

Оксана Лабащук
Тетяна Решетуха

Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах

СОНЯЧНІ ВІТРИЛА

3
КЛАС

Додаткове читання

Видавництво

«Підручники
і посібники»

ОСІННІЙ КАРНАВАЛ

Осінь для багатьох людей — це закінчення літа, відпусток, канікул. Ось-ось розпочнеться сезон дощів і холодних вітрів. Але це ще й пора стиглих фруктів, лагідних сонячних променів і яскравих кольорів. А також — час зустрітися зі шкільними друзями, учителями, за якими встигли засумувати влітку.

Барви й голоси осені зачарують тебе у віршах Марії Пономаренко, Ліни Костенко, Анатолія Качана. Про осінні пригоди та розваги ти прочитаєш в оповіданнях Віктора Близнеця та Віри Оберемок.

Осінь пензлика взяла

Осінь пензлика взяла,
малювати почала.
В білокорії берізки
золотила довгі кіски.
Став багряним колір чуба
в мудрого дідуся-дуба.
Дві сестрички, дві осички
стали жовті, мов лисички.
А довкруг, довкруг травиця
тихо-тихо золотиться.
Ось палахкотять калина,
горобина і шипшина.
Не вгаває щедра осінь,
а малює неба просинь.
Ще — тоненькі павутинки,
сірий дощик і хмаринки...
Пензлик біга без упину —
гарна в осені картина.

Марія Пономаренко [50]

1. Які барви використала осінь-художниця?
2. А які кольори добереш ти для змалювання сонячної осінньої днини? А дощової погоди?
3. Назва якого кольору найчастіше трапляється у вірші?
4. Які кольори передає авторка з допомогою словосполучень «неба просинь», «палахкотять калина, горобина і шипшина»?

Сю ніч зорі чомусь колючі

Сю ніч зорі чомусь колючі,
як налякані їжачки.
Сю ніч сойка кричала з кручі,
сю ніч ворон сказав: «Апчхи!»

Сю ніч квітка питала квітку:
— Що ж це робиться, поясни?
Тільки вчора було ще влітку,
а сьогодні вже восени!

Ліна Костенко [27]

1. Які прикмети ранньої осені зображає авторка у вірші?
2. Які явища природи, на твою думку, свідчать про наближення осені? Поділися власними спостереженнями.
3. Чи можна сказати, що цей вірш має тривожний настрій? Чому?

Дощова осінь

Водить осінь хороводи
під мелодію дощів.
На прогулянку виходять
парасолі і плащі.
Там розмову парасолі
із плащами завели:
«Ах, як довго у неволі,
у темниці ми були.
Та вернулися тумани,
задощило в небесах, —
і ми знову у пошані,
знов нас носять на руках».
І прийшли тоді до згоди
парасолі і плащі,
що найбільша насолода —
це коли ідуть дощі.

Анатолій Качан [20]

1. Чому парасолі й плащі радіють осені?
2. Як ти розумієш вислів «мелодія дощів»?
3. Підкресли у вірші слова, які містять літеру *щ*. Прочитай вірш іще раз, виділяючи цю літеру. Яку мелодію допомагає передати автору часте використання літери *щ*?

Золоті кучугури

Уривок з повісті «Женя і Синько»

Женя вийшла на ґанок школи, глянула вздовж вулиці і стиха охнула. Ви тільки подивіться: який сьогодні день, яка погода надворі! Жовтень прийшов у місто! Суха, янтарна пора падолисту! Ані найменшого вітру, ні подиху. Лагідне сонце і все навкруги — наче золоте: і повітря, і дерева, і дахи будинків, і тротуари. У парку осінній парад дерев. Каштани, берези, клени одяглись у найрозкішніше вбрання і щедро кидали позолоту на асфальт. Місто, як здавалося Жені, з головою тонуло в пожовклому листі. Маши-ни щодня вивозили цю покірну позолоть за його межі, а під вечір асфальт знову вкривала свіжа розкішна постіль. І в ній товклися, кублилися, качалися очманілі від свободи дітлахи.

У ці теплі воскові дні, пронизані сонцем, обличчя людей світилися лагідним сяйвом осені. У парках бродили зачаровані фото-графи, ловили об'єктивом верхівки тополь, коли ті хапали шматочки прозорого неба, вибирали кадр для запізнілого жучка-сонечка на розімлілому стеблі чубатої айстри чи напіврозлуще-ного каштана, якому пощастило втриматися на гілці і грайливо підморгнути розкиданим по землі родичам.

На першій же алейці Женя зупинилася. Мамочко! Листя — по самі коліна. Дівчина підсмикнула рюкзачок і пішла, збиваючи ногами шамкотливий вихор. З іншого кінця скверу лунали крики, сміх, вигуки. Гляньте, та це ж їхній клас розважається! Хлопці гасали підскоком і падали сторчма у кленові купи. Дівчата набивали листям сумки і хвалилися одна перед одною тим добром.

Із хлопчачого боку особливий рух. Там іде баталія. Спочатку каштанами, далі розгорілася рукопашна сутичка, і важко було розібрати, хто кого боре. З кучугур листя виглядали то чиїсь п'яти, то голова, то голова і п'яти разом.

Усе зупинилося раптово. Перед очима гравців робилося щось непевне. У великій кучугурі відбувався незрозумілий рух. Листя дибилось, шаруділо, вихрилося.

— Кіт! Їжак! Лисиця! — навперебій вигукували воїни і наввипередки кинулись за тим клубком: — Ось! Ось воно! Ловіть!

Вони ганялись, падали, пірнали в купи, шастали руками там, де щось ворушилося, але щоразу хапали облизня.

За Віктором Близнецем [2]

1. За допомогою яких порівнянь, барв письменник описує золоту осінь у місті?
2. Як люди радіють теплим осіннім дням?
3. Як ти гадаєш, хто ховався під купою опалого листя? Знайди повний текст повісті Віктора Близнеця «Женя і Синько» та перевір свою здогадку.
4. Які емоції та почуття викликають у тебе теплі дні осіннього падолисту? Доведи, що осіння пора теж може бути чарівною.

Грибозбір

Осінь прийшла з городів. Скотилася в погребі з картопляним смутком, перейшла стернею у садки, обтрусилася яблука, груші і непомітно підкралася до дерев, що попритулялися біля тину. Явори пожовтіли раптово, за одну ніч. Навіть берізка, та сама, яку ми з мамою посадили навесні, стоїть тепер із золотими кісьми-гілочками і схожа на золото-волосу красуню. Літо, розгублено озирнувшись востаннє, тихо кине: «Я ж бо думало, що то жарти», — і сумно сховається за селом. А Осінь — наряджена, радісна, хазяйновита, з кошиками в руках, уже поспішає до лісу. Там якраз грибозбір почався.

...Сидять на узліссі в жовтих сорочечках маслята. Почули кроки, нашорошилися. А вгледіли Осінь з кошиками, кинулись, як налякані зайчата, врзнобіч. А опеньки-малята горнутья ближче до піддубників-грибів, дружнім колом обсідають пеньки в низині. Боровики, молоді, коренасті, як маленькі борці, розсипалися на вкритій землі. Вони бачать, що втікати їм нікуди. І спокійно сідають на дно кошиків, поважні, ділові. Роблять вигляд, що нічого не сталося.

Бреде Осінь лісом. Слухає надокучливе мугикання вітру, що всівся на ялині, звісивши до землі ноги й не хоче нікуди далі йти. Вже й повні кошики стоять біля старої сосни. І Осінь втомилася трохи. А грибів не зменшується. Опеньки-підосичники полізли один поперед одного посадкою-чагарем, манять, кличуть до себе. А он рижата, як у казці, вишикувались рядами, нахлобучили на голови картузики і, здається, самі просяться до рук.

Осінь скидає з голови квітчасту жовту косинку, розстеляє на стежці. Гриби поспішають до неї. Осінь стоїть осторонь, спостерігає, як вони збігаються до купи і вмощуються на косинці. Один

тільки білий гриб, широкоплечий, рослявий, не зрушує з місця, стоїть, причепурюється, шляпу розправляє.

Осінь і не тривожить його. Хай собі постоїть! Вистачить на неї й інших грибів. Он біля озерця в берізках опеньки з-під листя засмаглими голівками визирають, чекають, коли Осінь прийде до них. Щаслива пора — грибозбір!

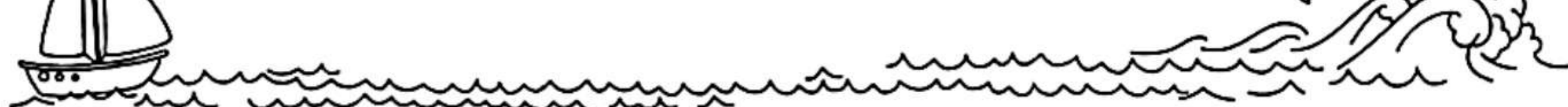
Віра Обережок [42]

1. Якою постає Осінь в оповіданні? Зачитай речення, які доводять твою думку.
2. Які гриби потрапили в кошик до Осені?
3. Із ким чи з чим порівнює письменниця маслюки, опеньки, боровики, рижики?
4. Які справи чекають на людей восени? Чи допомагаєш ти дорослим збирати овочі, фрукти, гриби, ягоди? Розкажи про це своїм товаришам.

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Яке з перелічених дерев не згадується у вірші Марії Пономаренко «Осінь пензлика взяла»?
А дуб Б клен В береза Г осика
 - З чим порівнює Ліна Костенко зорі у вірші «Сю ніч зорі чомусь колючі»?
А з каштанами Б з їжаками В з ялинками Г з дикобразами
 - Яка погода найбільше до вподоби парасолям і плащам у вірші Анатолія Качана «Дощова осінь»?
А грозова Б снігова В туманна Г дощова
 - Яка комаха згадується у творі Віктора Близнеця «Золоті кучугури»?
А колорадський жук Б хрущ
В сонечко Г мураха

- Якого кольору косинка Осені у творі Віри Оберемок «Грибозбір»?
А золота Б жовта В помаранчева Г багряна
2. З'єднай кожну назву твору з ознакою осені, яка найбільш вдало в ньому описана.

«Дощова осінь» ● ● золота

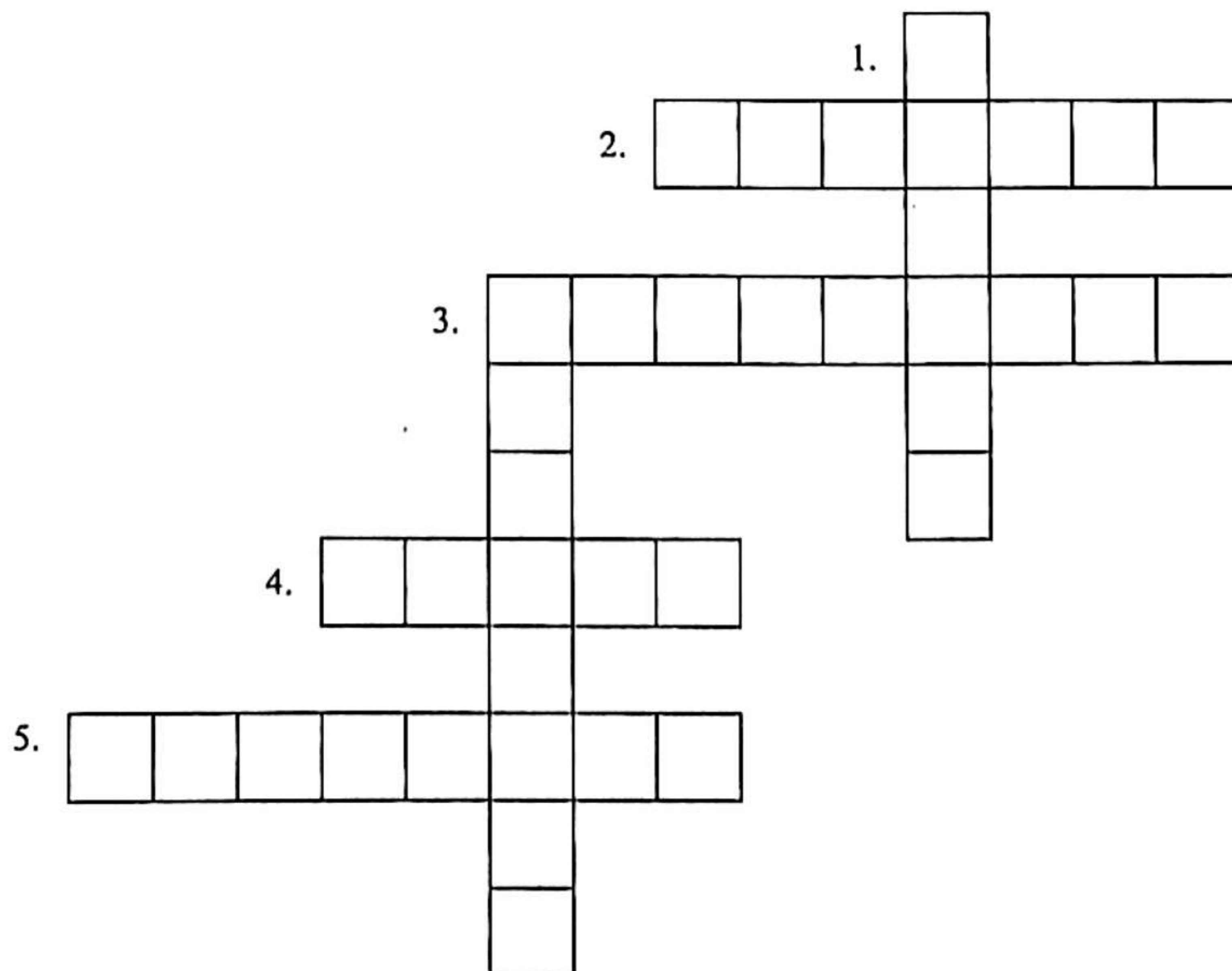
«Сю ніч зорі чомусь колючі» ● ● мокра

«Грибозбір» ● ● хазяйновита

«Золоті кучугури» ● ● несподівана

3. Випиши з першого абзацу оповідання Віктора Близнеця «Золоті кучугури» всі слова, споріднені зі словом *золото*.

4. Упиши в клітинки кросворда назви кольорів, які використала Осінь у своїй картині (за віршем Марії Пономаренко «Осінь пензлика взяла»).

Найцінніше багатство кожного народу — це його мова. Він оберігає цей скарб, його чистоту, багатство, мелодійність. У мові втілюються як повсякдення кожної людини, так і пам'ять про історичне минуле всього народу.

Цей розділ містить добірку віршів про мову кращих українських поетів: Павла Тичини, Анатолія Камінчука, Валентини Бондаренко. Як ростуть слова, розкаже тобі Леся Мовчун у легенді з такою ж назвою. Прочитавши оповідання Панаса Столярчука «Рідна мова», ти захочеш скористатися невичерпним багатством українського слова.

Кажуть, народ є живим, доки живе його мова. Тож пам'ятай про це, бережи і збагачуй найцінніше надбання українського народу — його мову.

Любіть рідну мову

Мова — краса спілкування.
Мова — як сонце ясне.
Мова — то предків надбання.
Мова — багатство моє.
Мова — то чиста криниця,
де б'є, мов сльоза, джерело.
Мова — це наша світлиця.
Вона — як добірне зерно.
Мова — державна перлина,
нею завжди дорожить.
Без мови немає країни —
мову, як матір, любіть!

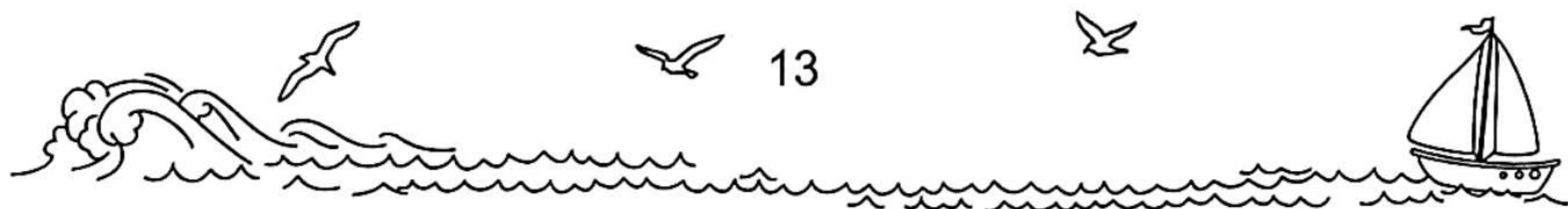
Федір Пантов [43]

1. Із чим автор вірша порівнює рідну мову?
2. Чому у вірші стверджується: «Без мови немає країни»? Як ти розумієш ці слова?

Кожен рідну мову має

Кожен рідну мову має,
всяк своєю розмовляє.
Чуєш — мукає телятко,
весело ірже лошатко,
а кумкає — жабенятко.
Цуценятко гавкає,
кошенятко нявкає,
поросятко рохкає,
соловейко тьохкає,
гусочки ґелґочуть,
голуби туркочуть,
горобчики цвірінчать,
а курочки сокорять.

Кожен рідну мову має
і своєю розмовляє.
Є і в тебе, друже, мова —
рідна мова барвінкова,
мова маминої ласки
і бабусиної казки.
Вона в книжці оселилась,
вона в пісні заіскрилась.
Мова дідуся і тата,
героїчна і завзята,
з чумаками в Крим ходила,
рідну землю боронила,
сталь варила, хліб пекла,
навіть в космосі була.
Ось яка вона чудова
наша українська мова!..

Сергій Цушко [67]

1. Яка мова є рідною для різних звіряток?
2. Яка мова є рідною для тебе? Які слова-ознаки добирає до неї автор?
3. Де і кому допомагала українська мова?
4. Чому кажуть, що розмовляти зразковою українською мовою є ознакою освіченої та культурної людини?

Слово

А Вкраїни ж мова —
мов те сонце дзвінкотюче,
мов те золото блискуче,
вся і давність і обнова —
українська мова.

Розцвітай же, слово,
і в родині, і у школі,
й на заводі, і у полі

пречудесно, пречудово —
розцвітай же, слово!

Хай ізнов калина
червоніє, достигає,
всьому світу заявляє:
Я — країна Україна —
на горі калина!

Павло Тичина [60]

1. Із чим поет порівнює мову?
2. Що можеш зробити ти, щоб в нашій країні розцвітало українське слово?

Українською говори

Чи живеш біля моря синього,
чи в степу, чи обіч гори,
ти не будь малоросом, сину мій,
українською говори.

Чи ідеш міською дорогою,
а чи стежкою на селі,
говори українською мовою,
бо живеш на своїй землі.

І не слухай ворожих натяків,
мов «забули за сотні літ»,
це ж бо так, як забути матінку,
що пустила тебе у світ.

Чуєш, як розмовляють соняхи,
як шумлять густі явори,
як від рідної мови сонячно?
Українською говори!

Валентина Бондаренко [3]

1. До чого закликає читачів авторка вірша?
2. Чому, на думку авторки, забути рідну мову — це все одно, що «забути матінку»?
3. Чи траплялися тобі випадки, коли люди переставали спілкуватися рідною мовою?
4. Чи спілкуєшся ти українською мовою повсякчас? Чому?

Як ростуть слова

Легенда

Про це вже мало хто пам'ятає, бо минуло відтоді не сто, не двісті, а тисячі років. На щедрих, плодючих землях, оточених горами, жило плем'я німів. Німи вирощували виноград, персики, апельсини, усіляку городину, були працьовиті, а тому й жили в достатку. Та коли б ми з вами якимось дивом потрапили в ті краї, то не почули б жодного слова — лише шум водограю і щебетання пташок звучали там. Німи не вміли говорити, вони тільки ворушили губами і читали слова по вустах. Може, то було й непогано, бо ж не спалахували ні сварки, ні лайки, а тому приятелювали між собою старий і малий.

Одна лише бабуся Мова жила самотиною за високим кам'яним парканом. Щодня вона поралася у квітнику. Мову вважали чарівницею, бо ж розумілася на травах: яка від кашлю, яка від зубного болю, а яка від лихоманки.

Якось до бабусі прийшов хлопець. З його тремтячих вуст дізналася Мова про горе. Сусідська дівчина, сліпа від народження, почувалася дуже самотньою й марніла, гасла з кожним днем. Німи нічим не могли їй зарадити, бо сліпа не бачила слів утіхи...

— Не зумію повернути я дівчині зір, — похитала головою Мова. — Та є в мене таємниця.

І Мова повела хлопця у свій дивовижний квітник.

— Добридень... Добридень... Добридень... — забриніло зусбіч. Ті звуки линули від квітів.

— Це — слова, — пояснила бабуся. — Зірви найкращі, віднеси дівчині, хай вона почує, хай радість прийде в її засмучену душу.

Який же то був букет! Мінився золотими, синіми, червоними кольорами, пахтів, наче персиковий сад, і звучав так чарівно, що завмирало серце.

— Ти... вродлива... ти... потрібна мені... я буду... завжди поруч... з тобою...

А наступного дня всі німи юрмилися біля подвір'я бабусі Мови. Вони прийшли по слова. Благально простягали руки, з надією дивилися на бабуся Мову.

— Я навчу вас вирощувати слова, — ворухнулися губи старенької.

Мова винесла повний кошик корінчиків.

— Кожне слово, наче квітка, має корінь. А з нього виростають листочки — суфікси, пагінці — префікси і пуп'янки — закінчення. З одного кореня може вирости багато слів-квітів. Бережіть свої квітники, виполюйте бур'яни і вирощуйте найкращі слова.

По корінчику розібрали німи щедрий дарунок Мови, обсадили всю землю дивоквітами й передали наступним поколінням таємницю про те, як ростуть слова.

За Лесею Мовчун [40]

1. Коли відбувалися події, описані в легенді?
2. Чому, на твою думку, плем'я одержало таку назву?
3. Як спілкувалися німи?
4. Чому бабуся Мову вважали чарівницею?
5. З яким проханням прийшов хлопець до бабусі Мови?
6. Яку таємницю відкрила бабуся хлопцеві?
7. Для чого всі німи зібралися наступного дня коло подвір'я бабусі Мови?
8. Навіщо бабуся Мова дала німам корінці квітів?
9. Які поради дала старенька німам?

Рідна мова

Давно це було...

У купе швидкого потяга Львів – Відень їхали четверо пасажирів: англієць, німець, італієць. Четвертим був відомий львівський юрист Богдан Косів. Розмова велася навколо різних проблем і тем. Нарешті заговорили про мови — чия краща.

Усі вихваляли свою країну та її мову.

Першим заговорив англієць:

— Англія — країна великих завойовників і мореплавців, які рознесли славу англійської мови по всьому світі. Англійська мова — мова великих літераторів і вчених.

— У жодному разі, — гордовито заявив німець. — Німецька мова — це мова філософії, техніки, армії, медицини, мова видатних поетів і композиторів. І тому, безперечно, німецька мова має світове значення.

Італієць усміхнувся і тихо промовив:

— Панове, ви обидва помиляєтеся. Італійська мова — це мова сонячної Італії, мова музики й кохання. Мелодійною італійською мовою написані кращі літературні твори, це мова знаменитих опер, тому їй належить бути провідною у світі.

Українець довго думав і нарешті промовив:

— Ви ж, по суті, нічого не сказали про багатство і можливості ваших мов. Чи могли б ви написати невелике оповідання чи вірш, у якому б усі слова починалися з тої самої літери?

— Ні, ні, ні! Це ж неможливо, — відповіли англієць, німець та італієць.

— На ваших мовах неможливо, а нашою — просто. Назвіть якусь літеру, — звернувся він до німця.

— Ну, наприклад, літера С, — заявив він.

— Я на своїй мові можу укласти не лише оповідання, але навіть вірш, де всі слова будуть починатися на С. Якщо ваша ласка, прошу послухати.

Самітний сад

Сонно сипляться сніжинки,
струмінь стомлено сичить.
Стихли струни, стихли співи,
срібні співи серенад.
Сріблом стеляться сніжинки,
спить самітній сонний сад...

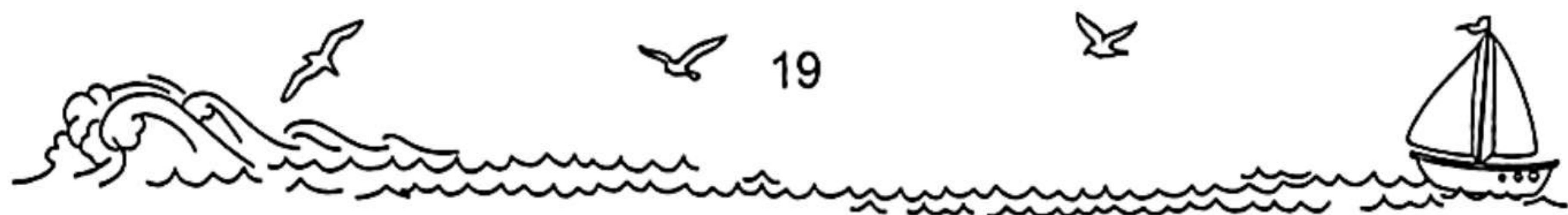
Сипле, стелить сад самітній
сірий смуток — срібний сніг.
Сумно стогне сонний струмінь,
серце слуха скорбний сміх.
Серед саду страх сіріє,
сад солодкий спокій снить.

— Геніально! Незрівнянно! — вигукнули англієць й італієць.
Потім усі замовкли. Говорити не було потреби.

За Панасом Столярчуком [58]

1. Яка суперечка виникла в купе потяга Львів – Відень між пасажирами?
2. Як переконували своїх співрозмовників англієць, німець, італієць?
3. Які факти і приклади навів українець?
4. Чому, на твою думку, українцеві вдалося переконати своїх співрозмовників?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори.
Вибери правильну відповідь.
 - Із чим порівнює українську мову Павло Тичина у вірші «Слово»?
А із дзвікоточним сонцем Б із дзюркотливим струмочком
В із дзвіноголосою пташиною Г з голосистим дзвіночком
 - Із чим порівнює Валентина Бондаренко у вірші «Українською говори» забуття рідної мови?
А із забуттям батьківщини Б із забуттям матері
В із забуттям смаку хліба Г із забуттям свого коріння
 - Де оселилась українська мова у вірші Сергія Цушка «Наша мова»?
А у пісні Б у казці В у книжці Г у космосі
 - Що запропонував зробити Богдан Косів, щоб виявити багатство і могутність мови («Рідна мова»)?
А розказати найдовшого вірша
Б прочитати найскладнішу скоромовку
В перелічити відомих поетів
Г написати вірша, у якому всі слова починалися б з тої самої літери
 - Яку пору року описано у вірші «Самітний сад»?
А весну Б літо В осінь Г зиму

2. З'єднай рядки вірша з його назвою.

«Я - - країна Україна - -
на горі калина!»

• • «Вірш про мову»

«Є мова у квітві,
є мова в зорі».

• • «Українською говори»

«Чуєш, як розмовляють соняхи,
як шумлять густі явори,
як від рідної мови сонячно?»

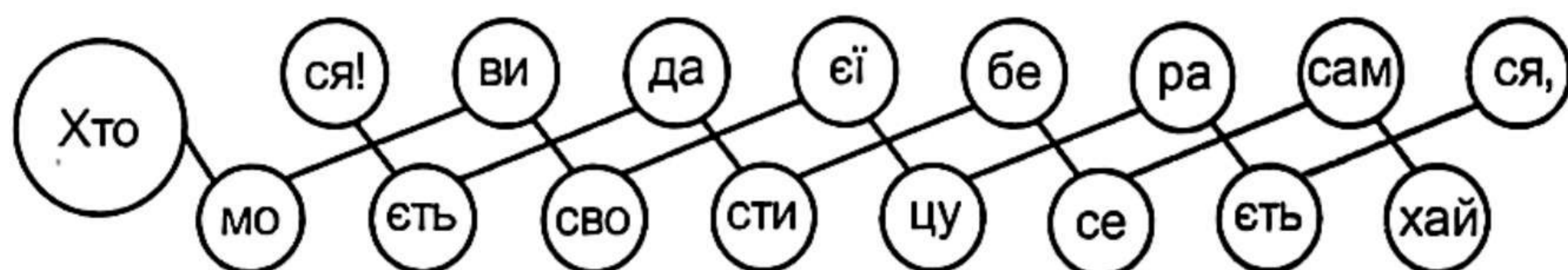
• • «Слово»

3. Добери слова-означення до словосполучення «рідна мова». Продовж ряд слів.

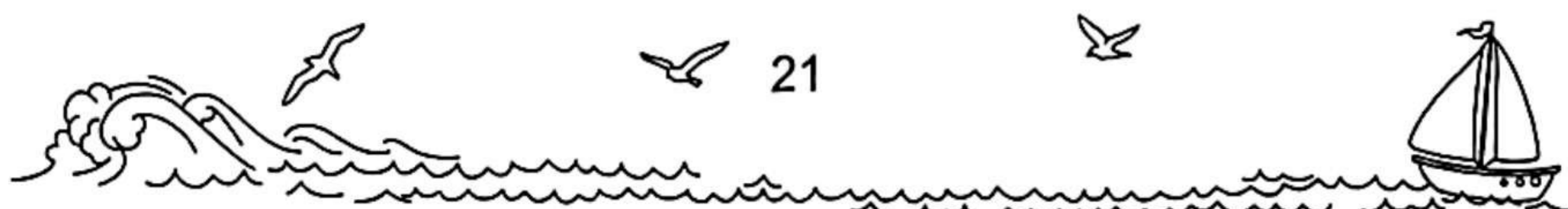
Рідна мова — мила, чудова, _____

4. Прочитай прислів'я про мову, прямуючи лініями.

Як ти розумієш його зміст?

5. Спробуй написати кілька речень, усі слова в яких починалися б літерою П.

ЛЮБІТЬ КНИГУ

У тебе і твоїх ровесників є чимало джерел, звідки можна отримати інформацію: інтернет, телебачення, соціальні мережі. Проте не можна забути того особливого трепетного стану душі, який викликає читання хорошої книги. Спілкування з книгою подібне до розмови з найщирішим другом, адже воно дозволяє і радіти, і хвилюватись, і знаходити відповіді на найскладніші запитання.

Прочитай вірші Наталки Поклад та Оксани Сенатович, у яких йдеться про те, як цікаво читати книги. З оповідань Анни Клейборн ти дізнаєшся, як з'явилася друкована книга та хто винайшов спеціальний шрифт для незрячих.

Прозові твори, з якими ти ознайомишся в цьому розділі, належать не до художньої літератури, а до науково-популярної.

Книжковечір

Книжка в тата, книжка в мами,
книжка в мене і в Світлани,
з книжкою малий Тарас —
книжковечір нині в нас.
Книжковечір, книжкотиша,
тільки чути: песик дише
й сумно дивиться з-під ліжка,
бо йому немає книжки.

Наталка Поклад [48]

1. Про який книжковечір йдеться у вірші?
2. Чому сумує песик під час книжковечора?
3. Які книжки читають у твоїй сім'ї?

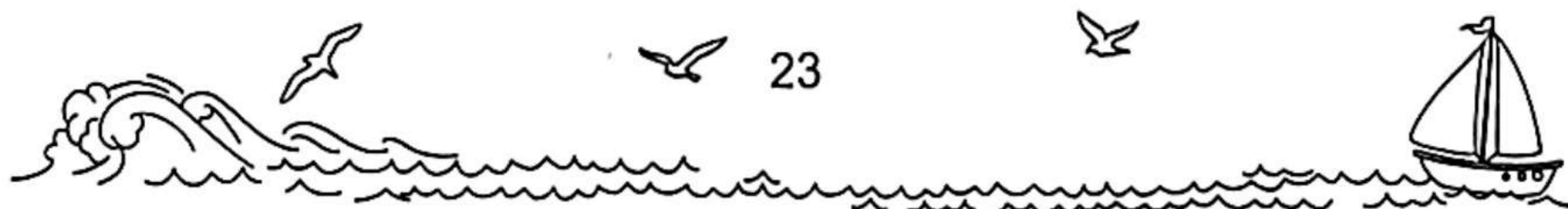
Тиждень книжки

«Тиждень книжки!» — зазвучало
серед міста, як сигнал.
За годину місто стало
як один читальний зал.

Всі читають урочисто —
і безвусі, й вусачі.
Скільки мешканців у місті,
стільки в місті й читачів.

У тролейбусах читають,
щось мугикають під ніс,
сторінки перегортають
під ритмічний стук коліс.

Лиш з малими читачами
в хаті клопіт вечорами:
від книжок, хоч треба спати,
їх ніяк не відірвати!

За той тиждень розмаїті
полюбились так книжки,
що кладуть донині діти
на ніч їх під подушки.

Оксана Сенатович [53]

1. Уяви, що у твоєму місті чи селі всі жителі замість мобільних телефонів взяли в руки книжки. Як би змінилося життя людей?
2. Чому читання книг приносить людині велику користь?

Книжки для всіх

В епоху Середньовіччя книги були далеко не в кожного. Оскільки на їх виготовлення витрачалось багато часу і зусиль, коштували вони дуже дорого. Та настав час, коли Йоганн Гутенберг винайшов новий, легший спосіб друкування книг. Його винахід змінив життя людей.

У 1430-х роках німецький ювелір Йоганн Гутенберг почав поводитись якось дивно. Він позичив у друзів гроші й багато днів не виходив зі своєї майстерні. Йому спала на думку ідея — зробити окремі форми для всіх літер алфавіту. А ще Гутенберг придумав конструкцію першого механічного друкарського преса з формою для набору тексту сторінки.

Оскільки Гутенберг не зміг своєчасно віддати частину позики, йому було пред'явлено судовий позов. Грошей у нього не було, тож довелося віддати все друкарське приладдя. Винахід перестав бути секретом, а ідея використання друкарського преса розповсюдилася зі швидкістю вітру. Книги, надруковані за допомогою техніки Гутенберга, заповнили всю Європу.

Друкарський прес Гутенберга став одним із найвизначніших у світі винаходів. Механізація процесу набору сторінок дозволяла готувати до друку книгу всього за кілька днів, а потім швидко

відтворювати тисячі копій. Письменних людей більшало, і для них з'являлася можливість отримувати нові знання, ознайомлюватись зі світовою літературою, ширше пізнавати світ, ставати розвинутішими й обізнанішими.

За Анною Клейборн [23]

1. Чому в давнину мати книги могли тільки багаті люди?
2. Який винахід спав на думку Йоганнові Гутенбергу?
3. Чому винахід Гутенберга перестав бути таємницею і ним змогли скористатися всі люди?
4. Як винахід Йоганна Гутенберга змінив життя людства?

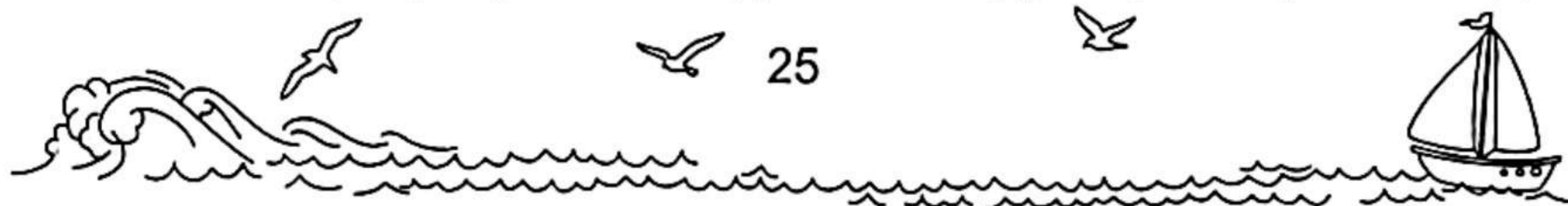
Талановитий Брайль

Луї Брайль народився в 1809 році у Франції. У віці трьох років він втратив зір. Луї був дуже талановитою дитиною і не хотів, щоб це завадило йому здобути освіту. Тому хлопчик ходив разом з іншими дітьми до міської школи. А з 11 років — до школи для сліпих у Парижі.

Школа, яку відвідував Брайль, використовувала для навчання декілька спеціальних книжок з опуклими літерами, які діти могли читати. Та сам процес читання такої книги був дуже важким. Букви доводилось робити величезними, що вимагало багато часу й сил. Луї відчував, що має бути якийсь простіший спосіб записувати тексти для сліпих людей.

Якось школу навідав капітан французької армії на ім'я Шарль Барб'є. Свого часу для потреб армії він розробив спеціальний код під назвою «нічне письмо», за допомогою якого військові могли читати повідомлення в темряві. У цьому коді букви позначали комбінаціями опуклих крапок. Але оскільки цей спосіб запису й читання був складним і трудомістким, успіху він не мав. Барб'є вирішив запропонувати свій метод школі для сліпих, сподіваючись, що там він принесе більше користі.

Коли Луї вперше випробував цей код, то побачив, що користуватися ним справді важко. Але в хлопця з'явилася ідея щодо поліпшення цієї розробки. Недоліком коду Барб'є була занадто

велика кількість крапок для позначення літери. Тому її неможливо було відчутти кінчиком пальця за один дотик. У своєму кодї Брайль використав максимум шість крапок і ввів їх комбінації для кожної літери алфавіту, розділових знаків, цифр тощо. За допомогою цього коду можна було записувати різну інформацію, що легко й швидко зчитувалася дотиком одного пальця. Крім того, люди з вадами зору отримали змогу писати, вдаваючи літери на папері.

Зараз шрифтом Брайля користуються в усьому світі. За допомогою цієї азбуки незрячі люди мають змогу не лише читати й писати, а й користуватися комп'ютером та інтернетом.

За Анною Клейборн [23]

1. Що ти дізнався / дізналася про дитинство Луї Брайля?
2. З яким винаходом прийшов у школу для сліпих офіцер Шарль Барб'є?
3. Яке значення для незрячих людей має азбука Брайля?
4. Чи погоджуєшся ти з думкою, що розум, воля і винахідливість однієї людини можуть змінити світ? Наведи приклади.

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Хто сумував у книжковечір?
А песик Б котик В бабуся Г сусід
 - Чому був клопіт з малими читачами в «Тижні книжки»?
А вони не хотіли читати самостійно
Б вони клали книжки під подушки
В вони читали ввечері й не хотіли лягати спати
Г вони багато читали і забули про комп'ютер
 - Ким за фахом був винахідник друкарського верстата?
А лікарем Б вчителем В інженером Г ювеліром

- Яку назву мав спеціальний код, розроблений для потреб армії Шарлем Барб'є?
А нічне письмо Б таємне письмо
В крапкове письмо Г опукле письмо
- Яку найбільшу кількість крапок використав Луї Брайль у своєму шрифті?
А 5 Б 6 В 7 Г 8

2. З'єднай початок прислів'я з його закінченням.

Хліб живить тіло, • • день без сонця.
Книга не літак, • • а за тридев'ять земель віднесе.
Дім без книги — • • а книга живить розум.

Як ти розумієш їхній зміст?

3. Прочитай плутанку. З якого вона вірша?

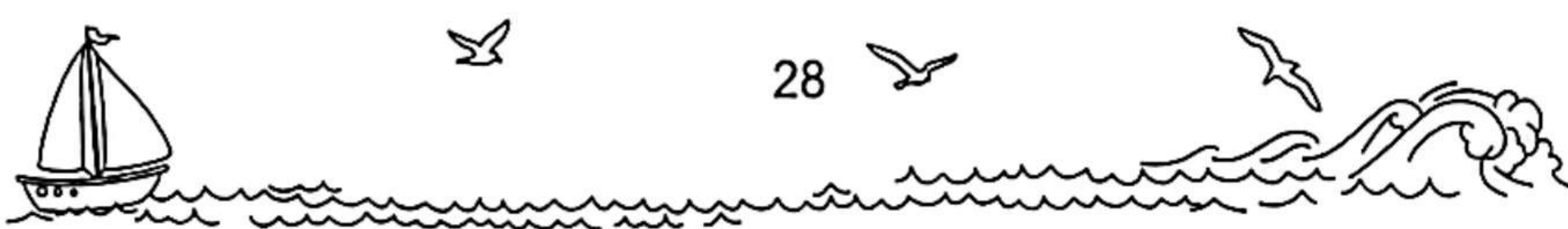
сві тачиють сточиуро —
і вубезсі, й савучі.
кискіль канмешців у стімі,
кистіль в стімі й тачичів.

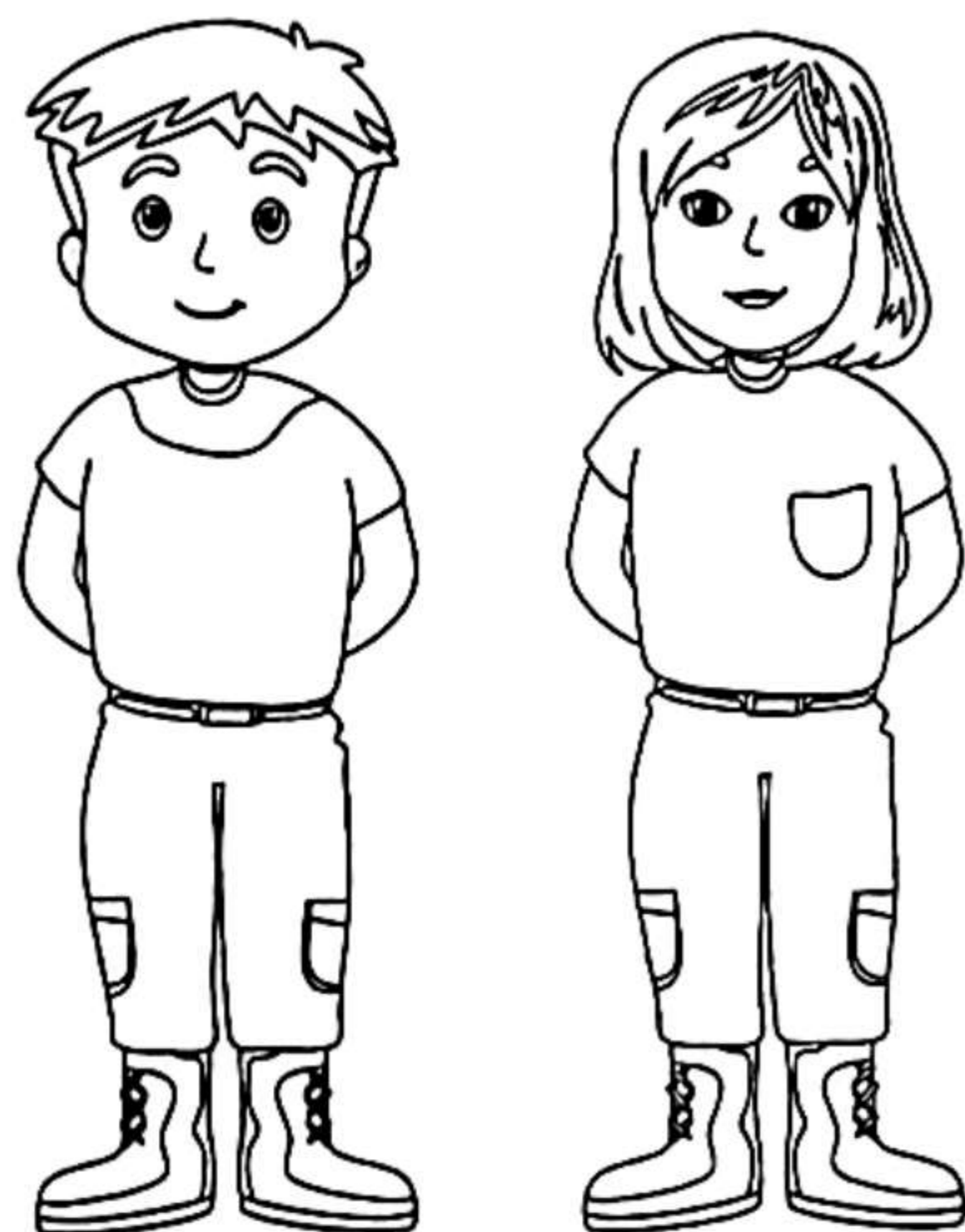
4. Розгадай ребус і пригадай, що тобі допомагає набувати нових знань.

5. Користуючись шрифтом Брайля, напиши записку своєму товаришеві.

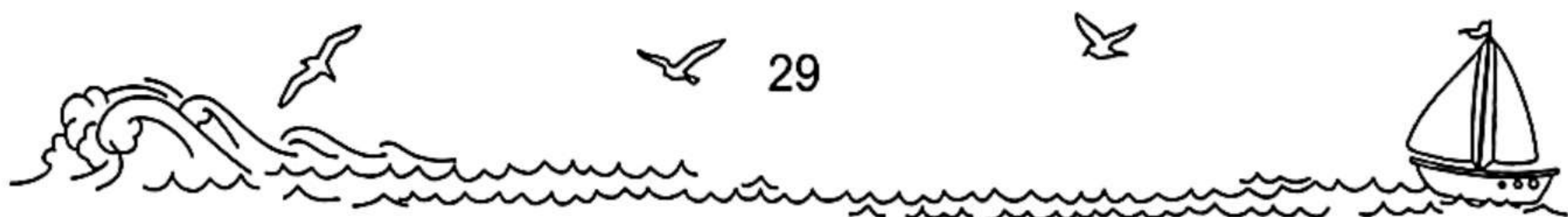
Повідомлення	Символи шрифту Брайля та їх відповідність літерам українського алфавіту
	<p>1 2 3 4 5 6 СТАНДАРТНЕ ШЕСТИКРАПКОВЕ ПРИ ЧИТАННІ</p> <p>А Б В Г Д Е Є Ж З И І Ї Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я</p>

На сторожі кожного українця стоять наші захисники й захисниці. Сила волі, мужність, стійкість, самовідданість, незламний патріотизм — ось риси героїв, які сьогодні зі зброєю в руках захищають нас на сході України. Нам болять їхні рани, ми пам'ятаємо борців, котрі віддали життя за мирне небо над головою. Ми безмежно вдячні хоробрим воїнам, які пильно й неустанно боронять нас і рідну землю від лихого ворога, за незбориму силу духу і героїзм.

У цьому розділі ви прочитаєте вірші Оксани Луцевської про пташку-оберіг для брата, який пішов на війну, та Лідії Компанієць про малюнок дівчинки Маринки, на якому юний боєць обов'язково мусить усміхатися. Оповідання Майї Ключової та Оксани Давидової розкажуть про фронтові будні наших захисників.

Пташка

У мого брата є пташка,
мала бавовняна пташка.
Це я сплела йому пташку,
коли він ішов на війну.

Мотаючи нитку на нитку,
я думала, як моя пташка
в глибокій кишені куртки
служитиме поруч із ним.

Як буде братові холодно —
зігріє його мала пташка.
А раптом яка небезпека —
то буде йому оберіг.

Як радісно братові стане —
затюхає мала пташка.
А як засумує за домом —
вона нащобече йому:

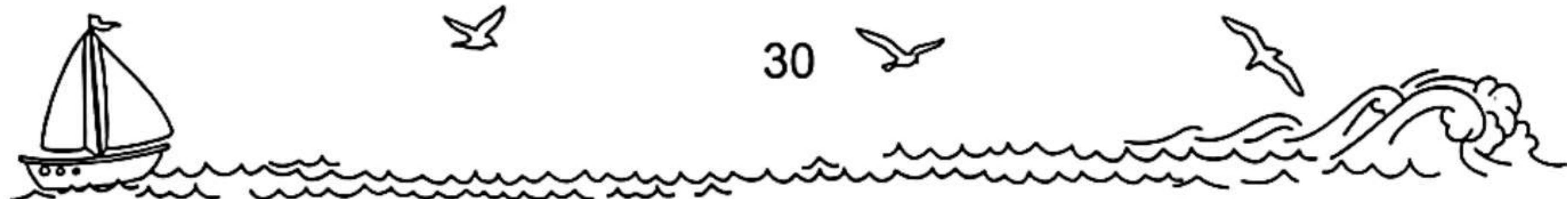
що я ношу його в серці,
глибоко-глибоко в серці,
і тато, і мама з любов'ю,
чекають на нього щодня,

що я сплету ще одну пташку,
малу бавовняну пташку,
і будуть у нього дві пташки,
коли він прийде з війни.

Оксана Луцевська [35]

1. Що плела дівчинка для свого брата?
2. Як допомагатиме пташка братові на війні?
3. Які подарунки для наших воїнів-захисників ти виготовив (виготовила) власноруч?

Маринчин малюнок

Бійця-юнака змалювала Маринка:
стоїть він під сонцем у квітах барвінку;
кашкет на потилицю зсунутий хвацько,
на грудях виблискує зброя солдатська.
Над воїном пташка тріпочеться-в'ється.
На неї юнак задививсь — і сміється.

— Чудово!.. — сказали Маринчині друзі.

— Ну просто живісінькі квіти у лузі.

— І небо блакитне на справдішне схоже!

— Ось тільки... Сміялись бійцеві негоже.

Хай брови насупить, стоїть войовничо.

Зітри йому гумкою усміх з обличчя!

Маринка до серця малюнок притисла!

— Бійця я таким змалювала навмисне.

Тому він сміється, що сонечко сяє,

що в мирному небі пташина кружляє!

Лідія Компанієць [25]

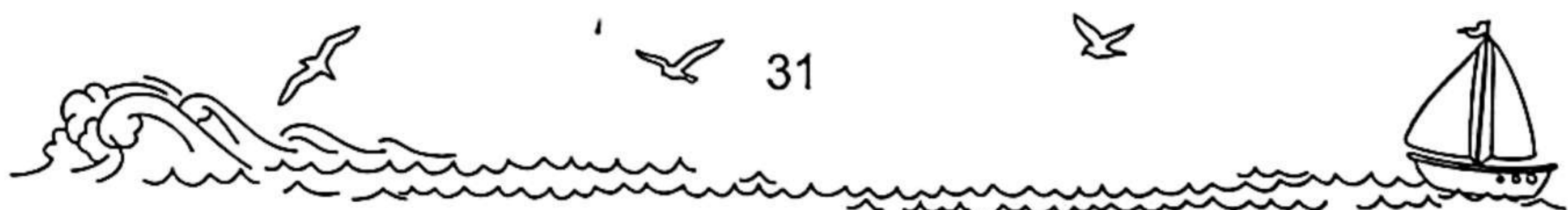

1. Який малюнок намалювала Маринка?
2. Чому друзі дівчинки вважають, що «сміялись бійцеві негоже»?
3. Чому Маринка впевнена, що боєць на її малюнку повинен посміхатися?

Джин всемогутній

У дитинстві мама часто казала: «Ну дав же ж Бог дитятко! Справжнє тобі бісеня! Сусідські дівчатка, як дівчатка: у спідничках, ляльками бавляться. А моя — що тобі хлопчур: надіне штани — і шукай вітру в полі...».

Була я і справді такою непосидючою, допитливою, сміливою. Скільки разів батько знімав мене з дерев, витягував з човна посеред річки...

Роки спливли, я подорослішала, але те бісеня в мені нікуди не ділося.

Коли почалася війна, я пішла у волонтери: хотіла хоч чимось бути корисною тим, хто захищає нас від ворога. Дивним чином, але мені завжди вдавалося знаходити те, що потрібно, що не дістане ніхто, і привезти туди, де інші не пройшли б чи просто навіть не пішли б.

І за це мене прозвали Джином, всюдисущим і всемогутнім.

Та чи місце Джину на такій роботі, коли найважче там, на фронті? І став Джин добровольцем...

Якось біля Дебальцевого під час затишшя ми насолоджувалися спокоєм, тишею, сонячним ранком. Тож чом би не прогулятися? Неподалік від нашого табору розкинулись такі чудові галявини, завітчані, барвисті... Мені так закортіло зібрати букетик польових квітів, завітчати ним голову. Непомітно мій букетик більшав...

Та раптом щось мене стривожило. Мить — і я зрозуміла, що саме: птахи змовкли. А це могло означати тільки одне — десь неподалік люди.

Одразу майнула думка: зброї не взяла, до табору далеченько, кричати не можна, видавати себе — також. Я роззирнулася ще раз, але так само нікого не видно і так само мовчать птахи. І тут я побачила дерево, та таке розлоге, з пишною кроною — кращого прихистку годі й знайти. Чи ж я не ховалася так у дитинстві? У мить злетіла на нього, видерлася вище, аби роздивитися. Метрів за триста від мене просувалася група солдатів, а з землі їх не видно. Розвідувальна група!

Може, я і хлопчур, може, і вояк, та все ж я дівчина. А яка дівчина виходить з дому без люстерка — на війні чи в мирний час?

Мої побратими їх помітили — моїх сонячних зайчиків. У таборі все стихло. Бійці розбіглися, схопивши зброю...

Коли повернулася, у нашому таборі уже сиділи зв'язані бійці «звідти».

— Ну що, хлопці, який я вам подарунок зробила. Узяти майже без бою розвідувальну групу — то ж чистісіньке везіння! А ви б мені хоч одненького лишили! — вдавала ображену.

— Джине, твоя справа — нам чудеса організовувати, а повоюємо ми вже якось тут без тебе, — сміються.

— Букетик хоч принесла? Чи забула, поки бігла?

Принесла. Стояв він ще тижнів зо два, нагадуючи про своє маленьке диво.

За Майєю Ключовою [24]

1. Чому героїня оповідання на початку війни пішла у волонтери?
2. За що вона одержала своє ім'я?
3. Що допомогло дівчині виявити ворожу розвідувальну групу?
4. Як вона повідомила побратимів про наближення ворогів?

Розвідник Дніпро і геройський пес Трофей

(Скорочено)

Розвідник Дніпро тихо пробирався крізь кущі. Так само тихо йшли його товариші. Раптом якийсь звук примусив солдатів завмерти. Що там? Може, почулося? Знову! Прислухалися — вчулося тихе скавучання. Тихе і жалісне.

Дніпро зупинився, а потім рішуче кивнув, щоб далі йшли без нього. Він став пробиратися на звук. Скавучання чулося з густих кущів. Розвідник нахилився і зашарудів руками. Намацав худу спинку, мотузки. Він тихо погладив худюсіньке тільце і затиснув собачу морду рукою, щоб не гавкнув, не видав. Тоді дістав ножа і перерізав пута. Витяг песика з кущів, розстебнув куртку і засунув невагоме тільце всередину. Песик, відчувши тепло, відразу заснув.

— Дякую, сержанте, за гарну службу! Дані саме ті, що нам потрібні! — командир втомлено кивнув. — Відпочивайте.

Дніпро віддав честь. Раптом із розстібнутого бушлата висунулась руденька мордочка і зажмурилась від світла тьмяної лампи.

— А це що за трофей? — звів брови командир. — Собак нам ще не вистачало! Ми — розвідники! Нам тут дзявкотіння ні до чого!

Песик в цей час дужче висунувся, відчувши запах юшки. У тьмяному світлі стало видно усі до єдиного тонкі реберця і гострі хребці.

— А худе яке! Нагодуй його. Потім розберемося.

Так минуло кілька днів. Були дні тихі, були бої, але Трофей ні на крок не відходив від друга Дніпра. Вони разом спали, разом їли, разом воювали.

Якось Дніпра з товаришами виклавав командир: треба йти у розвідку.

Дніпро нахилився до песика, погладив його по голові:

— А ти, Трофею, лишайся тут. Розвідка — справа відповідальна. Але ти не хвилюйся: я під ранок повернуся.

Трофей опустил вуха і мало не плакав. Він рвався йти за Дніпром, але командир міцно тримав його за саморобний нашийник.

1. Як Дніпро урятував песика?
2. Чому Трофей одержав таку кличку?
3. Чому командир спершу не хотів залишати собаку?

Солдати обережно просувалися галявиною. Розвідники підповзли так близько, що відчували запах цигарок, що їх палили вороги, чули їхні розмови, сміх. Тут у траві зашаруділо — розвідники принишкли і притиснулися до землі. Під боком у Дніпра щось завовтузилося. Він обережно простягнув руку. Трофей! От неслух! Таки вирвався і знайшов хазяїна по запаху!

Раптом один із ворогів відійшов трохи від загального гурту. Він п'яно похитувався і щось мурмотів. Дніпро миттю скочив на нього, затиснув рот рукою і потягнув на себе. Той опирався і почав невиразно галасувати. Ще мить — і все! Розвідників викрикують.

Раптом Трофей зірвався з місця і побіг убік. Він відбіг і несподівано почав голосно і басовито гавкати.

— Собака! Собака! — почулися вигуки, а потім автоматні черги. Але не по розвідниках, а по Трофею, який біг, відводячи ворогів усе далі й далі від його друзів...

— Молодці, розвідники. Гарного «язика» привели, — радів командир. Потім повернувся до Дніпра. — Твій пес...

— Так. Він нас урятував. Я чув, як його підстрелили. Та він, мабуть, живий. Дозвольте, я піду і знайду його, — просив Дніпро.

— Не дозволю. Надто небезпечно.

А потім почався бій. Він тривав день і ніч. Ніколи було поїсти чи поспати. Треба було триматися за цей шматок української землі, не відступати, щоб він не дістався ворогам. А краще — рухатися вперед. Думки були лише про це, лише про товаришів і свою Україну. Аж поки куля вп'ялася у Дніпра і він упав...

Дніпра на ношах вантажили у медичну машину. Вже завели двигун, та у двері загроюкали, почулися вигуки.

Лікар відчинив двері автомобіля. Коло них скупчилися усмінені солдати. А командир тримав у витягнутих руках щось брудно-руде.

— Знайшовся! Трофей! Сам приповз! Живий!!!

Звичайно, Трофея забрали до шпиталю разом із Дніпром. Лікували пса, як справжнього солдата. От тільки Дніпру дали медаль, а Трофею лише новий камуфляжний нашійник. Та Трофей не образився, адже вони далі служили разом, а після — повернулися удвох додому — розвідник Дніпро і його геройський пес Трофей.

За Оксаною Давидовою [10]

1. Як Трофей врятував Дніпра і його побратимів?
2. Чому розвідник не пішов шукати свого рятівника?
3. Яку нагороду за службу одержав Трофей?
4. Що стало для Трофея найбільшою нагородою?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Що подарувала братові дівчинка, коли він йшов на війну?
А плюшевого зайчика Б синьо-жовту стрічку
В бавовняну пташку Г шовкову хустинку
 - Що робить солдат на Маринчиному малюнку?
А сумує Б сміється В сердиться Г співає
 - Що підказало Джину про наближення ворожої розвідувальної групи?
А мовчання птахів Б шум дерев
В гавкіт собак Г ворожі постріли
 - Де Дніпро знайшов Трофея?
А у струмку Б у кущах В у траві Г під деревом
 - Який подарунок одержав Трофей після одужання?
А шкіряний повідок Б золоту медаль
В камуфляжний нашійник Г нову будку
2. Запиши, які риси характеру притаманні нашим героям-захисникам.

3. Розгадай ребус і дізнайся, як називають людину, яка за власним бажанням готова витратити свої сили, час і талант на користь суспільству, не чекаючи винагороди.

ВО ' Т '

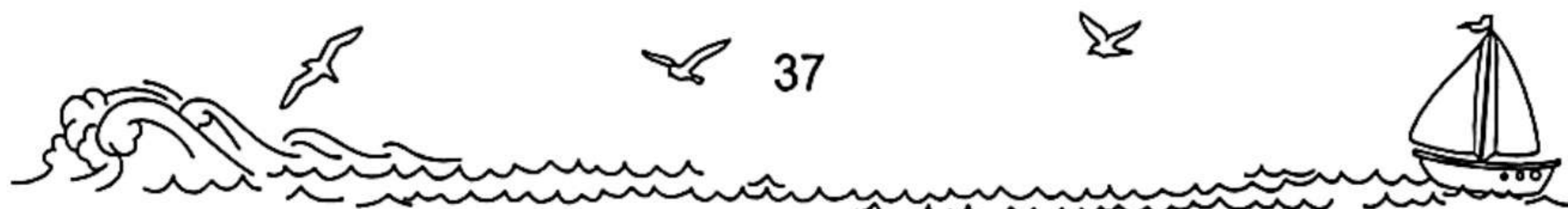

НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Цей розділ присвячено перлинам усної народної творчості. Народні казки, загадки, легенди, веснянки були складені дуже давно, але вони досі вражають нас майстерністю поетичного слова, влучністю образів.

Сьогодні фольклорні твори ти здебільшого читаєш у книжках, а от колись вони неодмінно звучали й у свята, і в будні. Довгими зимовими вечорами бабуся чи дідусь розповідали онукам казки та легенди. Загадки не лише навчали кмітливості, але й допомагали розповідати про схожість між окремими предметами та явищами. Уявлення, що все в природі є живим, усе може почути людину, панує в текстах веснянок і закличок. Цими короткими ритмічними творами зверталися до весни, сонечка, дощу, хмарок, пташок, комашок, прохаючи їх про що-небудь.

Дідусь і бабуся

(Казка)

Ішли раз дідусь і бабуся з міста додому. Коли чують — щось плаче неподалік від дороги. Пішли в той бік, а тут сидить на га-лузці корча маленьке дівчатко.

— Чого ж ти плачеш, моя донечко? — питає бабуся.

— Спізналася я додому, а дотепер в гніздечку ластівки жила. Вона полетіла в теплий край, мене покинула, і я не знаю, куди подітися. Мені зимно, я голодна, — плаче маленька.

Розгорнула бабуся хусточку, замотала дівчинку і взяла з собою.

А дід і баба мали стару хатку, що вже набік похилилася. У хаті, крім стола, лави, тапчана із соломою та розваленої печі, більше нічого не було.

— Що ж, дідусю, — каже бабуся, — дівчинку маємо, де ж покладемо її спати?

Дідусь взяв соломи, зробив малий кошочок, вистелив його пір'ячком, накрив рушничком і — ліжечко готове.

— Що ти, доцю, будеш їсти? У мене, крім сухого хлібця, нічого нема, — журиться старенька.

— Принеси мені, бабуся, з городу яку квітку, нап'юся з неї меду. Нічого більше я не споживаю, — відповіла дівчинка.

Побігла бабуся в сад, а там біла квітка зацвіла. Принесла, подала, напилася мала з квітки, лягла в кошочок та й заснула. Полягали обоє старенькі, нічого не говорять, щоб малу не збудити. Будяться рано, та щось не так коло них, як було вчора. Лягали спати на соломі, а сплять тепер на пухових подушках.

— Дідусю, чи ти спиш? Обізвися, бо мені щось наяву сниться. Не знаю, де я, — шепче бабуся.

— Ні, і я не знаю, де я, — відповідає дідусь, протираючи очі.

Посідали, розглядаються. Світлиця висока, простора. Вікна заслонені білими фіранками. Нема старого стола, ні лави, все нове: стіл, крісла, шафа та скриня. Замість розваленої печі сто-

їть мурована, у ній горить вогонь, горшки та ринки сюди-туди пересуваються, з кошика самі полінця в піч влітають, на вогонь кладуться. «Ну, дідусю, коли й ти все те бачиш, то нам не сниться, це мусить бути правда, вставаймо».

Повставали. Для бабусі — нова спідниця з оксамитовим кафтаником, білий чіпок з червоними стьожками, для дідуса — нове вбрання на кріслі, під кріслом делікатні черевики. Одяглися, дивляться одне на одного, не впізнають себе.

— Перепрошую вас, пані! Не бачили ви моєї бабусі? Вона тут була.

— Вибачайте, паноньку! Тут мій дідусь був. Не виділи ви його?

— Це голос моєї бабусі!.. Чи то не ти, бабко, так гарно прибралася, що й не пізнаю тебе?

— А так, паноньку!.. Та й ви так говорите, як мій дід говорив!

— Це, бабусю, таки не сон, а правда. Подивися у вікно, що там діється.

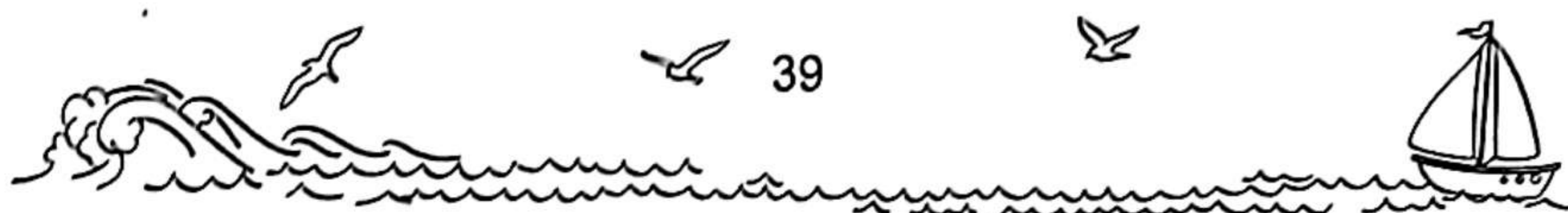
Подивилися, вийшли надвір і очам не вірять. Стоять нові стайні, а в них воли, коні, корови. Сіно складається само за драбини. Молока повні дійниці надоїлося. Дійниці самі до хати сунуться та в горшки молоко виливають, а горшки самі стають рядком на полицю. По подвір'ю кури, гуси, качки ходять, зерно збирають, що не знати, звідки сиплеться. От і кошик, повний яець, до хати чимчикує. Відро само з криниці воду тягне, в коновку виливає, а коновка воду в хату носить.

Повернулися в кімнату, надивувавшись всьому, і стали жити, як у Бога за дверима.

Настала зима тріскуча. Мете снігом, шумить вітрами, послає морози, а в діда й баби квіти в хаті цвітуть, як у квітнику. Дівчинка п'є медок з квітів, щебече, дідиків розвеселяє. Тішаться нею старі та й не спам'ятались, як весна настала.

— Відчиніть двері, мені час у світ іти, — каже одного дня дівчинка.

Просять і плачуть старенькі:

— Лишися в нас, донечко! Як же нам без тебе бути?!

— Ні, не можу. Кличе мене моя матуся-весна! Ви живіть собі в гаразді за те, що охоронили мене від зими, — відповіла дівчинка і стала красною дівцею, уся в квітах завітчана, а в руках кошик, повний цвіту. Вийшла надвір, піднеслася під хмари та й висипала квіти на всі сторони. Й зацвіли всі сади, луги і ліси.

Старенькі й не знали, що перезимували в себе дочку весни, котрій Бог передав квіти на цілій землі.

[65]

1. Кого зустріли дорогою додому дідусь і бабуся?
2. Як прийняли й почастивали свою гостю старенькі?
3. Які дива трапилися з дідусем та бабусею наступного ранку?
4. Прочитайте розмову між дідусем і бабусею, коли вони одяглися в нове вбрання. Які слова та вислови свідчать про їх вихованість і повагу одне до одного?
5. Чому дівчинка залишила хатинку дідуся і бабусі навесні?
6. Що могло б трапитися, якби дідусь і бабуся не захотіли відпустити дівчинку?
7. Доведіть, що ця казка навчає нас вихованості, гостинності, співчутливості та милосердю.

Коваль і змії

(Народна легенда)

Жив колись змії. Він їв людей, не даючи їм проходу.

Один коваль збудував недалеко від поганського лігва собі кузню та й задумав, як би перемогти того змія. Кує коваль в кузні, а змієві то неприємно, що голосно стукає. Прилітає змії до кузні, а вона зачинена залізними дверима.

— Гей, ковалю, що ти тут гримаєш, не даєш мені спати? Я тебе з'їм!..

— Що ж, твоя воля. Дозволь тільки мені востаннє помолитись!

— Молись!

От коваль за молот та давай скоріше робити гвіздка.

— Чом же ти не молишся, а знову гримаєш? — гукає змії.

— Та я молячись, — каже коваль, — стукаю по ковадлу.

— Ну, швидше, а то в мене вже слина з рота тече.

— Зараз!

От зробив коваль гвіздка.

— Уже, — каже, — я готовий. Як же, — питає, — ти мене їстимеш? Ось в стінах є дірки, так ти просунь сюди язик, я сяду на нього, а ти й проковтнеш мене.

Згодився змії, просунув у дірку язика, а коваль за гвіздка та й прибав його до стіни. Змії сюди-туди — не одірветься. А коваль за уздечку та й загнуждав змія. Запріг його в соху та й виорав поле. І змія, звісно, заморив. Люди зраділи та й собі давай корчувати ліс на поле.

➤ Лігво — заглиблення або інше місце в землі, де живе тварина.

➤ Ковадло — ковальський інструмент, підставка для обробки металів.

➤ Соха — землеробське знаряддя для орання землі.

[34]

1. Чому коваль вирішив врятувати людей від змія?

2. Як коваль змусив змія прийти до його кузні?

3. Розкажи, як коваль обдурив змія.

4. Які риси коваля схвалює народна легенда?

Веснянка

Ой весна, весна — днем красна.

Та й що ти нам, весно, принесла?

— Принесла вам літечко,

зеленеє житечко,

та хрещатий барвінок,

та запашний васильок.

[13]

5. Що принесла весна людям?
6. Пригадай інші пісні чи вірші, у яких вживалося б словосполучення «зеленеє жито».
7. Які веснянки ти ще знаєш?

Закличка

Стук-стук молоток,
На тім боці холодок,
а на нашім сонечко
торкає віконечко.
Вийди, вийди, сонечко,
на дідове полечко,
на бабине зіллячко,
на наше подвір'ячко!

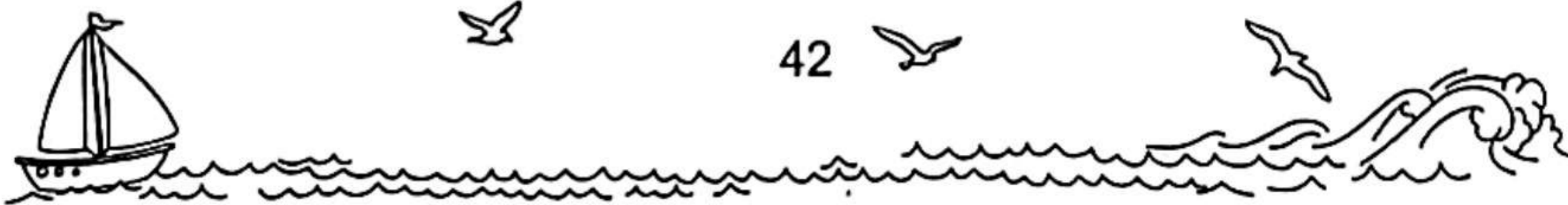
[13]

1. Якими словами українські діти зверталися до сонечка?
2. Чи пам'ятаєш ти віршики, якими можна звертатися до сонечка, дощичку, веселки, равлика, комашки?
3. Поділіться на групи і позмагайтеся, хто пригадає більше закличок.

Загадки

- ❖ Зоря-зоряниця
по полю ходила,
ключі загубила.
Сонце зійшло —
ключі знайшло.
- ❖ Махнула птиця крилом —
закрила пів світу чорним рядном.
- ❖ Стоїть верба серед села,
розпустила гілля у кожне подвір'я.

- ❖ Що то за голова,
що лиш зуби та борода?
- ❖ Голова є, а шиї нема;
очі є, а брів нема;
рот є, а не говорить;
без ніг, а далеко ходить.
- ❖ Солоне, а не сіль,
біжить, а не річка,
блищить, а не золото.
Коли б угадати та менш його знати!
- ❖ Що з землі легко піднімеш,
та далеко не закинеш?

[40]

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори.
Вибери правильну відповідь.
 - Де жила дівчинка до зустрічі з бабусею й дідусем?

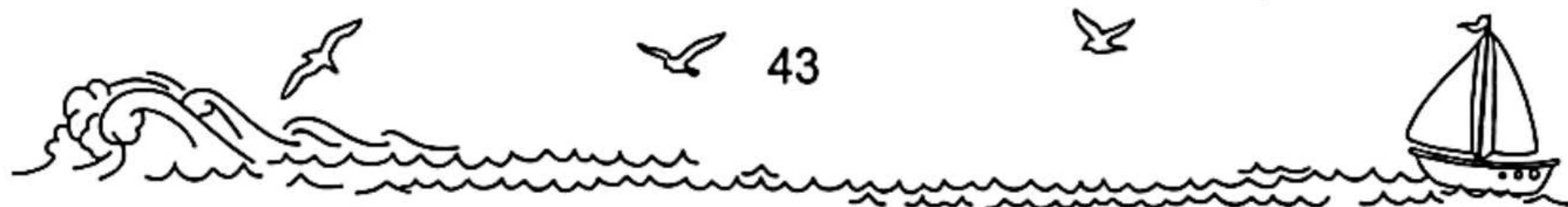
А у гнізді ластівки	Б у норі миші
В у шпаківні шпака	Г у дуплі дятла
 - Хто був матір'ю дівчинки, яка зимувала у бабусі й дідуся?

А ластівка	Б весна	В зима	Г царівна квітів
------------	---------	--------	------------------
 - Що допомогло ковалеві приборкати змія?

А молоток	Б гвіздок	В вуздечка	Г ковадло
-----------	-----------	------------	-----------
 - Куди змій просунув свій язик?

А під двері	Б у замкову щілину
В у дірку в стіні	Г у комин
 - «Стук-стук молоток, на тім боці холодок, а на нашім сонечко торкає віконечко» — це

А загадка	Б закличка	В веснянка	Г приказка
-----------	------------	------------	------------

2. З'єднай порівняння, які можна відшукати в загадках.

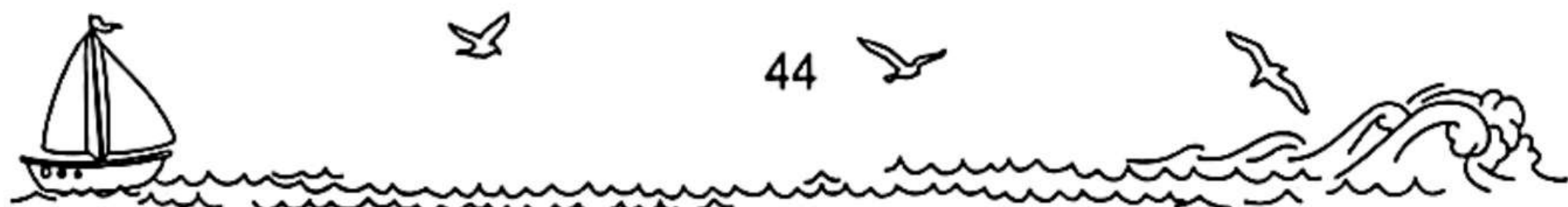
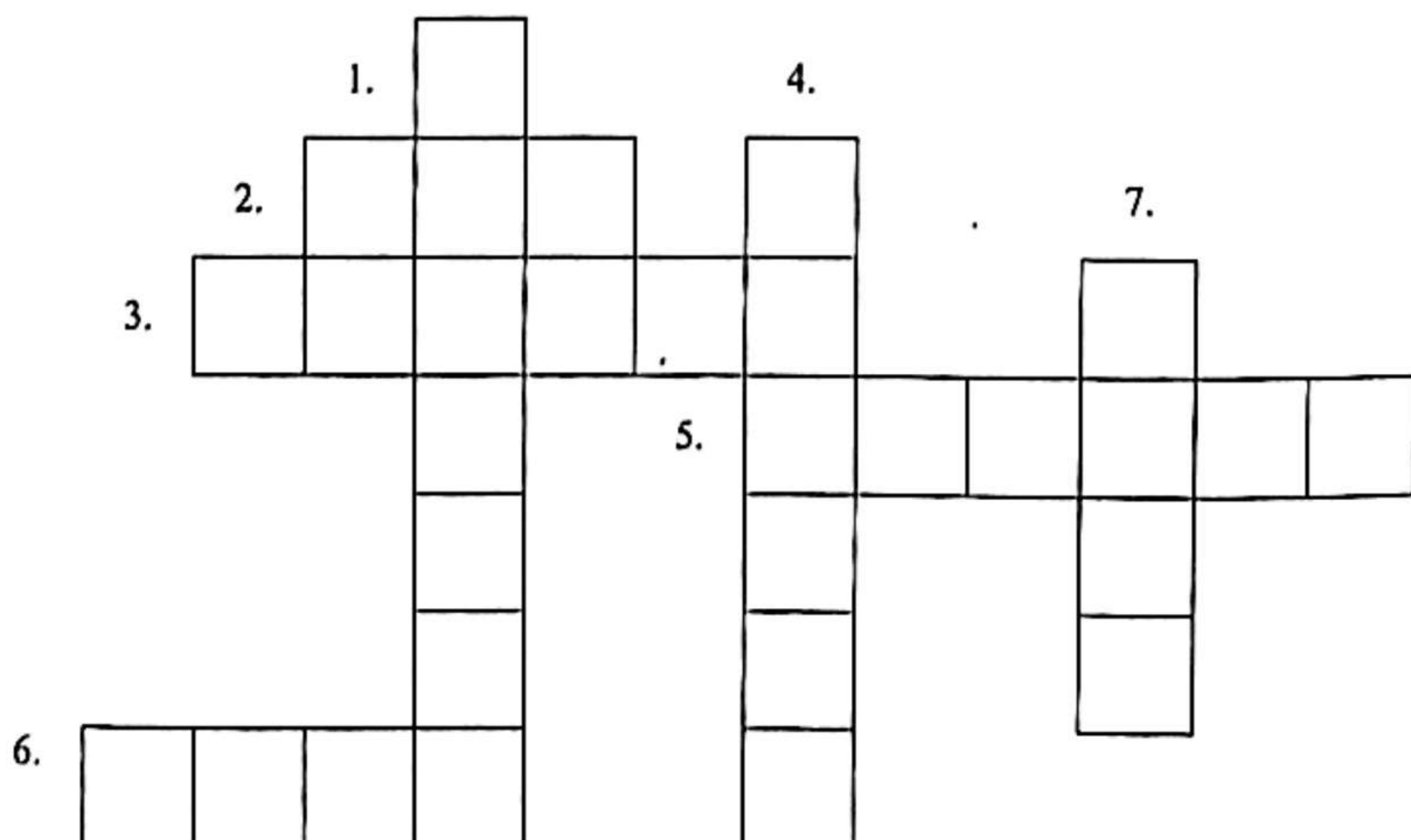
Ключі — ● ● дорога.

Чорне рядно — ● ● ніч.

Гілля на кожне подвір'я — ● ● роса.

3. Запиши закличку, якою звертаються до жука-сонечка або равлика.

4. Упиши в клітинки кросворда відповіді до загадок, які наведені в цьому розділі.

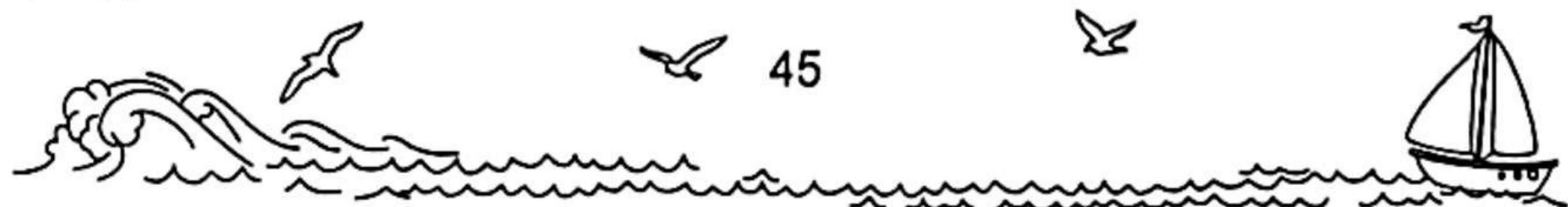

КАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Казки люблять усі: і дорослі, і діти. А от письменники не лише ними захоплюються, а й самі вміють вигадувати фантастичні й захопливі історії, у яких трапляються найсправжніші чудеса. Тварини й рослини вміють розмовляти, а добре серце творить диво.

Турбота про безпорадне мокре кошеня в казці Зірки Мензатюк ураз змінить настрій на радісний і погідний. А маленьке ґавенятко Вуглинка з твору Марії Пономаренко вміє пошити чарівні капці, від яких перестають боліти лапки. Олесь Бердник розповідає про те, звідки узявся на землі соняшник і чому він завжди повертає голову до сонця. Побачити Сонце понад усе мріє маленька Ква-солінка, і, прочитавши казку Зоряни Живки, ти дізнаєшся, чи їй це вдалося.

Казочка про поганий настрій

З самого ранку дріботить осінній дощ. Вийшла Олеся на ганок — стежки мокрі, трава мокра, лавка в саду під жасмином мокрісінька.

— Нікудишня погода, — сказала Олеся. — Тому в мене поганий настрій.

— Кхе, кхе! Я б так не говорив, — зарипів старий вербовий кошик. — По дощеві я піду з твоїм татом у ліс і вернуся повний молоденьких маслючків.

Олеся знизила плечима. Що той кошик, окрім грибів, знає? Пострибала сходишками з ганку — ні, незручно в гумових чобітках, не те, що в босоніжках.

— Бачиш, — сказала вона черешні, — негаразд і поплигати. Поганюща погода.

— Чому ж, — ворухнула черешня гілкою. — Я з цього дощу в кожній бруньці зав'яжу цвіт для наступної весни.

— Де ще та весна!

Повернула Олеся до пісочниці. Пісок вогкий, холодний, і всі вчорашні хатки з огорожами повалилися.

— Ну от, а ще кажуть, що погода хороша, — мовила вона знову.

— Чудова погода! — загула ринва, по якій стікала дощівка з велику дубову діжку. — Тепер я нарешті наспіваюся.

Отакої! Дощ, сльота, а їх усі хвалять, усім така погода до серця. Нема кому на поганий настрій пожалітися!

Побрела Олеся в сад. Сливи, груші, бузок прижовклий підставляють дощеві гілля, вмиваються. Росяна трава вдячно вклоняється. Тільки лапятий лопух дрібно-дрібно тремтить, немов наляканий.

— Ой, холодно! О-ой, мокро! — не то він плаче, не то хтос під лопухом.

Зазирає Олеся — аж там кошоня. Мокре, брудне, зіщулене.

— Ти чиє на дощі мокнеш? — здивувалося дівча.

— Приблудне я. Нічиє...

— А як тебе звати?

— Нема-у в мене імені...

Задумалась Олеся. Це такого кошеняти їй і треба. Малого, руденького, і щоб ніяк не звати — вона сама ім'я придумає.

— Давай ти будеш моїм кошенятком! Я нагодую тебе молочком...

— Дуже люблю молочко! — облизалось мале.

— Витру тебе і загорну у свій халатик. Я з нього виросла, а на тебе він якраз.

— Дуже люблю теплі халатики! — муркнуло кошеня.

— І ще я тебе назву... назву... Я хотіла назвати Пухнастиком... — зам'ялася дівчинка, бо шерсть у котика позлипалась і стирчала, мов остюки.

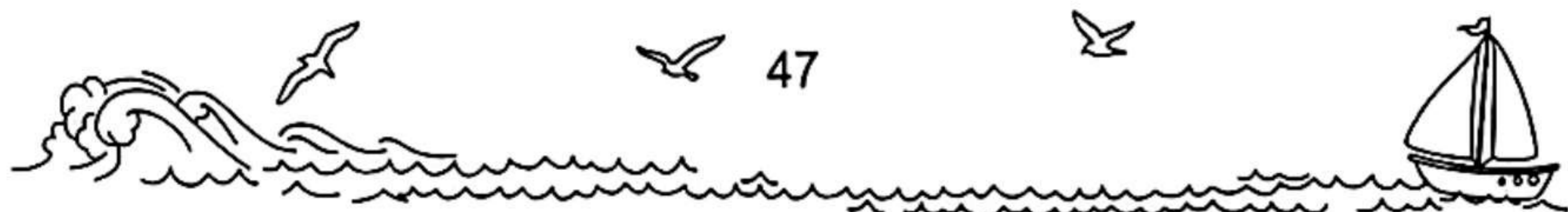
— Дуже хочу зватися Пухнастиком! Я надзвичайно пухнасте, нехай лише висохну, — зраділо кошенятко і плигнуло Олесі на руки.

У хаті Олеся довго витирала брудні кошеняткові лапи. Напувала його молочком, стелила постельку зі старенького халатика. Кошеня помуркотіло в затишку й заснуло. А Олеся після усіх справ сіла край вікна. Дивиться надвір, і так їй дивно. Дрібний дощик іде, стежки мокрі, трава мокра, лавка в саду під жасмином мокрісінька. Тільки поганий настрій хтозна-куди подівся. Може, його дощем змило?

Зірка Мензатюк [39]

1. Чому в дівчинки Олесі був поганий настрій?
2. Кого побачила дівчинка під листком лопуха?
3. Як доглядала Олеся за своїм кошеням?
4. Куди подівся поганий настрій дівчинки? Чи справді його «дощем змило»?
5. Чи траплялися цікаві історії з твоїм домашнім улюбленцем? Розкажи про це однокласникам.

Хто такий соняшник?

Спочатку земні рослини не мали квіток. Високі дерева, велетенські трави покривали гори, степи, долини. Та куди не глянь — жодної квітки!

Звернулися дерева, чагарі, трави до Сонця:

— Полум'яний батьку! Ти запалюєш у грозівій хмарі багатобарвну райдугу, прикрашаючи небо. Подаруй і нам дещицю тих барв.

Замислився господар денного неба. Довго мовчав. Не міг придумати, чим зарадити рослинам на далекій землі.

Озвався син Сонця, золотоволосий принц:

— Я піду на землю та й оздоблю зелень барвами райдуги.

— Це небезпечно, — тривожно відповів батько. — Покидати сонячну оселю не можна безкарно. Розпорошившись на далекій планеті, ти можеш не повернутися до рідного дому...

— Я все одно піду, — затявся на своєму золотоголовий принц. — Ти даруєш радість усьому світові, а я хочу подарувати її деревам і травам.

Зітхнув батько, проте що мав робити, — згодився.

Прилетів син Сонця до землі, веселковим колесом почав обходити світ. І затріпотіла природа від блаженства.

Велетенськими запашними квітами вкрилися магнолії, ніжно усміхнулася рожевими пелюстками на узліссі шипшина, срібно-дзвінко заспівали серед трав блакитноокі дзвоники, небесними вічками глянули на світ незабудки-братики, сором'язливо захищалися на вітах білі гвоздики...

Безліч квітів покрили безмежні простори, ніби різнобарвна ріка розлилася по землі, одухотворяючи природу, відкриваючи людям світ краси й творчості.

Зупинився сонячний принц та й поглянув довкрузь. А побачивши плоди своєї праці, щасливо засміявся. Махнувши полум'яними крильми, хотів було вернутися додому. Та де там!

Творячи квіти, він віддав свою силу землі, тож не зміг повернутися до осяйної оселі батька.

Заридав самотній Ярило в небі, ховаючись за темний обрій. А знесилений принц впав на землю, заливаючись гіркими слізьми. На світанку він встав, напружив усі сили, щоб полетіти, коли з'явиться Сонце, але зміг лише підняти назустріч батькові своє пламеніюче обличчя. З тієї пори цар-квітка, золотоголовий соняшник, невідступно дивиться на схід: батько обіцяв йому в прийдешньому повернення до рідної осяйної оселі...

Олесь Бердник [1]

1. Із яким проханням звернулися дерева, чагарі, трави до Сонця?
2. Хто вирішив піти на землю й прикрасити зелень барвами райдуги?
3. Які квіти подарував син Сонця зеленим рослинам?
4. Чому золотоволосий принц не зміг повернутися до батька на небо?
5. На яку квітку перетворився син Сонця?
6. Чому золотоголовий соняшник завжди обернений до Сонця?

Капці для бабусі

У старій ґави Каркухи часто боліли лапи. І надумала її онука, ґавенятко Вуглинка, для бабусі приємність зробити: пошити теплі-теплі, м'які-м'які капці з зеленого моху. Можливо, тоді в бабуні лапи перестануть боліти. Будуть у теплі. Отож почала Вуглинка мох у гніздо носити.

Так воно так. Але не думайте, що то легка справа — шити капці з моху. Висушила Вуглинка мох, та так славно, що він залишився зеленим, набрала найгостріших голочок із сосни. А для ниток — сухих торішніх билинок. Сіло ґавеня на пеньку, розклало весь придбаний матеріал і почало кумекати, з чого ж почати. Взяло один шматок моху, другий. Аж сопе від завзяття.

— А що це у нас за кравець об'явився? — почуло біля себе знайомий голос.

— Ой! — від несподіванки ґавеня голочку зламало.

— Ти ба! Що це ти, їжаче, майстра лякаєш? — невідомо звідки з'явився зайчик Сіра Шубка. Озирнувся довкола сторожко і продовжив:

— Зламав, то тепер ось віддавай свою голку!

— Мені не шкода, — відповів на те їжачок Голочка. — Проте мої голки приросли до тіла. Я он краще соснову підберу.

— Не треба, — зупинило їжачка ґавенятко. — У мене вдосталь є. Допоможіть краще викроїти капці.

— Капці?! — здивувався їжачок. — Ти що, влітку мерзнеш?

— Та не я. То у бабусі весь час лапи болять...

— Скре-ке-ке! — почули звірята лемент. Так і є. Всюдисуща сорока і сюди носа встромила.

— Та в нашому лісовому магазині отих капців — хоч греблю гати. Чи, може, грошей не маєш? — сорока примружила одне око. — То я принесу.

— Спасибі, — чемно подякувало ґавеня сороці. — Ті капці мені не підходять...

— А це чому? — страшенно здивувалась сорока. — Цілком пристойне взуття.

— Ех, ти! Не розумієш, — докірливо опустил одне вухо зайчик Сіра Шубка. — Лапки у Каркухи перестануть боліти від радості!

— Від радості? — скрекнула сорока і від здивування ледве з гілки не звалилась.

— Еге ж, — від радості, — кивнув головою їжачок. — Що там магазинні капці! А ці хай і не такі гарні на вигляд, а зроблені своїми лапками. Втямила? Давай-но, Вуглинко, допоможемо тобі...

За хвилину на пеньку з'явилися два листки лопухів, і Голочка взявся кроїти капці. Зайчик Сіра Шубка теж так падкував біля роботи, що й про страх забув. А сорока сиділа на гілці і очима-намистинками блимала на майстрів. Сіра Шубка побіг додому, приніс м'якого-м'якого пуху.

Знялася з гілки і сорока. Через якусь мить поклала на пеньок дві намистинки, схожі на краплини води.

— Ось, візьми... Це мої найбільші коштовності...

Капці вийшли теплі, м'які і дуже гарні. Друзі деякий час помилувалися ними, і їжачок Голочка сказав:

— Бери їх та неси бабуні...

— Спасибі вам усім, — вдячно схилило голову ґавеня. — Без вашої допомоги вони не були б такі...

— Вигадаєш таке... — буркнув їжачок. — Хай носить бабуня на здоров'я.

Стара Каркуха від радості аж очі заплющила, коли побачила нові капці. Ніжно-зелені, оздоблені намистинками.

— Це мені?

— Еге ж! — розсміялася Вуглинка. — Мені ще їжачок допоміг, зайчик і сорока.

— Спасибі, онучко. Тепер мої лапи перестануть боліти...

— Звичайно, перестануть, — впевнено сказала Вуглинка. — А зносите капці, я пошию вам нові. Подивіться, скільки довкола моху...

За Марією Пономаренко [49]

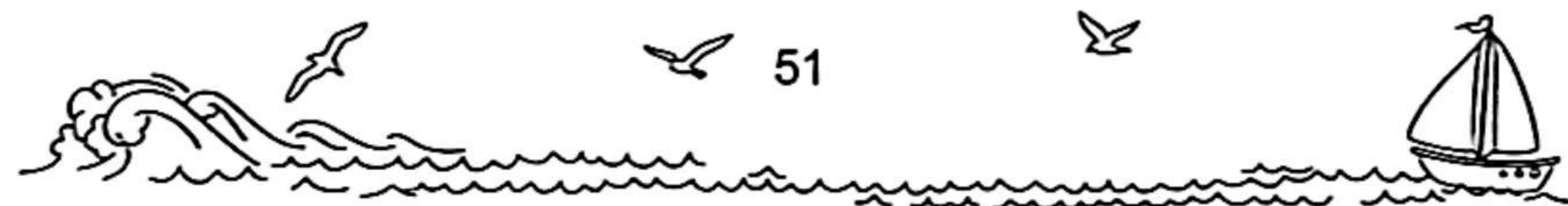

1. Чому ґавенятко вирішило пошити бабусі нові капці?
2. Який матеріал зібрала Вуглинка для капців?
3. Як допоміг ґавеняткові їжачок Голочка, зайчик Сіра Шубка та сорока?
4. Як ти розумієш слова зайчика Сірої Шубки: «Лапки у Каркухи перестануть боліти від радості!»
5. Розкажи своїм однокласникам про подарунок, який тобі вдалося виготовити своїми руками.

Про Квасолинку, яка мріяла побачити Сонце

На гвіздочку в коморі висіла торбина з квасолею, звичайнісінькою собі квасолею. Жила в тій торбині маленька, звичайнісінька біла в цяточку Квасолинка. Лежала вона поміж своїх сестер і мріяла. А мріяла Квасолинка про Сонце.

Уявіть-но тільки собі, бідолашна ніколи не бачила Сонечка! Живучи ще в стручку мамі-квасольки, вона повсякчас відчувала

його лагідні промені. Матуся казала, що вони життєдайні: без Сонця не було б життя, не було б квасолі. Отож виростаючи, набираючись сили, досягаючи в стручку, Квасолинка весь час мріяла побачити Сонце.

Останнього серпневого дня, досить похмурого й незатишного, бабуся з Катрусею прийшли на город і повисмикували всі до одної бадилли квасолі — вони вже кілька днів стояли геть посохлі, а ввечері вилуцили зі стручків квасолинки. І нашу Квасолинку із сестричками також. Бабуся зсипала їх у торбину, яку й повісила в коморі.

— Будемо, онучко, і в борщ варити, й на пиріжки. А яка добра капуста з квасолею тушкована!..

— Так я й не побачила Сонця, — скрушно зітхнула Квасолинка. — А тепер потраплю до юшки... І все.

Але час минав, багато її посестер опинилися в каструлі, а Квасолинчина черга не надходила. Поволі в її душі з'явилася надія: «Може, колись я його все ж побачу!» — і вона мріяла, мріяла, мріяла: «Яке воно, Сонце?»

— Катрусю, принеси мені торбинку з квасолею.

Дівчинка зняла стару полотняну торбу з гвіздка, внесла до кухні, висипала кілька жмень квасолі на стіл.

«От і мене з'їдять. Прощавай, любе, так і не побачене Сонечко!» — тихо промовила Квасолинка. Тихо-тихо, що ні бабуся, ні Катруся її не почули.

— Бабусю, дивіться, яка гарненька! В цяточку! Як намистинка! Можна я її залишу?

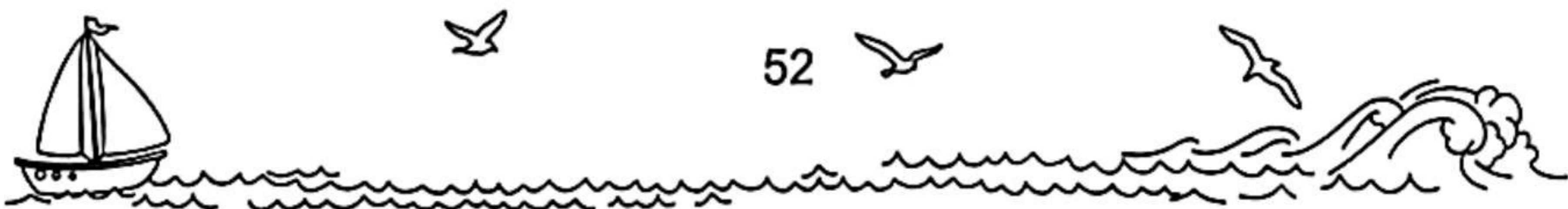
— Кого?

— Квасолинку!

— Навіщо вона тобі? Квасоля квасолею.

— Е ні, вона особлива. Он які цяточки симпатичні! Я її посаджу.

— Залишай, коли хочеш. Мені хіба шкода, — знизала плечима бабуся.

Кілька днів Квасолинка лежала в сірниковій коробці на Катрусиному письмовому столі.

— А раптом мені ще пощастить і я таки побачу Сонце? — думалося Квасолинці. — Хоча навряд... У борщ я не втрапила, то десь загублюся... Он Катруся мене бавитись узяла...

1. Про що мріяла маленька Квасолинка?
2. Що розповідала Квасолинці про Сонце мама-квасолька?
3. Як Квасолинка потрапила до торбини?
4. Чому Катруся вибрала маленьку Квасолинку з-поміж інших квасолин?
5. Чого боялася маленька Квасолинка?

Та одного дня Катруся прийшла зі школи раніше. Вона виклала на столі зо два десятки різноманітних, схожих на барвисті намистинки, квасолинок. Серед них були білі в рожеву цяточку, і в чорну, й у фіолетову, і чорні з жовтим, і брунатні, і бордові, круглі та продовгуваті, великі й маленькі. Одно слово — ціла колекція квасолинок.

— Вже час саджати вас. Надворі травень. Прощавайте, мої рябенькі. Прошу, зродіть мені рясно-рясно.

Дівчинка пішла на город, викопала на грядці кілька ямок, а тоді в три рядочки посадила свою квасолю.

Сердешна Квасолинка так довго чекала на цей день:

— Сьогодні я напевне побачу Сонце. Це мій останній шанс!

Але — як прикро! — небо суцільно вкривала сіра ковдра хмар.

У землі було вогко й темно. Квасолинці стало страшно. У неї всередині все ніби ворушилося, переверталось і тріщало.

— Це кінець. Я, мабуть, вмираю. Ось так, проживши довге життя, я ні разу не бачила Сонця!

За кілька днів її біла в цяточку шкірка тріснула — і те, що вже довгий час ворушилося, вийшло назовні.

— Я вже померла, — подумала Квасолинка.

Але ні, вона ж не перестала ні дихати, ні думати, а навпаки спрагло вбирала воду... І росла!

Минуло ще день чи два, і на поверхні землі з'явився маленький паросток.

— Невже це я? — аж не вірилося Квасолинці.

Щось тепле, сяюче і величне дивилося на неї з фіалково-блакитного неба, ніжно пестячи золотавими променями.

— Ти хто?

— Я Сонце.

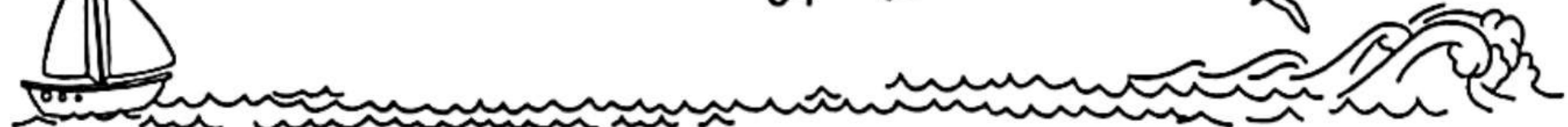
— Сонце! Яке ти гарне! Як же я хотіла тебе побачити! Дякую, що зігріваєш мене! Дякую, Сонечко!

Сонечко всміхнулося Квасолинці, а вона простягла до нього рученята-листочки і трішечки піросла.

Зоряна Живка [18]

1. Якою була Катрусіна колекція квасолинок?
2. Що зробила дівчинка з квасолинками?
3. Як Квасолинка вперше побачила Сонце?
4. Поміркуй, чому тріснула шкірка Квасолинки.
5. Чи доводилося тобі садити рослини? Розкажи про це своїм однокласникам.

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.

- Кошенятко з «Казочки про поганий настрій» Зірки Мензатюк було...
 - А чорненьке
 - Б біленьке
 - В руденьке
 - Г сіреньке
- Золотоволосий принц не повернувся в сонячну оселю, бо...
 - А полюбив земну природу
 - Б закохався у царівну квітів
 - В заснув мертвим сном
 - Г віддав свою силу землі
- Подаровані Сорокою намистинки були схожі на...
 - А промінчики сонця
 - Б краплинки води
 - В очі Вуглинки
 - Г краплинки крові
- Куди поклала Катруся квасолинку?
 - А у кишеню
 - Б у письмовий стіл
 - В у полотняну торбинку
 - Г у сірникову коробку
- Коли Катруся висадила квасолю?
 - А у березні
 - Б у квітні
 - В у травні
 - Г у червні

2. Хто і чому радіє дощеві в «Казочці про поганий настрій»? З'єднай.

«По дощеві я піду з твоїм татом у ліс і вернуся повний молоденьких маслючків».

«Я з цього дощу в кожній бруньці зав'яжу цвіт для наступної весни».

«Тепер я нарешті наспіваюся».

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.

■ Кошенятко з «Казочки про поганий настрій» Зірки Мензатюк було...

А чорненьке

Б біленьке

В руденьке

Г сіреньке

■ Золотоволосий принц не повернувся в сонячну оселю, бо...

А полюбив земну природу

Б закохався у царівну квітів

В заснув мертвим сном

Г віддав свою силу землі

■ Подаровані Сорокою намистинки були схожі на...

А промінчики сонця

Б краплинки води

В очі Вуглинки

Г краплинки крові

■ Куди поклала Катруся квасолинку?

А у кишеню

Б у письмовий стіл

В у полотняну торбинку

Г у сірникову коробку

■ Коли Катруся висадила квасолю?

А у березні

Б у квітні

В у травні

Г у червні

2. Хто і чому радіє дощеві в «Казочці про поганий настрій»? З'єднай.

«По дощеві я піду з твоїм татом у ліс і
вернуся повний молоденьких маслючків».

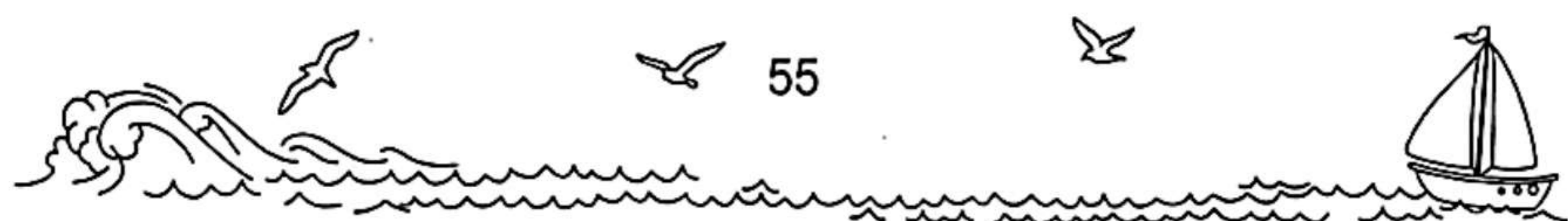
● Ринва

«Я з цього дощу в кожній бруньці
зав'яжу цвіт для наступної весни».

● Кошик

«Тепер я нарешті наспіваюся».

● Черешня

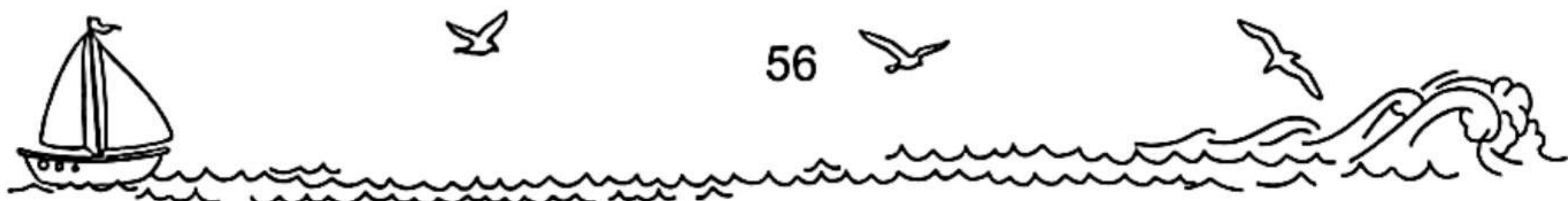
3. Розгадай ребус і запиши, на кого перетворився син Сонця.

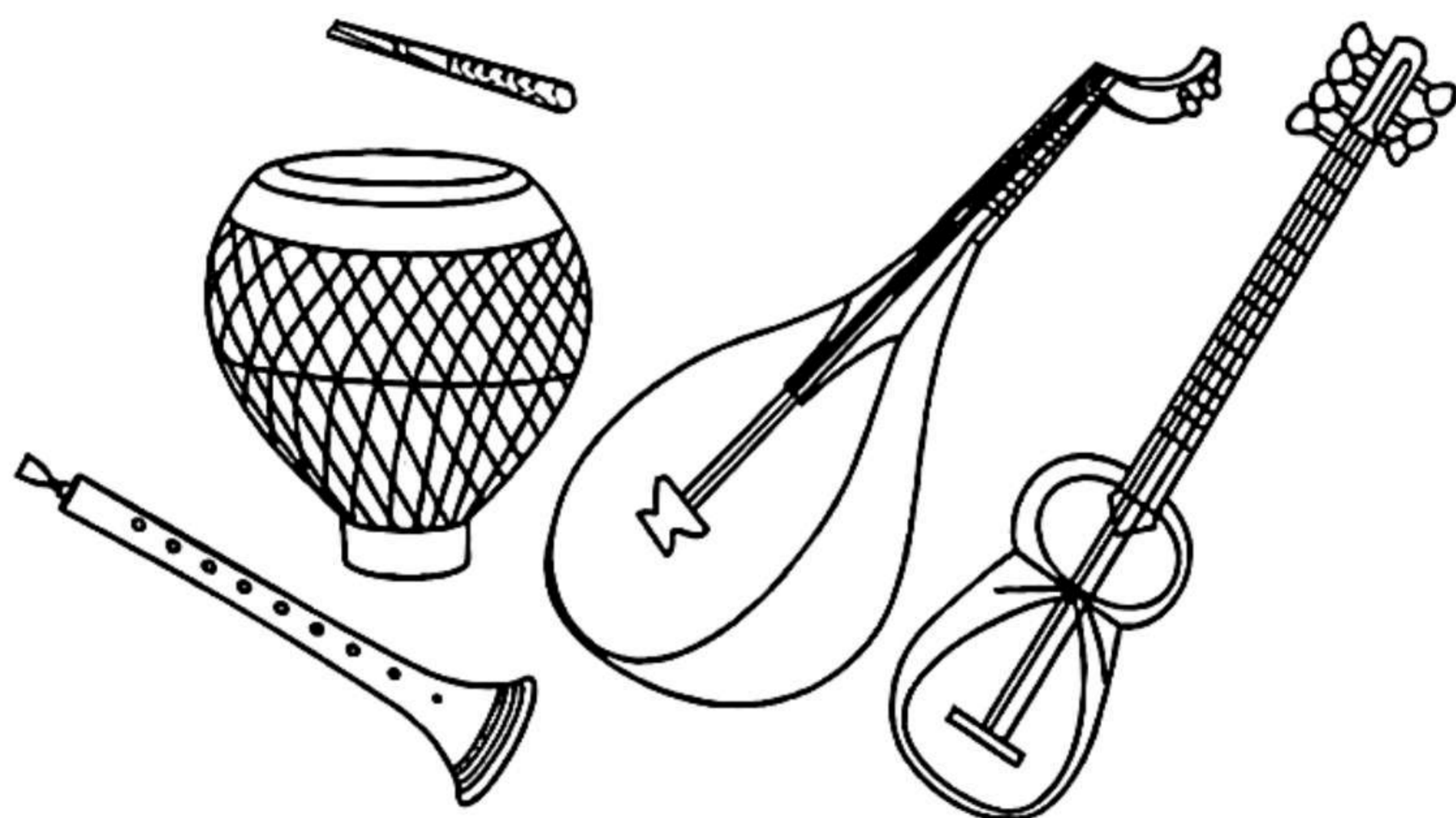
4. Які страви з квасолі готують у твоїй родині?

5. Обведи букви на перетині імені героя і назви твору, де він трапляється. Прочитай слово, що утворилося.

	«Хто такий соняшник?»	«Капці для бабусі»	«Про Квасолинку, яка мріяла побачити Сонце»
Катруся	Р	А	К
Каркуха	Г	А	З
Ярило	З	І	Р
Вуглинка	Т	К	К
Квасолинка	Х	Б	А

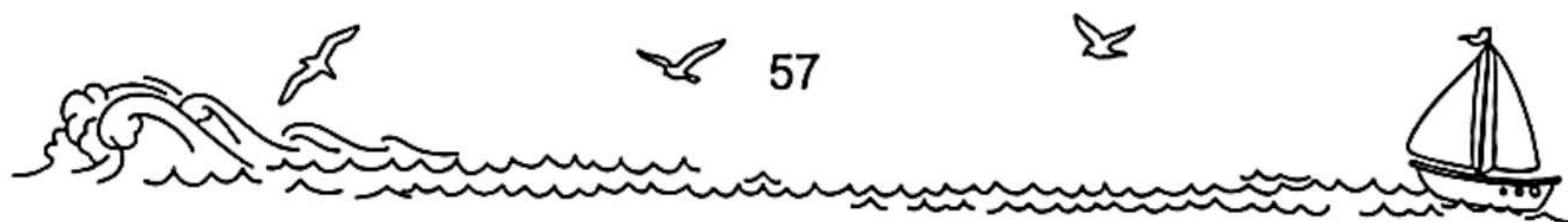

ЗНАЙОМІ НЕЗНАЙОМЦІ

Скільки незвичного, цікавого, а часом навіть фантастичного заховалося у звичайних речах! З оповідання Олега Кургузова ти дізнаєшся, якими на вигляд були в минулому музичні інструменти: барабан, гітара, флейта, сопілка... Хто приготував першу у світі піцу та яким має бути тісто для цього смаколика, прочитаєш у творі «Йдемо на піцу?». Паола Утевська розповість про історію появи на нашому підвіконні фікуса. А от дізнатися, хто і як винайшов такий звичний для нас лейкопластир, ти зможеш з оповідання Анни Клейборн.

Як бачиш, із книжок ми можемо довідатися про найдивовижніші пригоди звичних речей. Можливо, і тобі закортить стати дослідником / дослідницею і самому / самій прочитати незвичайні історії про предмети, що тебе оточують.

Як люди винайшли музичні інструменти?

Одного разу ми з татком їхали електричкою. Дорогою я почув музику і запитав у тата:

— А як люди вигадали музичні інструменти?

— О! Це давня історія... — почав він. — Первісним людям подобалося танцювати і відбивати ритм, плескаючи в долоні. Та якось вони виявили, що удар палицею по стовбуру порожнистого дерева набагато гучніший, ніж удар долоні об долоню. Так винайшли дерев'яний барабан.

— Так-так! — підтвердив я. — Коли я випадково постукав по порожній дерев'яній діжці, вийшов звук, як із барабана.

— Також випадково якийсь древній мисливець зачепив тятиву свого лука і почув приємний звук. Так було винайдено найдавніший струнний інструмент — музичний лук. А якщо таку струну натягнути на барабан, то звук посилиться... Із часом музичний лук перетворився на арфу, гітару, скрипку, бандуру з усіма їх різновидами.

— А сопілка від чого пішла — від барабана чи від музичного лука? — запитав я.

— Ні від того, ні від іншого, — відповів тато. — Сопілка — це духовий інструмент: порожниста трубочка з дірочками по всій довжині, за допомогою яких змінюється звук. А звучить сопілка тому, що в неї дме людина.

Першими духовими інструментами була флейта, яку вирізали з пташиної пір'їни. Від флейти походить труба — інструмент з більш сильним звуком. Колись їх робили з дерева і прикрашали вишуканою різьбою. Замість труб африканці, наприклад, використовували ріг антилопи, а євреї — роги барана...

— Коли я був хлопчаком, ми робили свої духові інструменти — свищики з гілок липи, — додав тато і пообіцяв: — Ось ми підемо з тобою в ліс, і я обов'язково навчу тебе робити такі свищики.

За Олєгом Кургузовим [33]

1. Як люди винайшли барабан і музичний лук?
2. Від якого давнього музичного інструмента походить сопілка?
3. Які музичні інструменти ти можеш виготовити за допомогою дорослих?

Йдемо на піцу?

Уперше щось схоже на піцу з'явилося ще 6 тисяч років тому в стародавніх єгиптян, які винайшли дріжджі та кисле тісто. А воїни Персії у військових походах прямо на своїх щитах, поклавши їх на вогнище, готували коржі з додаванням сиру та фініків. Вчені на розкопках у скандинавських країнах виявляли сковороди, на яких вікінги готували прісні коржі з м'ясом, куркою або овочами.

Піцу, схожу на ту, яку ми знаємо, почали готувати в Стародавній Греції. На тісто викладали овочі, зелень і сир і, поливши оливковою олією, запихали в піч. У середньовічній Італії піца спочатку була традиційною стравою бідного люду, коржі одразу слугували й тарілками. Їх випікали піцайоло — спеціально навчені майстри — і продавали прямо на площах і вулицях міст і сіл. Навіть саме італійське слово pizza схоже з piazza (площа) і piatto (тарілка).

Улюбленою усіма їжею піца стала набагато пізніше, коли в Італію вперше були завезені з Мексики та Перу помідори, які нині є її обов'язковим складником. Головне в піці — корж. Він повинен бути тонким (завтовшки півсантиметра!) і хрустким, але водночас і м'яким, щоб не ламався. І це — найбільший секрет та гордість справжнього піцайоло.

З дитячого журналу «Куля» [18]

1. Коли й де з'явилася перша піца?
2. Яку піцу випікали в Стародавній Греції?
3. Яким має бути корж для піци?
4. Коли піца стала загальною улюбленицею?

Гості з далеких берегів

Побачив Костик на малюнку ліс. Не такий, як той, що за селом улітку зеленіє, а взимку спить, вкритий білою сніговою ковдрою. Дерева в ньому не такі, як у наших лісах ростуть. А по стовбурах, мов змії, якісь рослини повилися. І листя на тих деревах химерне, неначе з казки.

Ой і закортіло ж Костикові цей ліс побачити, ні, не на малюнку, а насправді!

— Який же ти неухажний, — каже Костиків дідусь. — Деякі рослини з того лісу живуть у нашій кімнаті. А ти й не помітив.

Подумав Костик, що дідусь жартує. Та ні, в його очах ані смішинки. Показує на вікно, де алое, калачик і водяна пальма в горщечках стоять, а неподалік у кутку фікус примостився.

— Та отаких у нашому лісі, мабуть, не бачив. І в садку не стрічав...

— І справді, не бачив...

— Ті рослини, що ростуть у нашій кімнаті, — мешканці теплих країв. У них листя цілий рік зеленіє. І почуваються вони тут неначе вдома. А знаєш, звідки до нас фікус приїхав?

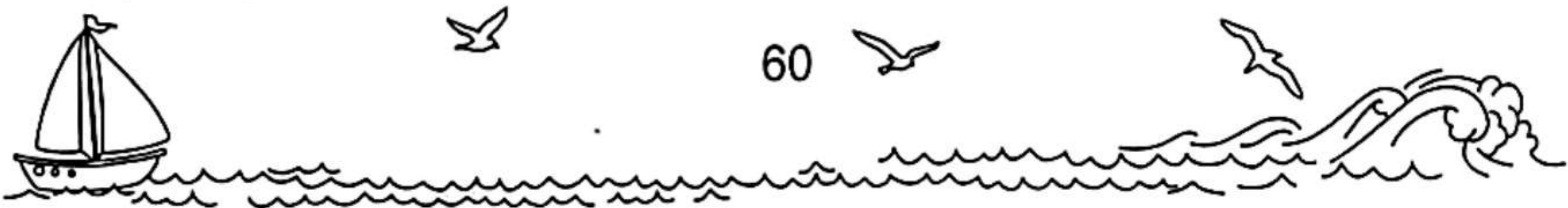
— Від тьоті Оксани. Вона його мамі на день народження подарувала.

— Так. Але його прапрабабуся чи прапрадідусь дуже довго мандрували, поки в тьоті Оксани опинилися. Здалеку фікус до нас приїхав.

— З космосу?

Дідусь усміхнувся. І вигідає ж таке онук!

— Та ні, Костику. Далеко-далеко є така країна — Індія. Ніколи не буває там ні морозів, ані завірюх. Тому й дерева ростуть там не такі, як у нас. Тамтешні ліси дуже схожі на той, що ти на малюнку бачив. Називаються вони джунглі. І росте там велике-превелике дерево... Стовбур його товстелезний, кожен листок — метр завдовжки... Щоб те дерево навкруг обійти, треба не менш як сорок кроків ступити.

— Дідусю! Ти ж про фікус збирався розповісти. Навіщо ж казку почав?

— Це, Костику, не казка. Дерево, про яке я тобі повідав, і є родич нашого фікуса. Хтось колись привіз з Індії гілочку... дерева та й посадив у горщик. Фікус, звичайно, виріс у горщику зовсім не велетнем. І листя його, хоч і не таке дрібне, але все-таки не метрове.

За Паолою Утевською [61]

1. Який дивовижний ліс побачив на малюнку Костик?
2. Які кімнатні рослини походять з далекої Індії?
3. Який вигляд мав далекий родич кімнатного фікуса?

Історія лейкопластирів

Якщо ви порізали палець або подряпали коліно, то заклеюєте ранку лейкопластиром. А винайшов цей зручний вид пов'язки Ерл Діксон, якому частенько доводилось перев'язувати поранені під час хатньої роботи пальці своєї дружини.

У 1920 році американець Ерл Діксон працював у компанії, яка виробляла бинти та інші перев'язувальні матеріали. Він часто приносив їх додому для своєї дружини Джозефіни. Вона була домогосподаркою і нерідко ранила собі руки чи пальці, виконуючи хатню роботу.

Коли Діксон бував удома, він завжди сам накладав дружині пов'язку, використовуючи складену у кілька разів марлю, яку фіксував за допомогою липкої медичної стрічки. Це була доволі копітка* робота, яку самому собі робити було складно.

Діксон ходив на роботу і часто був відсутній, тож Джозефіні доводилось давати собі раду самій. Якось Діксон придумав, як полегшити дружині цей процес.

Ідея була простою. Діксон нарізав купу маленьких чотирикутних марлевих шматочків й понаклеював їх уздовж липкої медичної стрічки. Зверху на все це наклеїв стрічку з цупкої тканини й скатав разом із наклейками в рулончик. Джозефіні залишалось

тільки відрізати частину стрічки, зняти тканину та обгорнути навколо пальця.

Про свій винахід Ерл Діксон розповів братам Джонсон, своїм керівникам. Коли продемонстрував їм, як легко тепер робити пов'язки, вони були вражені. У тому ж 1920 році брати Джонсон налагодили промислове виробництво таких пов'язок.

З того часу по всьому світу використано вже мільярди маленьких зручних лейкопластирів: і в побуті, і в походах, і під час воєнних дій, і навіть на космічних станціях.

➤ Копіткий — який вимагає багато уваги, часу, зусиль, терпіння.

За Анною Клейборн [23]

1. Чому в Ерла Діксона виникла ідея придумати зручну пов'язку?
2. Яким був найперший пластир?
3. Кому Ерл Діксон розповів про свій винахід?
4. Де використовують лейкопластирі?

Машина для швидкої ходьби

Ідея пересування на колесах за рахунок сили м'язів людини зародилася дуже давно. Різні транспортні засоби, що приводилися в рух людиною, на чотирьох, трьох і двох колесах з'явилися майже одночасно в Німеччині, Франції, Англії та інших країнах.

Все ж родоначальником велосипеда вважають німецького барона Карла фон Дреза. У 1814 році він придумав перший двоколісний самокат, який назвав «машиною для швидкої ходьби». Сусіди винахідника жартома називали цей самокат «прогулянковим конем». У нього була дерев'яна рама та кермо, і він був схожий на сучасний велосипед, але без педалей. Людині, щоб керувати таким дерев'яним велосипедом, потрібно було постійно відштовхуватися від землі. Невгамовний винахідник у 1817 році, уклавши парі, проїхав відстань у 70 кілометрів за чотири години. Це була дуже хороша швидкість, адже поштової кареті потрібно було в чотири рази більше часу, щоб подолати таку ж відстань.

Згодом барон отримав патент* на свій винахід і посаду професора механіки.

Майже до середини ХІХ століття їздки повинні були відштовхуватися ногами від землі. І тільки в 1845 році німецький винахідник Міліус додав педалі на переднє колесо велосипеда. Довгий час велосипеди були дерев'яними, і лише в 1869 році почали використовувати метал для виготовлення рами та колісних спиць. До 1870 року швидкість велосипеда вже могла зрівнятися зі швидкістю верхового коня.

З кожним роком велосипед удосконалювали, і незабаром він став найпопулярнішим транспортним засобом у всьому світі.

➤ Патент — виданий державною установою документ, який посвідчує право винахідника на його винахід.

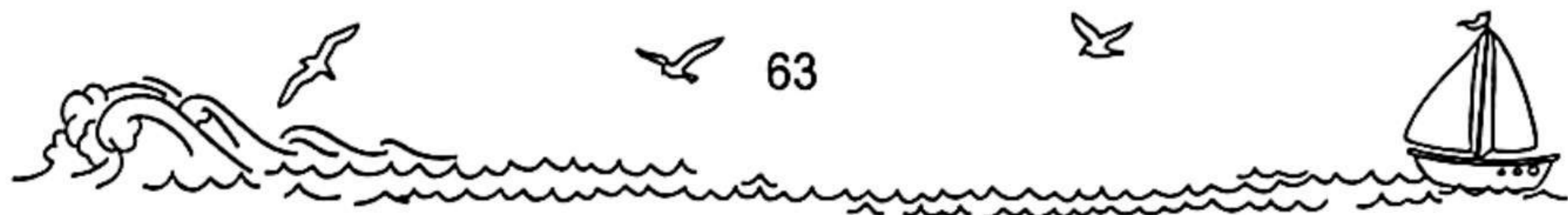
З дитячого журналу «Смайлик» [38]

1. Хто винайшов велосипед?
2. Який вигляд мав найдавніший велосипед?
3. Хто додав педалі до велосипеда?
4. Чому сьогодні велосипед — це один із найпопулярніших видів транспорту?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Першим духовим музичним інструментом була...
А дудка Б труба В флейта Г сопілка
 - Сьогодні обов'язковим складником піци є...
А моцарела Б помідори В м'ясо Г петрушка
 - Фікус до нас потрапив із...
А Єгипту Б Бразилії В Індії Г Китаю

ЗУСТРІЧАЄМО ЗИМУ

Зима часто починається з холодних вітрів і сонячних морозних днів, що прийшли на зміну дощам пізньої осені. Цей перехід, майже непомітний для більшості з нас, майстерно описала Любов Відута у вірші «Руденька осінь».

Зима зачаровує нас своєю красою. Зверни увагу, які незвичні порівняння та образи використовують письменник Євген Гуцало та поет Анатолій Костецький, описуючи цю пору року. А як почуваються взимку лісові мешканці? Про це ти дізнаєшся з оповідання Георгія Скребницького та Віри Чапліної. Чому зима буває не лише суворою і морозяною, а ще й веселою, прочитай у вірші Анатолія Качана.

Руденька осінь

Руденька осінь, як лисичка,
листочком махає, як хвостом.
А вітер запліта в косички
гілки вербові під мостом.
І тепло ще, й вже холод віє,
блука вночі вже морозець.
Мов застудившись, півень піє
про те, що осені кінець.
Руденька осінь ще хитрує,
барвисте листя опада.
Хоч день ще ласку сонця чує,
та ніч вже зиму вигляда.
А зранку — паморозь на листі,
і побілів руденький хвіст.
Зима в калиновім намисті
вже перейшла осінній міст.

Любов Відута [4]

1. Які ознаки пізньої осені та ранньої зими зображає авторка у вірші?
2. Із ким порівнюється осінь у вірші? Чи вважаєш ти це порівняння вдалим?
3. Із ким ще можна порівняти осінь? Чому?

Як білочка зимує

Білці взимку ні мороз, ні вітер не страшні. Як закрутить завірюха-негода — руденька мерщій до свого гнізда поспішає. Гніздо у неї як у птаха влаштовано: з гілочок, із сучків. Та як зроблене спритно — ніби велика куля, кругле, а збоку лазівка!

Усередині гніздо сухою м'якою підстилкою вистелене: затишно в ньому, тепло. Забереться білочка в гніздо, а щоб холодний вітер не задував, ще лазівку підстилкою закриє. Потім згорнеться клубочком, пухнастим хвостиком прикриється і спить.

А зовні крижаний вітер так і виє, так і несе дрібний колючий сніг. Вщухне негода, білочка з гнізда вилізе, струснеться й покаче з дерева на дерево — їжу собі здобувати: де ялинову шишку зірве, де сухий гриб розшукає, який сама влітку на гілці залишила.

Спритно скаче звірятко. Хвіст у нього пухнастий, довгий. Перестрибне з однієї гілки на іншу, візьме в передні лапки ялинову шишку і почне її обгризати, вибирати смачне насіння. Але головна їжа в білки ще з осені в комірці запасена — у дуплі старого дерева. Там у неї й жолуді, і горіхи є — на всю зиму запасів вистачить.

За Георгієм Скребницьким, Вірою Чапліною [55]

1. Яке гніздо облаштувала собі білка для зимівлі?
2. Чим харчується звірятко взимку?
3. Як допомагає білочці її довгий пухнастий хвостик?
4. Як ти гадаєш, чи легко звірятам і птахам пережити зиму?

Мороз сідає

(Скорочено)

Мати зайшла знадвору в хату і, поклавши оберемок дров біля печі, сказала:

— А мороз уже сідає.

Василько вдягнувся, взув теплі валянки й гайда за поріг: цікаво, як сідає мороз?

Дим із комина сусідньої хати вчора ввечері вився догори сивим тоненьким ручаєм, а сьогодні опустився донизу й слався, тремтів над землею, немов м'яка борода.

Гілля молоді вишні рясно обнизали снігурі, наче то вишня взимку зацвіла жаристими квітками.

Цікавий Василько ступив під вишню, щоб зблизька подивитись, і тоді яскраві квітки, змахнувши живими крильми, вмить зірвалися з гілля й полетіли. Дружно всілись на яблуні в садку, й тепер уже яблуня зацвіла посеред зими — снігурами, їхніми святковими кольорами.

А мороз, видно, й справді сідає. Сідає інеєм на кожній гілочці і бадилінці, сивими візерунками на шибках по хатах. Сідає на пухнастий сніг і сердито так посварюється під валянками Василька, що йде на город.

Ось забута капуста ледь-ледь виглядає з-під снігу, то Василько потоптався довкола неї. Далі руками розгріб качан, за ним другий. Це ж і зайці забігають із поля в село, щоб десь бурячок чи морквинку знайти. Не обминайте Васильків город, знайдете поживу тут для себе. А стовбурці молодих яблуньок та вишеньок не обгризайте, бо ж дерево живе, замерзнути може.

Вдарив дятел міцним дзьобом по сухій яворовій гілці, і той перестук повис у повітрі, наче довгий, лункий разок намиста.

А мороз сів і вже цього тихого ранку сидів скрізь — на городі примостився покрадьки, на яблуневому гіллі білів несміливо, тихенько посварювався під Васильковими валянками.

Євген Гуцало [9]

1. Як змінився вигляд диму від комина порівняно з учорашнім днем?
2. Чому Василькові здалося, що вишня взимку зацвіла яскравими квітами?
3. Про яких лісових звіряток подбав хлопчик?
4. Що мала на увазі мати, коли сказала, що «мороз сідає»?
5. Які цікаві та незвичні явища природи тобі довелося спостерігати цієї зими?

В грудні

Раптовий сніг упав на землю,
завис нечутно на гілках,
і забіліла сосен зелень
у неполоханих гайках.

Вже влаштувавсь ведмідь на зиму
в берлозі темній і зручній,
лежить і згадує ожину —
і усміхається у сні.

А змерзлі клени та берези
ховають ноги в теплий сніг

і затихають обережно
аж до далекої весни.

Анатолій Костецький [29]

1. Як дерева в лісі зустрічають перший сніг?
2. Про яку тварину згадує автор вірша?
3. Кому ще може видаватися теплим зимовий сніг?

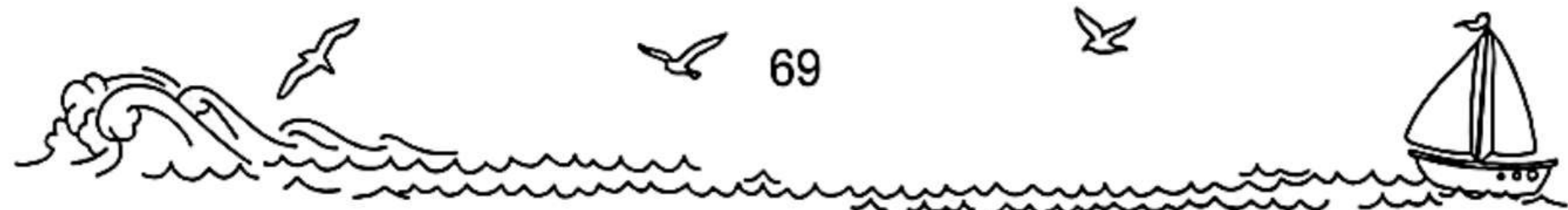
Летять із гірки санки

Летять із гірки санки
Андрійка і Оксанки,
із гірки біля гаю,
що зветься Гімалаї.
Андрійкові здається:
у нього від незвички
душа тремтить і б'ється,
як спіймана синичка.
Оксанка без оглядки
летить між яворами,
душа втекла у п'ятки,
лиш зойкнула: «Ой мамо!..»
Бо гірка біля гаю
крута, як Гімалаї.
Летять із гірки санки
Андрійка і Оксанки —
це у міста і села
прийшла зима весела.

Анатолій Качан [21]

1. Які емоції та почуття переживають діти, з'їжджаючи з гірки на санчатах?
2. Розкажи про гірку, з якої ти з друзями спускаєшся на санчатах.
3. Що ти знаєш про гори Гімалаї? Як ти гадаєш, чому «гірку біля гаю» назвали Гімалаї?
4. Які зимові розваги ти любиєш найбільше?
5. Чому під час зимових розваг потрібно пам'ятати про безпеку?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Кому заплітає коси вітер у вірші «Руденька осінь»?
А осені Б зимі В лисичці Г вербі
 - Якої форми гніздечко, у якому зимує білочка?
А рукавички Б чобітка В кулі Г півмісяця
 - На що схожі снігурі в оповіданні Євгена Гуцала «Мороз сідає»?
А на новорічні кульки Б на кругlobокі яблука
В на жаристі квіти Г на м'які іграшки
 - Що згадує уві сні ведмідь з вірша «В грудні»?
А малину Б калину В ожину Г горобину
 - Яку назву має гірка, де катаються взимку Андрійко й Оксана?
А Говерла Б Карпати В Гімалаї Г Альпи
2. Знайди в тексті вірша Любові Відути вислови про неживих істот, які поводяться подібно до людей чи звірів.
Осінь — як лисичка, листком махає, як хвостом.
Вітер _____
Морозець _____
День _____
Ніч _____
Зима _____
3. Запиши якнайбільше назв зимових дитячих розваг.
Ліпити сніговика, кататися на санчатах,

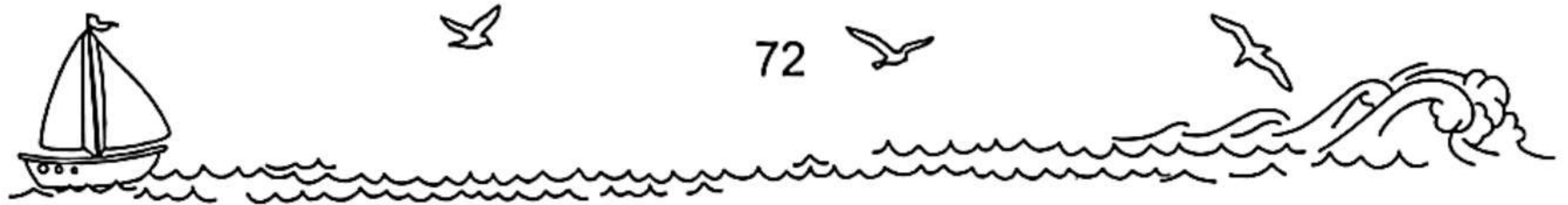

ВЕСЕЛІ ПРИГОДИ

Сподіваємося, ти любиш читати про веселі пригоди ровесників. У цьому розділі ми дібрали для тебе найкращі твори сучасних українських письменників. Вони розкажуть про такий комп'ютерний файл, який наганяє на дорослих «тяжкі сміхотусі». Або як виростити величезну моркву для сніговика чи побороти свій страх темряви і розвеселити всіх довкола. А ще ти прочитаєш про Іринку і Петруся, котрі шукали чудовисько, але ніяк не могли знайти. І про дівчинку, яка понад усе мріяла зніматися в кіно. Написали ці твори для тебе Оксана Кротюк, Сашко Дерманський, Світлана Дідух-Романенко, Ольга Савицька та Ірен Роздобудько.

Веселий дощисько

Веселий дощисько городом пробіг,
полив нам капусту, картоплю і біб,
а ще помідори, петрушку і кріп.
Ростіть, огірочки, колючі, зелені!
Ростіть, кабачки й гарбузи отакенні!
А їм на додачу — і морква носата,
яку не вкопає ніяка лопата!
Як взимку ми зліпимо сніговика,
вона знадобиться нам саме така.

Оксана Кротюк [32]

1. Які овочі полив на городі веселий дощисько?
2. Чому авторка називає дощ «веселим дощиськом»?
3. Коли дощ приносить користь городині, а коли завдає шкоди?
4. Чому авторка використовує у вірші вислів «морква носата»?
5. Розкажи, які овочі ростуть на городі в тебе або твоїх родичів, знайомих. Чи доводилося тобі вирощувати городину?

Сміхотусі, або Хакерська атака на мамині коржики

Створю документик —
комп'ютерний файлик, —
у ньому всміхнеться
малесенький смайлик.
Щоб всім, хто відкриє
отой документик,
зробилося весело
в той же моментик.
Щоб кожному стало
безжурно й потішно,
щоб стало прикольно,
кумедно і смішно.

Щоб маму із татом,
а також бабусю
наскочили раптом
тяжкі сміхотусі...
...А я щоб тим часом,
без зайвого гаму,
на кухню пішов —
і всі коржики згамав!

Сашко Дерманський [12]

1. Кого збирається розсмішити герой вірша?
2. Чи відомий тобі вислів «хакерська атака»?
3. Чому таємне поїдання на кухні коржиків хлопчик називає хакерською атакою?

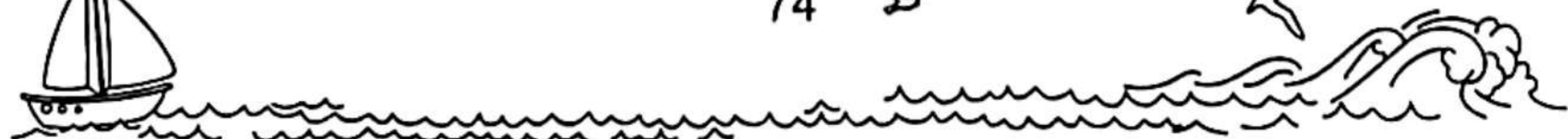
Хтось страшний

У мене під ліжком живе хтось страшний,
на мене чатує у тиші нічній.
Я носа і вуха ховаю під ковдрами!
А ну як ухопить іще, чого доброго!
Аж лячно дихнути, не те що зітхнути.
Він там! Він чекає! Він може почути!
Завмерло без руху налякане тіло
і навіть місцями геть-геть зацімло.
Лежу і терплю, вже хоч плач, а хоч вий!
А потім як крикну: «Та я ж несмачний!»
Як скочу на ноги! Як світло ввімкну!
Під ліжко хоробро я як зазирну!
А там тільки пил і старі черевики.
У страху очиська великі-великі!

Світлана Дідух-Романенко [14]

1. Де оселився страх героя вірша?
2. Як почувається переляканий хлопчик?
3. Як героєві вірша вдалося подолати страх?
4. Чи доводилося тобі боятися темряви? Розкажи, як ти переборюєш свої страхи.

Як ми шукали чудовисько

Мене звати Іринка, живу я в селі Гвоздів з мамою, татом і братиком Петриком. Мені вже вісім років, навчаюсь в третьому класі, а Петрикові — на два менше, він скоро до школи піде.

Все почалося з того, що наша вчителька Ганна Сергіївна прочитала в класі оповідання про чудовисько з озера Лох-Нес, що в Шотландії. Так от, за легендою, живе в озері загадкова істота, схожа чи то на доісторичного динозавра, чи то на плаваючого дракона. Точних доказів немає, але багато хто вірить, що чудовисько існує насправді, й зумисне приїздять — може, пощастить побачити. Придумали йому ласкаве ім'я — Нессі, і навіть організували клуб друзів Лохнеського чудовиська — це, мабуть, для того, щоб його ніхто не образив.

Я розповіла все це братику, а він і каже:

— Слухай, а може, і в нашому селі є яке-небудь чудовисько? Давай пошукаємо!

— Давай! — зраділа я. — А ласкаве ім'я потім придумаємо.

Шукати ми почали на ставку. Прийшли рано-вранці, роззираємось: у воді гуси плавають, на березі корова пасеться. А в кущах якась постать темніє.

— Чудовисько! — закричав Петрусь. — Лови його!

Ми — чимшвидше в кущі. А звідти:

— От бісові діти! Всю рибу переполошили!

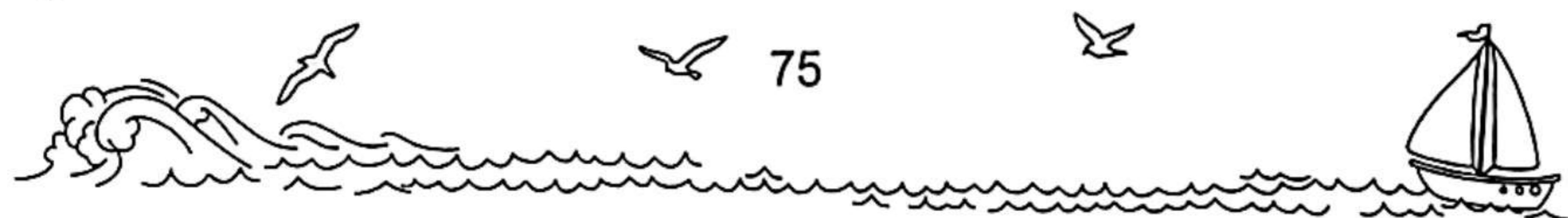
Бачимо: це дядько Микола з вудкою! Вуса стирчать, очі блищать, дивиться грізно. Ми його більше, ніж чудовиська, злякались і додому побігли.

Наступного дня я почула в льоху шарудіння:

— Петрику, мабуть, воно!

Побігли, а це котик Мурчик мишкує — стрибає туди-сюди, а вуха і хвіст сторчма стирчать. Трохи схожий на чудовисько, але на дуже маленьке.

Невдовзі всі діти в селі знали, що ми з Петриком чудовисько шукаємо.

Якось одного вечора виходимо надвір і ЧУЄМО за ворітьми таємниче виття — «У-у-у-у! У-у-у!» Відчиняємо хвіртку... Он воно! Чорне, волохате, на місці підстрибує, лапами махає, а жовті очі в сутінках світяться. Бачу, Петрик мій трохи зблід...

— Дивись, яке симпатичне! — підбадьорила я його. — Ти залишайся тут, увагу відволікай. А я підійду з тилу й зненацька наскочу.

— Ой-ой! — зойкнуло чудовисько й присіло на задні лапи. Шкура на ньому — лусь! А звідти Сергійко, мій однокласник, вилізає.

— Хух! Оце налякала! Я пів дня маскувався, ліхтарики для очей позичав, а ти...

Після цього ми вже й сподіватися перестали.

Коли це роблю ввечері уроки, а Петрик мене кличе:

— Іринко, щось на горищі грюкає, чуєш? Може, таки чудовисько?

Я прислухалась — і справді: «Грюк-грюк!» Підіймаємось на гору, а до нас із темряви щось як шугоне!

— Я його спіймав! — кричить Петрик.

Виносимо на світло — аж це звичайний кажан. Певно, влетів через прочинену кватирку... це вона од вітру грюкала!

Ми обнишпорили всеньке горище — ніяких слідів чудовиська! Зате стільки цікавого: стара дерев'яна скриня, годинник із зозулею, бабусина прядка, дідусів вулик. Це ж справжні скарби! Спускаємось вниз із годинником і прядкою, проходимо повз дзеркало, а там... якісь брудні кудлані, в павутинні з голови до п'ят. Ми так і пирхнули від сміху!

Аж тут мама підходить:

— Діти, подивіться, на кого ви схожі! Справжнісінькі чудовиська!

Я зиркнула на Петрика, а він на мене:

— Замість одного знайти аж два — оце так успіх!

За Ольгою Савицькою [52]

1. Чому Іринка вирішила шукати чудовисько?
2. Де діти намагалися знайти чудовисько?
3. Хто вирішив налякати Іринку і Петрика?
4. Які скарби діти знайшли на горищі?

Я зніматимусь в кіно

У нашому дворі всі мріяли про кіно. Ми захоплено дивилися фільми й гадали: як у них потрапляють діти? Сусідка, котра працювала в театрі вахтеркою, якось сказала, що режисéri* часом самі бігають вулицями і вишукують дітей для своїх фільмів.

Щомиті, блукаючи нашим маленьким містом, я очікувала на запитання: «Дівчинко, хочеш зніматися в кіно?»

Я знала, що відповім не одразу. З індійських фільмів навчилася «чарівного погляду», вартото майбутньої кінозірки, — цим поглядом я маю подивитися на режисера!

Головне — не квапитись. Стоячи вдома перед люстерком, я тренувала цей погляд: заплющувала очі й рахувала: «Один, два, три...» — і тільки на «п'ять» повільно підіймала повіки та округлювала очі до неймовірних розмірів. От якщо я погляну саме так, кожний режисер одразу зрозуміє, що перед ним — талановита актриса й справжня красуня. А головне, подумає він, як вона вміє тримати паузу!

— Я зніматимусь у кіно! — повідомила я всім у своєму дворі.

«Всім» — це моїй подружці Ольці, її братові-близнюкові Сашку та Язикатій Куці (Кукою цю старшу дівчинку називали вдома, а вже у дворі до неї приліпилося ще й прізвисько).

— Та ти що?! — захоплено вигукнули брат з сестрою й, немов флюгери, одночасно повернулися до мене.

— Ну то й що? — зневажливо знизала плечима горда Кука. — А мені мама скоро купить золоту сукню!

Аргументів проти золотої сукні у мене не знайшлось, а Ольга та Сашко з таким самим захватом повернулися до Куки:

— Ух ти! Справді — золоту?!

А я пішла з подвір'я на вулицю. Туди, де великою чередою бродили безпритульні режисери. Я йшла і думала, що за простою зіграю і Попелюшку, і дівчинку-розвідницю, і Герду...

— Дівчинко... — раптом почула я над своєю головою приємний баритон.

«Ось воно — почалося! Режисер! Нарешті... — промайнула думка. — Отже, не забути про чарівний погляд! Один, два...»

Я відраховувала миті й не квапилася підіймати голову.

Ще, ще хвильку, і він збагне, кого зустрів на своєму режисерському шляху!

— Дівчинко! — знову покликав голос.

Яку ж роль мені запропонують? — міркувала тим часом я, не підводячи очей і рахуючи: три, чотири...

Ще мить, і я погляну так, як дивляться красуні з листівок, котрі збирала моя мама. Ось зараз!

Мої щоки палали, дихання майже зупинилося, серце калатало так гучно, що я не чула вуличного гомону.

— Дівчинко, — голос посуворішав. — Та ти що, спиш на ходу?! Ну й діти пішли — ніякого виховання! Паска добрячого на вас нема! Як пройти до овочевого магазину?!!

— Ну що ви причепилися до дитини? — почула я інший голос, і лагідна жіноча рука погладила мене по голові.

— Бачите, в неї щось з очима. Бідолашна дитина! І хто ж її так злякав? Може, вона сирота, може, їсти хоче...

— Біжи, нехай мама тобі носа витре! І не тиняйся вулицями! — сказав хтось третій. — А то бабай забере...

Потім усі розійшлися.

А я зрозуміла, що то був не режисер...

Я повернулась у двір.

Близнюки й Язиката Кука все ще обговорювали переваги золотої сукні перед химерною мрією про кіно. Я гордо їх оминула й пішла додому.

Вже перед дверима свого під'їзду озирнулась і голосно свиснула крізь дірку в зубах.

З голуб'ятні здійнялися голуби.

Близнюки і Кука завмерли та здивовано глянули на мене.

— Я зніматимуся в кіно! — ковтаючи сльози, заявила я і зникла в під'їзді...

Ірен Роздобудько [51]

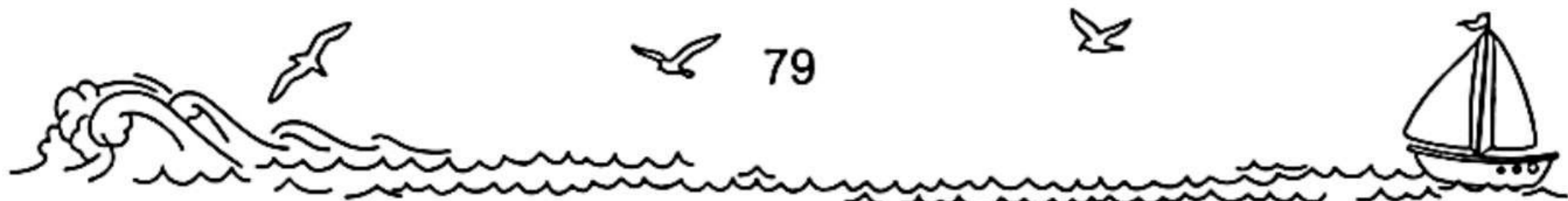
➤ Режисер — творчий керівник спектаклю, кінофільму, вистави тощо.

1. Про що мріє дівчинка?
2. Кому героїня оповідання розповіла про свою мрію?
3. Чи зустріла дівчинка режисера?
4. Чи можна дітям розмовляти на вулиці з незнайомцями?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Навіщо героям вірша «Веселий дощисько» велика морквина?
А для салату
Б для кролика
В для виставки
Г для сніговика
 - Для чого герой вірша «Сміхотусі...» використав смайлик?
А щоб повеселити друзів
Б щоб розсмішити брата
В щоб поласувати коржиками
Г щоб отримати високу оцінку
 - Що ховалося під ліжком у вірші «Хтось страшний»?
А велика валіза
Б старі черевики
В нічне страховисько
Г загублений сміх
 - Скільки років Іринці з оповідання «Як ми шукали чудовисько»?
А шість
Б сім
В вісім
Г дев'ять
 - Яке чудовисько упіймав Петрик з оповідання Ольги Савицької на горищі?
А щура
Б кажана
В сову
Г злодія

- Про що запитав героїню оповідання «Я зніматимусь в кіно» «приємний баритон»?
 - А скільки їй років
 - Б як пройти до магазину
 - В чи мріє вона стати актрисою
 - Г як пройти до кінотеатру
- Як звали Олиного брата-близнюка з оповідання «Я зніматимусь в кіно»?
 - А Олег
 - Б Тимко
 - В Петрик
 - Г Сашко

2. З'єднай рядки з відповідною назвою твору.

«Бідолашна дитина! І хто ж її так злякав?»	•	•	«Хтось страшний»
«Я носа і вуха ховаю під ковдрами! А ну як ухопить іще, чого доброго».	•	•	«Як ми шукали чудовисько»
«Підіймаємось нагору, а до нас із темряви щось як шугоне!»	•	•	«Я зніматимусь в кіно»

3. Напиши пораду, як перебороти страх з допомогою сміху.

4. Упиши в клітинки кросворда назви овочів з вірша «Веселий дощисько» і дізнайся, як називають науку про сміх.

1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
	л								
6.									
7.									
8.									
	я								

В ГОСТЯХ У ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛІВ

Ти навчаєшся у третьому класі, а тому вже є досвідченим книголюбом. Як і кожному дорослому читачеві, тобі не обійтися без своїх газет чи журналів. Сьогодні в тебе гостюють українські дитячі журнали: «Пізнайко», «Ангеляткова наука», «Барвінок», «Соняшник». Звісно, на тебе чекає багато цікавого: дотепні вірші Григорія Фальковича та Юлії Смаль, цікава інформація про те, якими бувають кораблі, від Олени Франкевич, а ще смішинки-веселики, що забезпечать гарний настрій на весь день.

Комп'ютерні проблеми

У комп'ютера проблеми —
дуже він боїться Емми,
бо вона хоч невеличка,
та гидка у неї звичка:
відбирати в нього мишку,
потім звать сусідську кішку,
потім ждати, що вона
уполює гризуна.
Добре, що пухнастий гість
зранку техніку не їсть.

Григорій Фалькович [62]

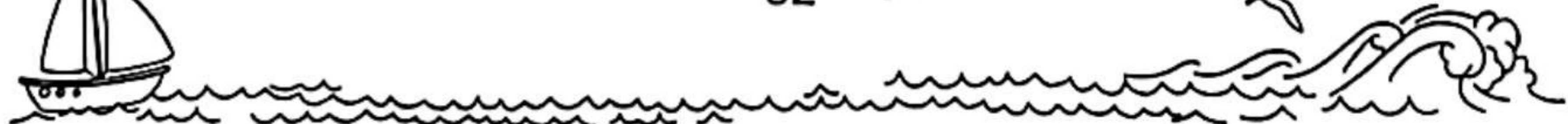
1. Чому комп'ютер боїться дівчинки Емми?
2. Які два значення має слово *мишка*?
3. Наведи приклади слів, що звучать однаково, але мають різні значення (наприклад, журавлиний *ключ* і *ключ* до замка).

Будні

Перевернули дім увесь
догори дном, догори дном.
Де ручка, зошит, олівець?
А он ведмедик під столом!

Посеред хати вовчєня,
в кутках ляльки і два свистки.
Із переляку кошєня
сховалось дєсь між рушники.

Перевернули цілий дім!
Де верх, де низ, де верх, де низ?
І як тепер шукати в нім,
де плінтус тут, а де карниз?

Прийде матуся — що скажу?
Тут привид був, а з ним бабай,
а я злякався і ходжу,
шукаю, де наш кіт Мурзай.

А кіт з кутка собі нявчить:
«Усе брехня, усе брехня!
Це ж ти розкидав всі м'ячі,
всі іграшки, зламав коня».

Перевернули дім увесь
догори дном, догори дном.
І що тепер шукати десь
під ліжком, в шафі, під столом?

Юлія Смаль [56]

1. Який безлад зчинився в хаті хлопчика?
2. Кого герой вірша звинувачує в ньому?
3. Від кого читач дізнається про справжню причину безладу в домі?
4. Чи можеш ти самотійно навести лад у помешканні: упорядкувати свої речі, іграшки, шкільне приладдя?

Із журналу «Ангеляткова наука»

Які бувають кораблі...

Колись давно не було ні човнів, ні кораблів. Жили собі люди на берегах річок і перегукувались одне з одним, бо не було на чому річку переплисти. І ось один чоловік захотів подарувати своєму приятелю, що жив на протилежному березі, великий спис. А як його перевезти? І тоді він знайшов на березі повалені вітром дерева, обрубав гілки і зв'язав колоди до купи. Отак той чоловік винайшов перший ПЛІТ.

А потім інший чоловік видлубав усередині колоди ямку, в якій могла поміститися людина. Так з'явився перший ЧОВЕН. А щоб

на човні можна було плисти проти течії, люди придумали ВЕСЛА.

Та човни плавали повільно. І тоді вирішили поставити на них вітрила. Так з'явився перший ВІТРИЛЬНИК. Вітер надимав вітрило, ще й люди гребли веслами, і вітрильник просто летів по хвилях. Запорожці теж плавали на таких вітрильниках і називали свої кораблі ЧАЙКАМИ.

А коли винайшли двигун, то миттю поставили його на корабель, і так з'явилися ПАРОПЛАВИ. Пароплаву весла і вітрила не потрібні, бо його двигун рухає, і він пересувається дуже швидко.

Зараз по морях-океанах плаває дуже багато різних кораблів. ЛАЙНЕРИ перевозять людей.

ЛІСОВОЗИ переправляють колоди та дошки.

ТАНКЕРИ транспортують бензин, вино, різні рідини.

На ТРАУЛЕРАХ рибалки ловлять рибу. До судна причеплена ззаду величезна сітка-мішок — трал, яким і витягують рибу з моря.

КРИГОЛАМИ прокладають шлях для інших кораблів у замерзлому морі. Вони ламають кригу своєю вагою, і кораблі плывуть за ними по «звільненій» воді.

Олена Франкевич [64]

1. Яким був перший засіб, що допомагав людині плавати по воді?
2. Як люди винайшли човен і весла?
3. Як вітер допомагав людині швидко пересуватися по воді?
4. Як називали свої кораблі запорожці?
5. За допомогою чого пливе пароплав?
6. Які сучасні кораблі тобі відомі?

Із журналу «Барвінок»

Як упізнати брехунця?

П'ять обманів-хитрощів

1. Співрозмовник розповідає про що завгодно, але не про те, що в нього запитали.

2. Аби вигадати неправдиву відповідь, затягує час — повторює запитання або відповідає на нього частково.

3. Уникає прямої відповіді, натомість пропонує відповідь на зразок «здогадайся сам».

4. Замість відповіді розказує анекдот.

5. Не варто чекати правдивої відповіді, якщо співрозмовник змінює тему розмови, часто покашлює. [71]

1. Яку корисну інформацію тобі вдалося почерпнути з прочитаного?
2. Чи є в тебе свої спостереження, як упізнати брехунця?
3. Чому корисно бути спостережливим?
4. Які цікаві й цінні відомості можна довідатися з дитячих журналів?

Із журналу «Соняшник»

Гуморески

Ти ким будеш, коли виростеш?

— Юрію! Я тебе зву, зву, а ти не відгукуєшся. Хто з тебе буде, коли ти виростеш?

— Офіціант, — відповідає той. [8]

Радісні птахи

Хлопчикові купили двох папуг. Він постежив за птахами, як вони радісно цвірінькають, і каже:

— Щось вам дуже добре! Треба вам батьків купити... [8]

Покажи клубок!

Трирічна Діна вередує, не слухається. Кажу їй:

— Припини негайно це ниття! Я з тобою вже всі нерви вимотала!

А мала дуже зацікавлено питає:

— А покажи, який клубок вийшов! [8]

1. Яка з гуморесок сподобалася тобі найбільше?
2. Розкажи однокласникам свою смішну історію.
3. Які дитячі журнали є твоїми улюбленими?

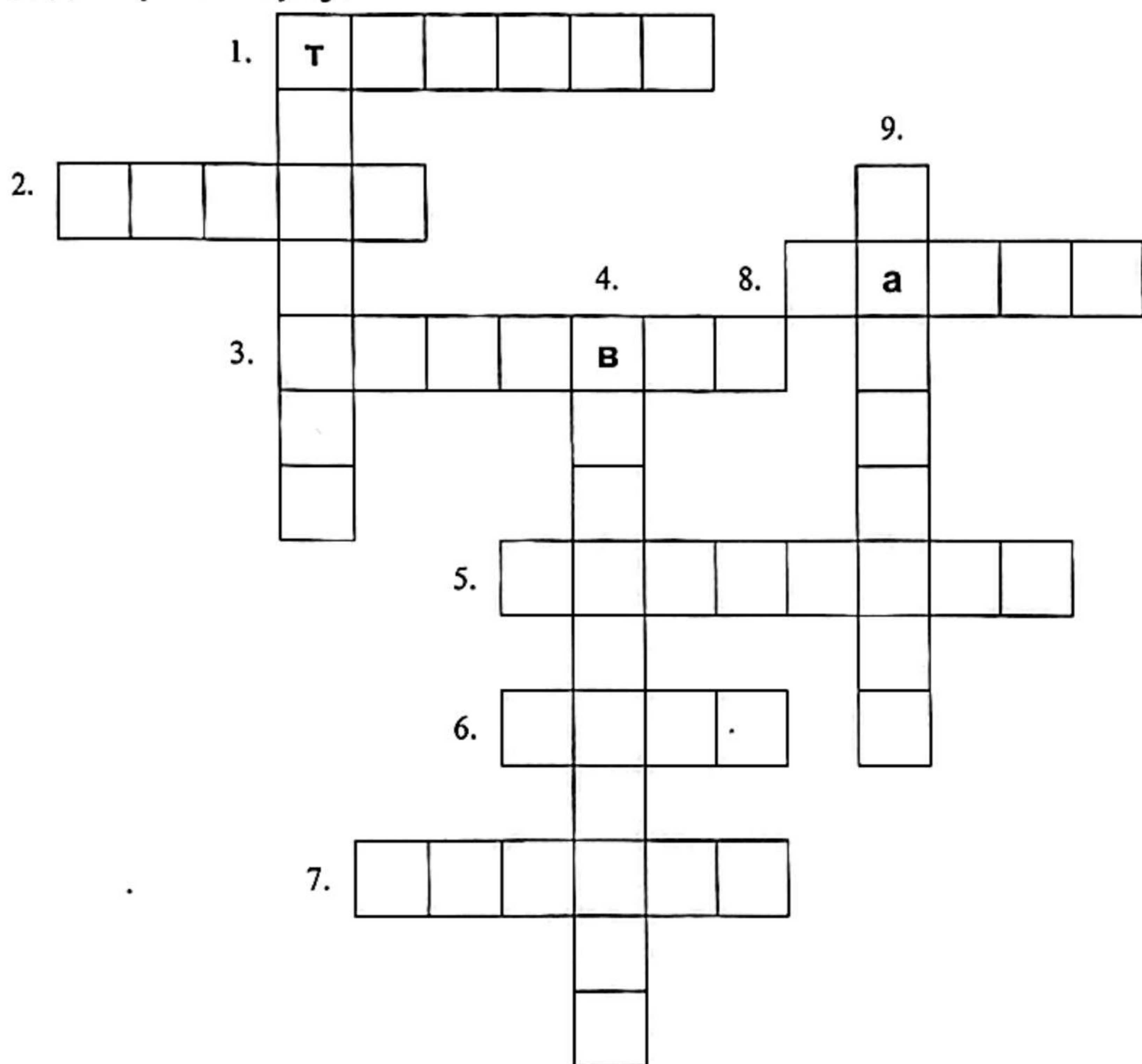
Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Де живе кішка, яку Емма намагається нагодувати комп'ютерною мишкою?
А у бабусі Б у сусідів В у подруги Г у дідуся
 - Де лежить ведмедик у вірші Юлії Смаль «Будні»?
А у шафі Б під ліжком В під столом Г коло плінтуса
 - Навіщо чоловік спорудив перший пліт?
А щоб порибалити Б щоб воювати з іншими
В щоб подорожувати Г щоб перевезти подарунок другу
 - Якщо співрозмовник замість відповіді на питання розповідає тобі анекдот, він хоче тебе...
А розсмішити Б розважити В обдурити Г висміяти
 - Танкери перевозять...
А рибу Б вугілля В рідини Г танки
2. Наведи приклади слів, що звучать однаково, але мають різні значення. Наприклад, журавлиний ключ і ключ до замка. Запиши парами, вставивши у словосполучення, щоб можна було зрозуміти їхній зміст.

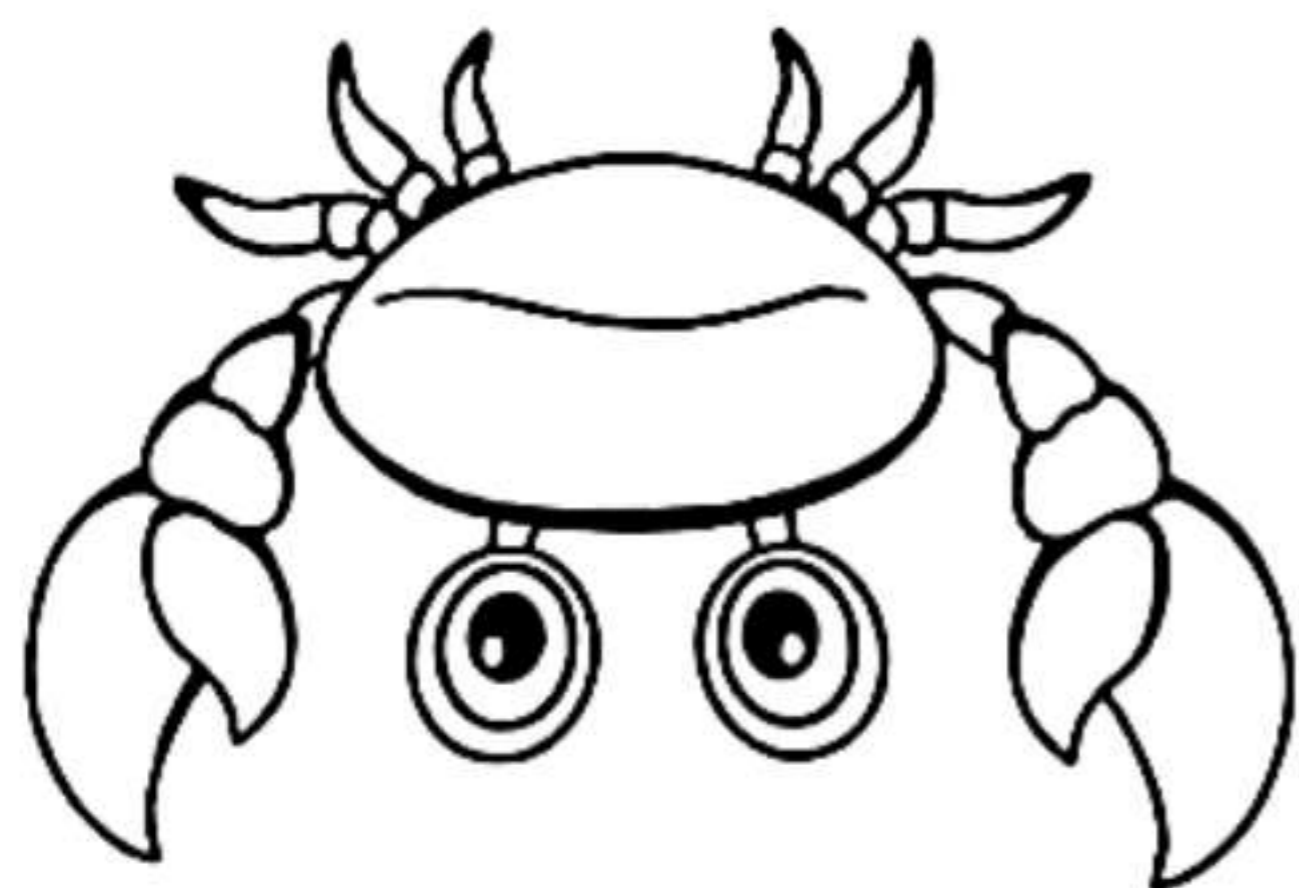
3. Запиши назву свого улюбленого дитячого журналу. Чим він тобі подобається?

4. Користуючись текстом Олени Франкевич «Які бувають кораблі», упиши в клітинки кросворда назви відомих тобі водних видів транспорту.

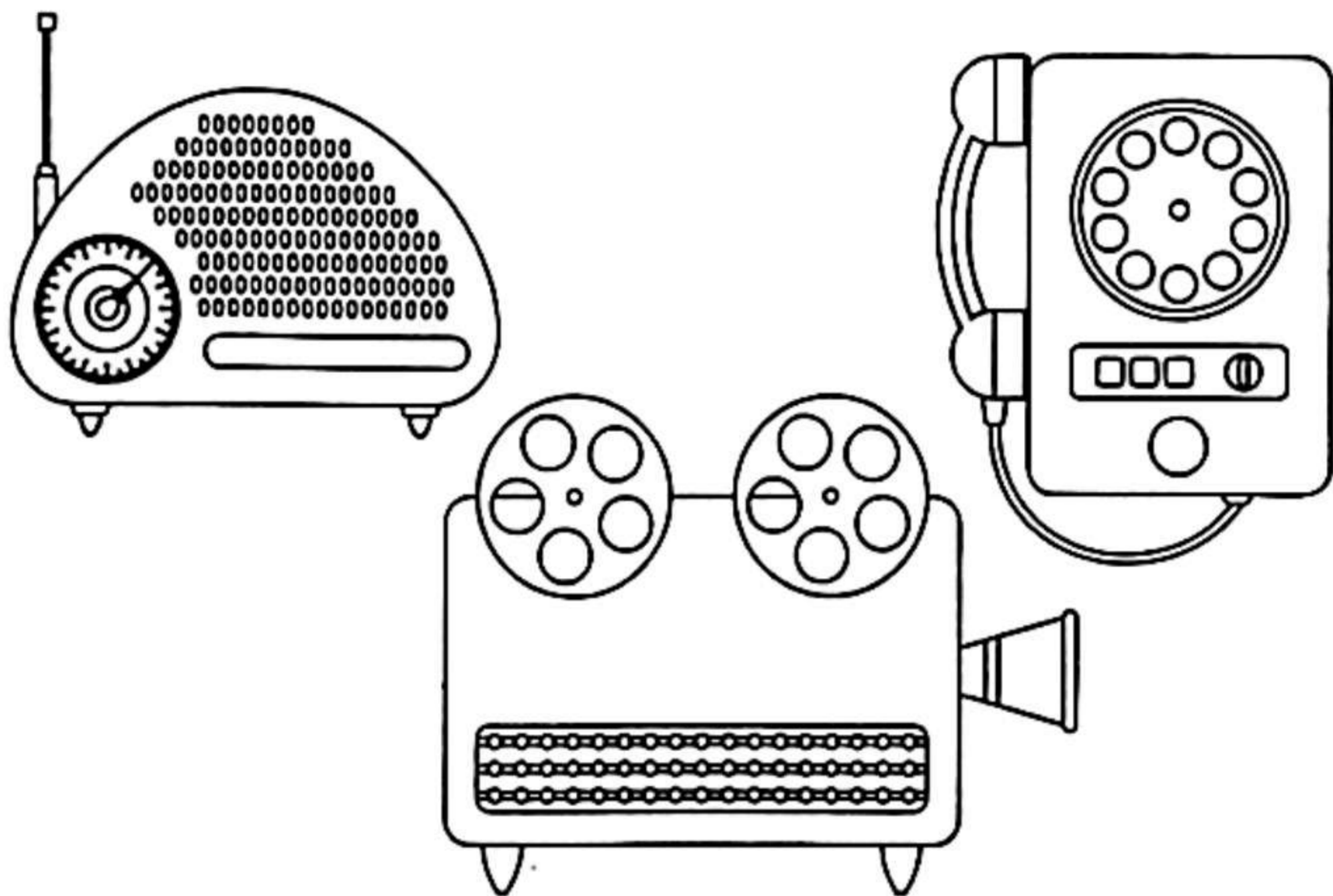

5. Розгадай ребус і дізнайся назву найдавнішого українського дитячого журналу.

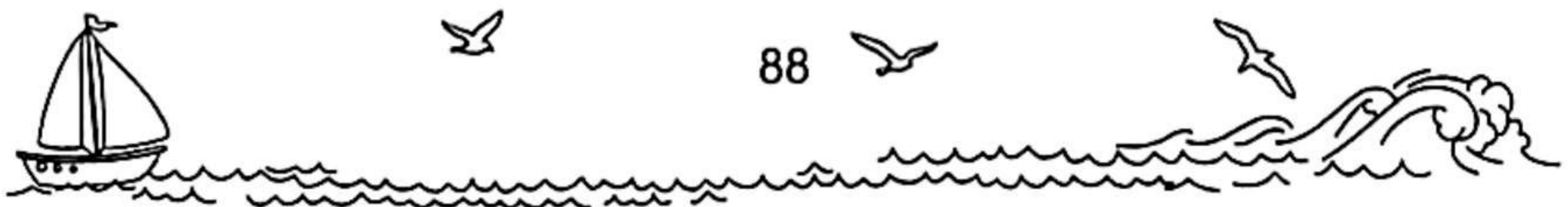
,

Люди за своєю суттю — винахідники, — вважає Анна Клейборн. І ми з нею цілком погоджуємося. Завдяки винахідникам світ став таким, яким ми його бачимо сьогодні.

У цьому розділі ти ознайомишся з цікавими історіями про відкриття, які полегшують життя людини, дбають про її безпеку тощо. Ще в далекі часи люди винайшли папір, на якому можна писати, яскраві кольорові фарби для забарвлення тканин, скло, з якого виготовляють безліч корисних предметів та чудових прикрас. Значно пізніше люди навчилися керувати блискавкою та придумали громовідводи. Усі ці цікаві історії розказали для вас письменники Анна Клейборн, Паола Утевська та Валер'ян Підмогильний.

Все про винаходи

Люди за своєю суттю — винахідники. З доісторичних часів ми створюємо з підручних матеріалів потрібні нам речі, як-от: інструменти, прилади, іграшки тощо. І кінця цьому процесу не видно. Одні винаходи прискорюють і полегшують роботу — ось як посудомийна машина, наприклад. Інші, як дорожній відбивач світла, дбають про нашу безпеку. А деякі, такі як друкарський верстат чи папір, дозволяють робити речі, недоступні раніше. Винахідництво — це ключ до прогресу. Завдяки йому сформувався сучасний світ.

Деякі відкриття зроблені однією людиною. Наприклад, Персі Шоу придумав відбивач світла — відомий як «котячі очі» — після того, як під час нічної поїздки побачив на дорозі kota у світлі фар своєї машини. Проте більшість винаходів — це результат тривалої праці багатьох людей, які вдосконалюють первісний задум, втілюючи свої ідеї.

Ви собі уявляєте вигадника, котрий мудрує на горищі свого будинку й майструє чудернацькі пристрої з того, що потрапить під руку? Винахідник телевізора Джон Лоджі Берт саме так і робив. Та все ж таки, як правило, люди працюють над винаходами на своїх робочих місцях. Як, наприклад, інженери конструкторського бюро імені О. Антонова, які проєктують найбільші у світі вантажні літаки, що є гордістю нашої країни.

І пам'ятайте, винахідником може бути будь-хто. Можливо, і ви теж?

За Анною Клейборн [21]

1. Як відкриття полегшують життя людини?
2. Як винайшли відбивач світла «котячі очі?»
3. Що змайстрував Джон Лоджі Берт?
4. Чи може одна людина сконструювати літак?
5. А ти хочеш стати винахідником (винахідницею)?

Як винайшли папір

Багато років тому жив у Китаї працюючий і винахідливий ремісник на ім'я Цай Лунь. Це він здогадався розтовкти деревину бамбука й шовковиці на борошно. Потім висипав оте деревне борошно в казан, додав до нього вапна, залив водою і заходився кип'ятити. Кип'ятив доти, поки вариво перетворилося на білу густу масу. Додав до неї трохи клею. А тоді вилив у ситечко і якийсь час струшував. Вода стекла, а кашка лягла рівним шаром, утворивши тоненьку плівку паперу.

Дістав її обережно Цай Лунь, поклав на одну дошку, накрив другою і зверху придавив каменем, щоб вичавити рештки води. Потім просушив біля грубки. Так було винайдено папір.

Тоді у Китаї тільки й мови було, що про винахід мудрого Цай Луня. Тривалий час китайці тримали його в секреті. Адже торгівля папером давала їм великі прибутки!

Згодом почали робити папір і в інших країнах. Найчастіше виготовляли його зі старого ганчір'я. Деякі сорти паперу роблять з ганчір'я і тепер. Але щоб забезпечити всіх школярів зошитами, надрукувати всі книжки, газети й журнали, ганчір'я не вистачить. Тому для цього використовують деревину. Найчастіше з ялин. Обрізують з неї гілля, знімають кору, розпилюють на цурпалки, а далі дрібнять і варять у великих казанах. Та не в чистій воді, а в спеціальних розчинах — щоб позбутися різних домішок, які зовсім не потрібні в папері.

Ну а коли вариво готове, до нього додають клей, щоб папір був цупкий та щоб чорнило на ньому не розпливалося... І пропускають через папероробну машину.

Є на тій машині механізми, що нагадують ситечко Цай Луня. Тільки дуже великі. Є преси, які пресують папір, щоб став він тонким і гладеньким. На тій же папероробній машині його сушать.

Нарешті папір готовий — білий, блискучий. Як отой, що ти на ньому звик писати чи малювати...

За Паолою Утевською [61]

1. Хто винайшов папір?
2. Як було винайдено найперший папір?
3. Як виготовляють папір сьогодні?
4. Чому папір потрібно використовувати ощадливо?

Звідки взялися фарби?

А чи знаєш ти, коли вперше на світі з'явилися фарби? Ми уже звикли до розмаїття кольорових речей, а насправді фарби виникли не так уже й давно.

Вважають, що вперше їх почали виготовляти для фарбування тканин у Стародавній Індії та Китаї близько 4 тисяч років тому. Фарби робили з природних матеріалів. А рецепт виготовлення тримали у великій таємниці, викриття якої каралося позбавленням не лише волі, а й голови.

Особливо індійці любили синю барву, яку називали «індіго». Її видобували з листя тропічних рослин. Фарба не розчинялася у воді, отже не блякла після прання. Тому пофарбовані нею речі довго мали гарний вигляд.

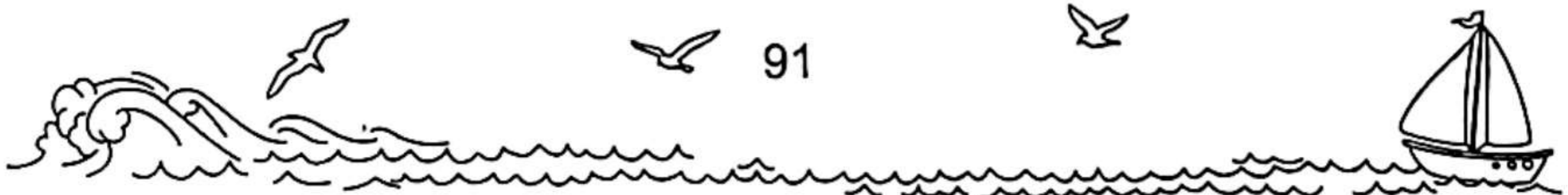
Надзвичайно вишуканою вважалася червоно-фіолетова барва — «пурпур». Стародавні греки та римляни добували цей колір з черепашки багрянки. Щоб отримати бодай краплину пурпуру, треба було зібрати тисячі черепашок. Тому така фарба була дорожчою від золота, а одяг, фарбований пурпуром, носив лише римський імператор та його родина.

У нас в Україні люди виготовляли фарби з різних матеріалів: глини, сажі, цибулиння, соку ягід бузини. Тепер їх виробляють із хімічних речовин. Вони яскраві, недорогі і дуже розмаїті.

З журналу «Ангеляткова наука» [17]

1. Де почали виготовляти найперші фарби?
2. Який колір індійці полюбляли найбільше? Чому?
3. Яку фарбу виготовляли стародавні греки та римляни?
4. Що використовували українці в минулому для фарбування одягу?

Найдавніша намистинка

Далеко-далеко на південь, за високими горами, за широким синім морем є земля, яку звать Африкою. А ще її жартома називають Африкою-Жирафікою. Бо в ній живуть довгошії жирафи. І ще там мешкають у річці Ніл страшні крокодили. Але не про них у нас йтиметься...

На берегах Нілу з давніх-давен існує держава — Єгипет. Уже тисячі років тому єгиптяни були майстрами на всі руки. Вони вміли приборкувати непокірні нільські води, змушуючи їх напувати свіжою водицею землю, зводити височенні палаци, прикрашати їх кам'яними статуями, робити різне господарське знаряддя та кувати зброю. І дехто вважав, що саме єгиптяни першими у світі почали варити скло.

— Варити? — питаєте ви. — Хіба ж воно борщ або каша?

Звичайно, скло не каша. Проте його все-таки варять. У величезні печі засипають чистий пісок, крейду та соду. Перемішують і всю цю суміш так розжарюють, що вона розтоплюється і стає рідиною. А коли добре перекипить і стане зовсім прозорою, її охолоджують. Вона твердне й стає склом. Отже, скло й справді варять, хоч воно й не борщ і не каша!

Тисячі років тому в Єгипті скло варили у звичайних казанах. І виготовляли тоді з нього тільки деякий посуд та різні прикраси, як, наприклад, браслети, намисто.

Одна така намистинка збереглася до наших днів. Як же вона вціліла протягом стількох тисячоліть? Адже скло дуже крихке! Та річ у тім, що воно може жити довше, ніж дерево, залізо й навіть каміння. Звісно, якщо ніхто його не розтовче. Вода розмиває каміння, залізо береться іржею, дерево гниє. А скло не ржавіє, не гниє, і вода його не розмиває. Ось чому намистинка пролежала тисячі років у землі й залишилася неушкодженою.

Ця намистинка вважається найстарішою з усіх скляних речей, які нам досі відомі.

За Паолою Утевською [61]

1. Чим знамениті давні єгиптяни?
2. Як в давнину виготовляли скло?
3. Чому єгипетська намистинка пролежала в землі тисячі років і залишилася цілою?

Блискавка

Може, ви бачили гарні, прозоро-жовті камінці, що зветься бурштином (янтарем)? Бурштин — це скам'яніла викопна смола хвойних дерев.

У Стародавній Греції жінки дуже любили прикрашати своє волосся бурштином. І коли їм доводилося прясти овечу вовну, то з бурштином діялось щось дивне: він починав притягати до себе дрібні ворсинки, тримав їх трохи коло себе, а далі відкидав геть.

Греки не розуміли, що з каменем коїться. Вони звали бурштин «електроном», звідси й назва властивості притягати папір — «електрика».

Згодом люди помітили, що не тільки з бурштину можна добути електрику. Взяти хоча б звичайне сухе скло й натерти його вовняною тканиною — воно також почне притягати папірці.

Візьміть таке скло й ходімо до темної кімнати. Там натрімо його вовною, потім піднесімо до скла зігнутий палець. Враз од скла до суглоба промайне іскорка, і ми почуємо невеличкий тріск. Іскорка — це невеличка блискавка, а тріск — приглушений грім.

Що це справді так, переконував 1752 року відомий американський учений Веніамін (Бенджамін) Франклін. Він ще й раніше казав, що блискавка — це велика електрична іскра, схожа на іскорку із затертого бурштину чи скла.

Щоб довести це, Франклін задумав звести блискавку з неба на землю. Для цього склеїв змія, тільки не з паперу, а з шовкової тканини, щоб від дощу не розкис. Рамку зробив звичайну, з паличок, але на її краях приробив металевий дріт, бо вже знав, що метали притягують блискавку. Під час грози він вийшов зі своїм

змієм у поле й пустив його у хмари. До кінця мотузки Франклін прив'язав залізного ключа, а ключ — шовковим шнурком до дерева. Шовк зовсім не проводить електрику, і якщо блискавка — це справді велика електрична іскра, то мусила йти мотузкою вниз і збиратися в ключі.

Коли пішов дощ, спалахнула блискавка і вдарив грім, Франклін наблизив свій палець до залізного ключа. І справді, з нього вискочила іскра і боляче вколола Бенджаміна в пучку. Але той на те не зважав — він був радий, що показав людям справжню природу блискавки.

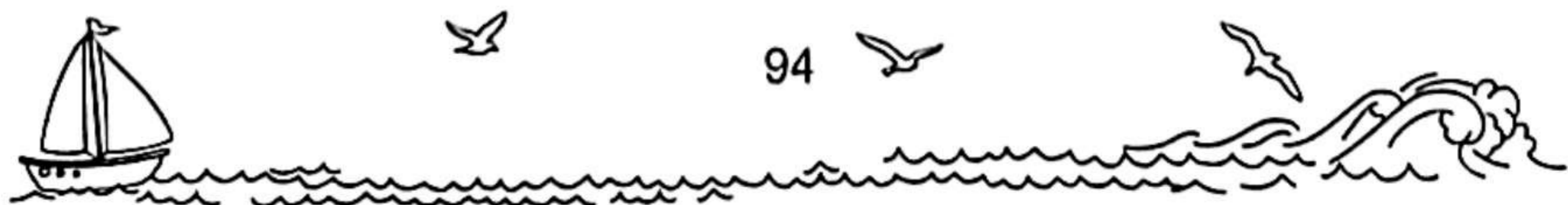
Виходить, що багато електрики є й у хмарах, а не тільки в бурштині та склі. Учені, котрі працювали після Франкліна, спробували в такий спосіб звести на землю величезні іскри з хмар, завдовжки мало не на пів метра! Одного молодого науковця, Ріхмана, блискавична іскра вбила, коли він проводив подібні експерименти. На жаль, в науці трапляється й таке, коли вченому доводиться покласти життя, вивчаючи незвідані сили природи.

Отак всі дізналися, що електрика — страшна сила. Вона підпалює будинки й дерева та вбиває людей під час грози.

Коли люди ще не розуміли природи громовиці, то тільки боялися її. Франклін незабаром винайшов і спосіб боротьби з нею. Блискавка найбільше любить вдаряти у високі металеві предмети — вони ніби її до себе притягують. Знаючи це, він побудував у 1760 році громовідвід. Це дуже простий прилад. На даху будинку встановлюють високий металевий стержень. Від нього аж у землю іде дріт і закінчується там шматком металу. Блискавка б'є у стержень і сходить дротом у землю, не завдавши ніякої шкоди будинку.

За те, що Франклін захистив людей від лихої сили блискавок, американці поставили йому пам'ятник із написом: «Він вирвав блискавку з неба...».

За Валер'яном Підмогильним [46]

1. Яку дивну властивість бурштину помітили стародавні греки?
2. Як отримати блискавку та грім зі скла і вовняної тканини?
3. Який дослід провів учений Бенджамін Франклін?
4. Для чого потрібен громовідвід?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.

- З якої деревини найчастіше виготовляють папір?
А шовковиці Б бамбука В ялини Г сосни
- Який колір одержували давні римляни з черепашки-багрянки?
А індиго Б пурпурний В срібний Г золотий
- З чого варять скло?
А піску, крейди, цукру Б піску, крейди, соди
В крейди, соди, вапна Г крейди, піску, води
- Найстарішою з усіх скляних речей є...
А намистинка Б склянка В пляшка Г ваза
- Слово «електрика» походить від давньогрецького слова...
А еліксир Б бурштин В папір Г блискавка
- Яку дитячу іграшку використав Франклін у своїх дослідах?
А повітряну кульку Б гумовий м'яч
В повітряного змія Г глиняний свіщик

2. З'єднай ім'я винахідника з назвою відповідного винаходу.

Веніамін Франклін ●

● папір

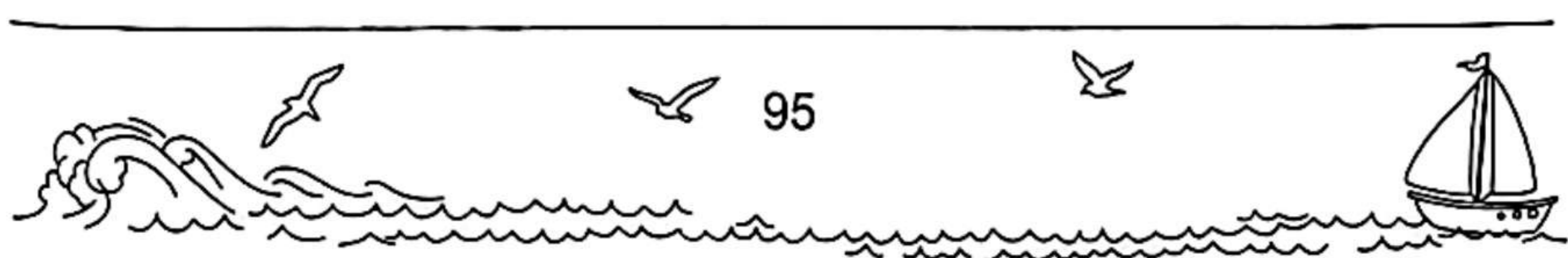
Цай Лунь ●

● телевізор

Джон Лоджі Берт ●

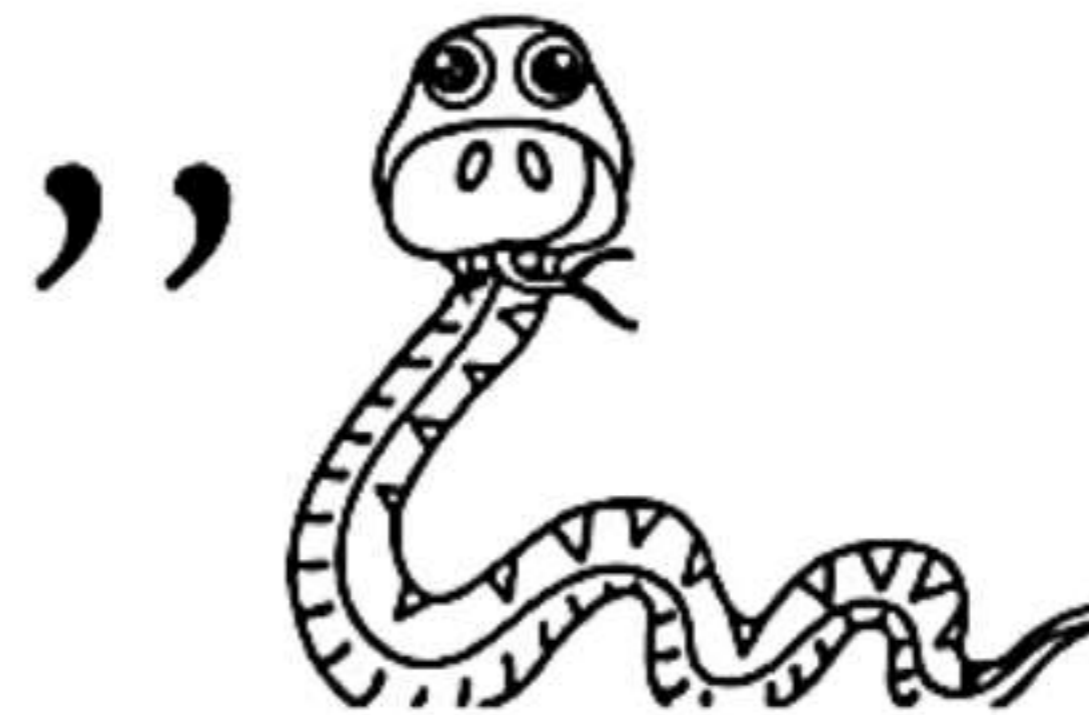
● громовідвід

3. Запиши, де застосовують один із найдавніших винаходів людства — колесо.

4. Розгадай ребус і дізнайся, як називається найбільший у світі вантажний літак, створений у конструкторському бюро Антонова.

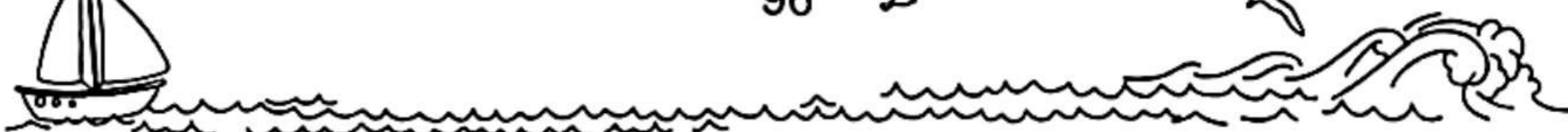
MP

5. Знайди і замалюй різними кольорами назви важливих винаходів людства. Читати можна в різних напрямках.

П	П	Л	У	Г	І	З
Н	А	А	В	А	Й	,
Ф	П	А	Н	Т	А	К
В	І	Т	Р	И	Л	О
З	Р	У	Й	☺	І	Л
Б	А	Г	А	Т	О	Е
П	К	О	М	П	А	С
Р	А	Ц	Ю	Й	І	О

Із букв, що залишилися, склади правило, яке допоможе тобі стати винахідником.

МИ УМІЄМО ДРУЖИТИ

Героями творів, вміщених у цьому розділі, є твої ровесники — дівчатка й хлопчики. З ким вони товаришують, які ігри їх захоплюють, хто викликає їхню симпатію, а хто — незадоволення, ти прочитаєш у творах Анатолія Костецького та Оксани Кротюк. А от історії, які розповіли для тебе Анатолій Григорук і Сергій Махотін, змусять замислитися, що таке справжня дружба, милосердя, відповідальність та щира радість від турботи про маленьких і безпорадних.

Звичайно, художня література — це не справжнє життя. Герої творів та їхні пригоди — вигадка авторів. Однак ці історії не лише цікаві, але й можуть нас багато чого навчити. Чи не так?

Новенька

Сьогодні в третій клас до нас
прийшла «новенька» в перший раз.
Зайшла, весела й радісна,
і всім сказала: — Здрастуйте!..

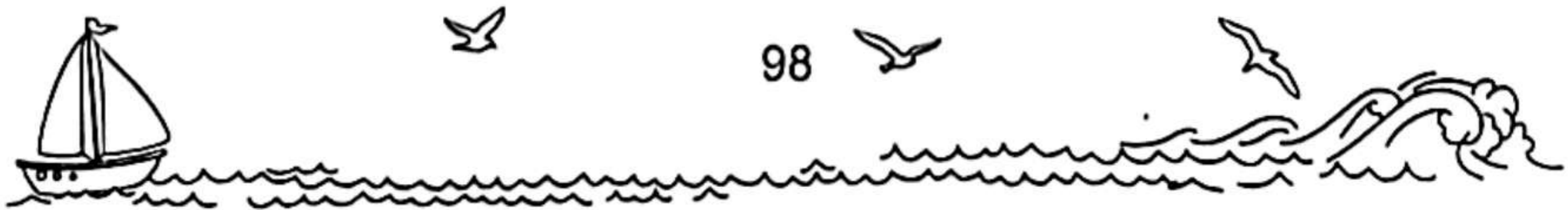
Що в класі почало-о-ся!
Одразу з місць своїх
посхоплювались хлопці,
мов хто підкинув їх.

Спочатку всі ходили
і голосно свистіли,
а потім по хвилини дві
стояли всі на голові,
а потім дехто по рядах
пройшовся пішки — на руках,
а потім кожний з нас робив
усе, що вмів і що не вмів!..

Не звівся із-за парти
лиш наш Юрко, відмінник.
Він кинув нам: — Ну й жарти! —
і встав поволі, чинно
та до «новенької» сказав:
— А що! Сідаймо разом? —
І та — диви, яка коза! —
погодилась одразу...

«Ну що ж! Не дуже й треба!» —
подумав я про себе.
І вирішив — до літа
відмінником зробитись!

Анатолій Костецький [28]

1. Як поводитися хлопці, коли до класу прийшла новенька дівчинка?
2. Що запропонував їй відмінник Юрко?
3. Чому герой вірша також вирішив стати відмінником?
4. З чого видно, що хлопцям сподобалася новенька дівчинка?

Літачок

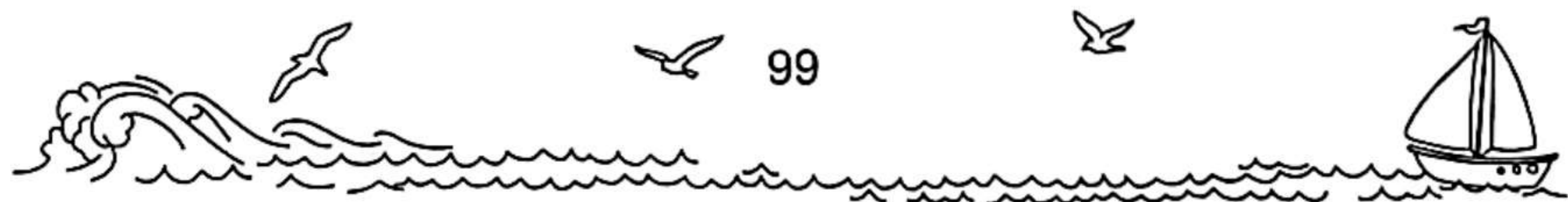
У День святого Валентина Максим прийшов до школи з паперовим літачком. На крилі його виразними друкованими літерами було виведено: «Найкраще у світі ім'я — Улянка». Підпису, звичайно ж, не було. «Хай вона ніколи не здогадається, що це написав я, — твердо казав собі Максим. І начебто вже не він, а хтось інший, зітхаючи, додавав: — Ех, а краще б здогадалась...»

Максим сів за свою останню парту й став чекати, коли Ніна Іванівна загадає всім розв'язувати задачу. А як усі схилилися над зошитами, він тихенько дістав літачка, ще раз прочитав свій напис, ще раз глянув на Улянку, зітхнув і — так тому й бути — швидко метнув їй на парту. Летіти було три секунди: Улянчина парту в сусідньому ряду навскіс. Але літачок зробив якусь химерну петлю, пішов у піке і впав прямісінько перед носом у Дениса. Денис одразу покинув задачу і почав зацікавлено його розглядати.

Максимові від тої несподіванки аж гаряче зробилося. Він опустил голову й спідлоба стежив за Денисом. Денис тим часом діловито оглянув клас, тоді витяг з пенала червону ручку, перекреслив у слові *Улянка* літеру «У» й замість неї написав велике кругле «О».

Проте Улянка, що сиділа на другій парті, літачка з сердечком на крилі не отримала. Літачок знову виписав у повітрі чудернацький пірует і цього разу впав на парту до Віті.

Вітя був хлопець тихий і сором'язливий. Він ніколи б не відважився написати дівчинці таку записку. А тут на тобі, записка сама впала з неба. Хвиля сміливості накрила Вітю з голови до п'ят. Він упевнено перекреслив у слові *Олянка* літеру «я» і надписав угорі літеру «е». «Тепер усе чистісінька правда, — сказав

собі Вітя. — Оленка — найкраще у світі ім'я». І послав літачка убік через ряд. Саме там сиділа Оленка.

Червоне сердечко на білім крилі знову здійнялося в повітря. Та до першого ряду парт не долетіло. Тепер літачок викрутасів не робив. Він плавно сів у другому ряду на Улянчиній парті.

Максим, який стежив за всіма цими перельотами й безсоромним мазюканням по його напису, ледь не кинувся, щоб вихопити літачка з Улянчиних рук. Та стримався-таки. А Улянка перекинула з-за плеча свою русяву кіску, перетягнуту блакитною квітчастою зав'язкою, і почала уважно розглядати напис на крилі. Він хоч і був двічі поправлений, проте читався добре. Сердечко на крилі їй, видно, сподобалось. Бо інакше чого вона озирнулася й так тепло Максимові усміхнулась.

Оксана Кротюк [30]

1. Кому призначався літачок, якого запустив у класі Максимко?
2. Чому літачок не одразу потрапив до місця призначення?
3. Як ти вважаєш, чи здогадалася Улянка, хто надіслав їй літачка із запискою?

Гра в шахи

У Києві, в одному з наймальовничіших куточків, що зветься Русанівкою, жила дівчинка Уля.

Щоранку по сніданні Уля зі своєю бабусею виходили на прогулянку подихати свіжим повітрям, чи, як жартувала бабуся, «нагуляти дівочі рум'янці». Вони бродили над порослим вербами каналом, уголос читали на лавочці казки, а подеколи брали на човнярській станції човна й залюбки каталися між галасливих табунців чайок і диких качок.

Одного разу, вертаючись додому, Уля побачила біля свого під'їзду незнайомого хлопчика. Він сидів у легенькому, на велосипедних колесах візку, під парусовим шатриком від сонця, а на колінах у нього лежала груба, з барвистою обкладинкою книжка. Проте хлопчик зовсім не збирався гортати її. Він був якийсь примарнілий на личку, сумний і до всього байдужий.

— Ти що, наш сусід? — підступила до хлопчика Уля. — Досі я тебе тут не бачила.

— Ми переїхали сюди два дні тому, — дещо насторожено й наче знехотя відповів хлопчик.

— А чого ти не йдеш погуляти над каналом? Там така краса! Й мало не до самісінького неба б'ють водограї.

Хлопчик мить помовчав, а тоді ледве чутно прошепотів:

— Мені не можна. В мене хворі ноги.

Уля зрозуміла, що повелася не зовсім тактовно. В душі їй зворухнулося гостре співчуття до хлопчика. Щоб хоч якось загладити свою необачність, вона легенько доторкнулася до його руки й запитала:

— А хочеш, пограємо в шашки?

— Я б з радістю, — сказав хлопчик. — Та гравець з мене нікудишній.

— О, не бійся, я теж не grosмейстер, — усміхнулася Уля.

Коли бабуся принесла їм шашки, Уля спритно розставила їх на дошці й великодушно запропонувала:

— Нехай твої будуть білі. За ними — перший хід. А це хоч і маленький, але шанс перемогти.

Уля навчилася грати в шашки пів року тому й так натренувалася, що інколи навіть вигравала в самого тата. Одначе зараз вона вирішила, що навмисне програє хлопчикові й, може, хоч трохи розважить його. Тим часом хлопчик виявив наполегливий характер. Він чинив завзятий опір, і Уля поступово так захопилася грою, що геть забула про свій намір.

— О, який ти хитрик! — щоразу, роблячи свій хід, промовляла вона й раптом вибудувала таку мудру комбінацію, що хлопчик втратив аж три свої шашки, а її, Улину, пропустив у дамки.

Тепер у нього не було вже ніякісінької надії на рятунок, і він, ніяково усміхнувшись, звів догори руки на ознаку того, що здається. Уля спам'яталася, та було пізно. Аби втішити хлопчика, вона сказала:

— Мій тато в таких випадках любить повторювати: «За одного битого двох небитих дають». Ти не засмучуйся. Ми тепер що-

дня з тобою гратимемо, й ти обов'язково натренуєшся. А зараз можна я тебе трохи покатаю?

Не чекаючи згоди, вона зрушила з місця візок і прудко покотила його по асфальтовій доріжці. Весело мигтіли в колесах блискучі спиці. Лопотів на вітрі парусовий шатрик. А якийсь рудий проворний горобець стрибав позаду них і голосно, мало не на всю Русанівку, цвірінькав, ніби просився до їхнього товариства.

Анатолій Григорук [6]

1. Кого зустріла Уля біля свого будинку?
2. Що запропонувала дівчинка хлопчикові, який сидів на візочку?
3. Чому Уля вирішила, що дасть можливість хлопчику виграти?
4. Чи є поведінка Улі прикладом того, як потрібно ставитися до людей з інвалідністю? Чому?

Ти зміг би без мене обійтись?

Юрко прийшов до школи якийсь сумний. Або замислений. Словом, не такий якийсь.

Я подумав, що він просто не виспався. Або встав не з тієї ноги. Але Юрко не кричав, не штовхався, не гасав коридором. Він стояв біля вікна й суворо на всіх поглядав.

— Ти чого? — спитав я.

— Нічого, — відповів Юрко й знову насупився.

Я вирішив до нього не чіплятися. Якщо він щось придумав, однаково першим заговорить. Надовго його не вистачить.

Але Юрка вистачило аж до великої перерви. Нарешті він відвів мене в самісінький кінець коридора й, упевнившись, що ніхто не підслуховує, промовив тихо:

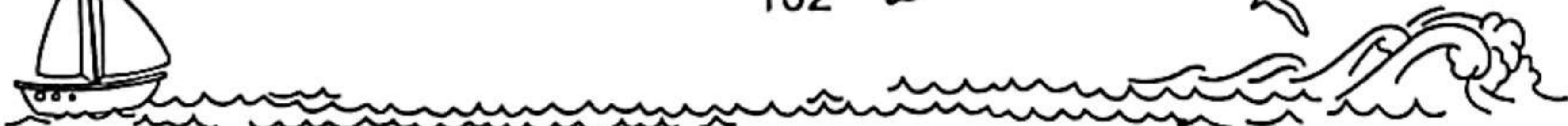
— Скажи, ти зміг би без мене обійтись?

Я спочатку подумав, що це він про новий вітрильник. Ми три дні вже клеювали цю модель у мене вдома. Зовсім трохи залишилось. Я засмутився:

— Ти що, не прийдеш сьогодні?

— Не в цьому справа, — Юрко хитнув головою. — Ти взагалі зміг би без мене обійтись?

— Що, без тебе склеїти?

— Причому тут склеїти! Уяви, що мене немає. Що б ти робив?

— Ну, — я знизав плечима, — почекав би день-другий. Клей краще висохне.

— Ти що, не розумієш, чи що? — закричав Юрко. — Нема мене й ніколи не було! Зміг би?

— Чого ти репетуєш? — розсердився я. — Що зміг би?

— Обійтись. Без мене...

«От причепився», — подумав я, відступив на декілька кроків та оглянув Юрка з голови до п'ят. Йому, мабуть, треба було постригтися. Чи хоча б гребінця завести. Волосся в нього стирчало на всі боки. З-під піджака виліз край білої сорочки в горошок.

Ніяк не можна було уявити, що його немає. Як же немає, коли ось він стоїть! До стіни притулився.

Я знизав плечима й спитав:

— А ти без мене?

— Нечесно, — обурився Юрко. — Я перший спитав. А ти відповідай. Тільки чесно.

— Мабуть, зміг би, — чесно відповів я. — Якщо тебе немає, я б з тобою взагалі не познайомився ніколи.

— Я так і думав, — зітхнув Юрко й пішов від мене геть.

— Стривай, — наздогнав я його. — А ти ж сам зміг би без мене обійтись?

Юрко зупинився. Він подивився мені прямо в очі й теж чесно відповів:

— Не знаю... Іноді я думаю, що не зміг би. А іноді, що зміг би.

Мені раптом стало сумно. Усе-таки він зміг би без мене обійтись. Іноді, але зміг би... Тьху ти! Весь настрій зіпсував.

До кінця уроків ми не розмовляли. Зрідка я поглядав на Юрка. Він сидів за своєю партою біля вікна, дивився на тополю, яка починала вже зеленіти, і невідомо було, про що він думає. Мабуть, образився на мене.

1. Про що замислився Юрко?
2. Яка розмова відбулася між друзями?
3. Чому хлопці до кінця уроків не розмовляли?

Але зі школи ми, як завжди, вийшли разом.

Ми йшли й мовчали. Досить бридко було так іти. Але я просто не знав, про що говорити з таким Юрком. Я починав все більш і більш на нього злитися, і мені почало здаватися, що без Юрка я справді спокійнісінько міг би обійтися. Раптом він спитав, не повертаючи голови:

— А без кого ти взагалі не зміг би обійтись?

Заговорив нарешті!

— Без батьків, мабуть, — відповів я. — А ти?

— Без батьків, звичайно, не зміг би.

— А без Пірата?

— Без Пірата? — Юрко зупинився й подивився на мене. — Ти що! Він знаєш як на мене завжди чекає! Справді! Я тільки двері в під'їзд відчиню, а Пірат уже гавкає на весь будинок. Радіє, що я прийшов.

— Ну, добре, — погодився я. — А знаєш, без чого ти точно не зміг би обійтись?

— Без чого?

— Без повітря.

— Ха! Без повітря ніхто не зміг би. І без води теж.

— А я ось про що думаю! — вигукнув Юрко. Він знову був таким, як завжди. — От як літак заходить на посадку, чи закладає в мухи вуха?

— Що-що? У якої ще мухи?

— Ну, муха в літаку летить! Залетіла в літак, коли він іще на землі був, де-небудь на півдні. І полетіла з нами.

Я засміявся.

— Та я сам бачив! — закричав Юрко. — Ми влітку поверталися з моря, і з нами муха летіла. Ще й на носа мені один раз сіла.

На мене напав такий сміх, що я навіть портфель у руках не міг тримати й поставив його прямо на землю.

— Ой, не можу! — задихався я. — На носа сіла!.. Муха!..

Юрко з острахом дивився на мене. Потім сам хіхотнув два рази і теж зареготав. Так ми стояли й реготали посеред тротуару, аж перехожі нас обходили.

Пізно ввечері, коли я вже лежав під ковдрою, у нас задзвонив телефон.

Мама довго когось розпитувала: «Чому так пізно? Щось трапилось?» Потім увійшла до кімнати й сказала:

— Уставай. Тебе Юра до телефону. Каже, дуже терміново, у важливій справі.

Я почала папав на кухню й узяв слухавку.

— Привіт! — почув я Юрчин голос. — Така справа... Я тут, думав... Словом, я, мабуть, не зміг би без тебе обійтись. Алло? Ти чуєш?

— Чую, Юрко, — відповів я, усміхаючись. — Я теж не зміг би. Чесно.

Ми мовчали.

— Ну, добре, — сказав Юрко. — Тоді бувай?

— Ага. До завтра.

Я тихо поклав слухавку.

— Чого Юра телефонував? — спитала мама. — Ти чому усміхаєшся?

— Та так... Мам, як ти думаєш, коли літак заходить на посадку, у мухи закладає вуха?

Мама сплеснула руками:

— І це називається «дуже терміново»! Знайшли, про що розмовляти вночі. Ні, я телефон вимкну, справді! Іди спати швидше.

І я пішов, хоча спати мені зовсім розхотілося.

Сергій Махотін [36]

1. Без кого діти не змогли б обійтись?
2. Що є необхідним для життя людини?
3. Чи можна прожити життя без вірного друга?
4. Чому усміхався герой оповідання?

Найкраща сестричка

У п'ятилітньої Одарочки з'явилася манюня сестричка Катруся. Коли мама з татом принесли Катрусю з пологового будинку, то сказали:

— Бачиш, Одарочко, яка вона крихітка? Їй у всьому догляд потрібен: і нагодувати, й викупати, й памперси вчасно поміняти... А це значить, що ми будемо геть зайняті. То ти вже, чим можеш, допомагай нам.

Одарочка слухала татові-мамині настанови і на знак згоди кивала головою. Але, правду сказати, вона не зовсім розуміла, що віднині починається для неї зовсім нове життя. Тепер всю увагу виявляли сестричці. Мамі ніколи й угору глянути. Тато, як прийде з роботи, теж зразу в хатні клопоти поринає. А за неї, Одарочку, ніби й геть забувають.

Незатишно стало Одарочці. Сумно. Самотньо. До себе брав живий жаль. А на сестричку росла образа. «Бач, яка! — думала Одарочка. — Все їй. Всі біля неї бігають. А вона — плакса-вакса. На всю хату галасує, спати не дає».

Одарочка підходила до Катрусиного ліжка, неприязно дивилась, як та кумедно плямкає ротиком, і, коли мами не було поблизу, сердито шепотіла:

— У-у, крикуха-квакуха! Не люблю тебе! Ти погана! Фе!..

Збігали дні. Катруся поволеньки росла, вилюднювала і зробилась пухкенька, як булочка. Волосся на голівці в неї посвітлішало. Погляд став більш осмисленим. Вона випростовувала свої ручки і весь час метляла ними, ніби ловила в повітрі метеликів.

І от одного разу Одарочка нахилилась над сестричкою, щоб знов сказати якусь прикрість. Катруся зупинила на ній свої круглі, як ґудзики, очі й широко усміхнулася.

— Ой, а вона мені рада! — прошепотіла Одарочка. — Сміється. Ручки простягає. Мабуть, хоче зі мною гратися.

І в цієї миті Одарочці ніби розтанула в душі якась гостра колюча крижинка. «Вона мене любить... любить мене», — радісно подумала Одарочка, і щось ніжне й тепле виповнило їй груди.

Одарочка ще нижче схилилась над Катрусєю і проникливим маминим голосом затуркотіла:

— О, моя пташечко! Квіточко моя! Ти не погана, ні. — І, мить подумавши, щиро додала: — Ти найкраща у світі.

Анатолій Григорук [7]

1. Як змінилося життя Одарочки з появою новонародженої сестрички?
2. Чому маленька Катруся спочатку не сподобалася дівчинці?
3. Яка подія змінила ставлення Одарочки до Катрусі?
4. Якими лагідними словами зверталася дівчинка до сестрички?
5. Чи є в тебе молодший братик або сестричка? Чи допомагаєш ти батькам доглядати за ними?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Чому герой вірша «Новенька» вирішив стати відмінником?
А щоб сподобатися новенькій дівчинці
Б щоб здивувати вчительку
В щоб втішити батьків
Г щоб заприятелювати з Юрком
 - Скільки часу хлопчики — герої оповідання «Ти зміг би без мене обійтися?» клеїли модель літака?
А два дні
Б тиждень
В три дні
Г місяць
 - Де відбуваються події, описані в оповіданні «Гра в шахи»?
А У Києві Б У Рівному В У Полтаві Г У Харкові
 - Яке ім'я останнім з'явилося на літачку?
А Улянка Б Оленка В Олянка Г Олюнька
 - Що розтопило в душі Одарочки гостру колючу крижинку?
А мамина пісня
Б батькові слова
В усмішка сестрички
Г бабусине прохання

2. З'єднай кожен уривок із відповідною назвою твору.

«На мене напав такий сміх, що я навіть портфель у руках не міг тримати й поставив його прямо на землю».

«На крилі його виразними друкованими літерами було виведено: «Найкраще у світі ім'я — Улянка».

«Вона випростовувала свої ручки і весь час метляла ними, ніби ловила в повітрі метеликів».

• «Найкраща сестричка».

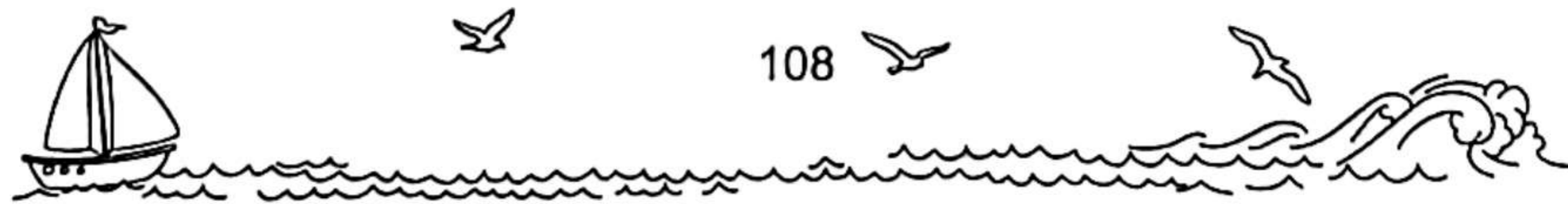
• «Ти зміг би без мене обійтися?»

• «Літачок»

3. Обведи букву на перетині імені героя й назви відповідного твору. Прочитай слово, що утворилося.

	«Літачок»	«Найкраща сестричка»	«Ти зміг би без мене обійтися?»
Улянка	Д	А	К
Юрко	Г	О	Р
Денис	У	Є	Ш
Максим	Ж	І	Р
Катруся	Х	Б	А
Одарочка	К	А	Б

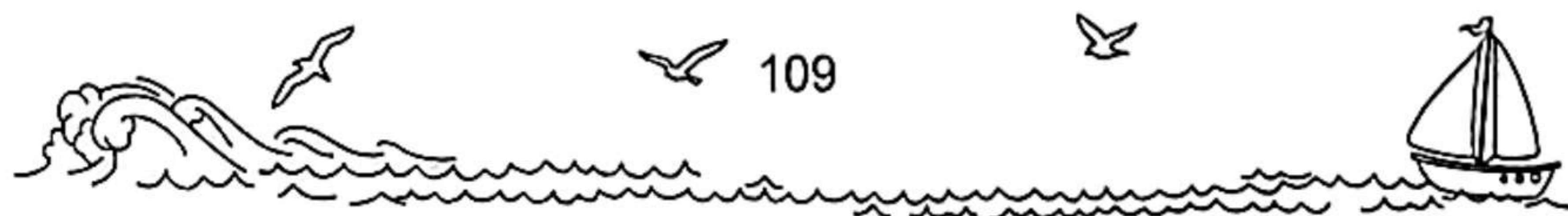
4. Запитай батьків, якими лагідними і пестливими словами до тебе зверталися, коли ти був немовлям.

Тарас Шевченко — поет і художник, мислитель і борець — став символом української нації, втіленням сили духу багатьох поколінь нашого народу. Щороку ранньою весною ми вшановуємо пам'ять Шевченка: звучать його вірші, лунають пісні на слова безсмертного Кобзаря.

У цьому розділі ми зібрали поезії Тараса Шевченка, які оспівують красу весняної пори, тихе родинне щастя. Ти дізнаєшся, за якою книгою закликає вивчати українську мову Анатолій Каміничук. Ознайомишся з уривком книги Оксани Іваненко «Тарасові шляхи», в якому розповідається про один із найдраматичніших періодів життя поета — звільнення з кріпацтва.

Встала весна...

Встала весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила.
І на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічає.

Тарас Шевченко [69]

1. Як описує поет прихід весни?
2. Які птахи радіють приходу весни?
3. Пригадай і розкажи свої улюблені вірші про весну.

І досі сниться...

І досі сниться: під горою
меж вербами та над водою
біленька хаточка. Сидить
неначе й досі сивий дід
коло хатиночки і бавить
хорошеє та кучеряве
своє маленькеє внуча.
І досі сниться, вийшла з хати
веселая, сміючись, мати,
цілує діда і дитя,
аж тричі весело цілує,
прийма на руки, і годує,
і спать несе. А дід сидить,
і усміхається, і стиха
промовить нишком: — Де ж те лихо?
Печалі тії, вороги?
І нищечком старий читає,

перехрестившись, Отче наш.
Крізь верби сонечко сіяє
і тихо гасне. День погас,
і все почило. Сивий в хату
й собі пішов опочивати.

Тарас Шевченко [69]

-
1. Які спогади про рідну землю зринають в уяві поета?
 2. Які образи людей змальовано у вірші?
 3. Які думки і почуття пробуджує в тебе цей вірш?

Рідне слово

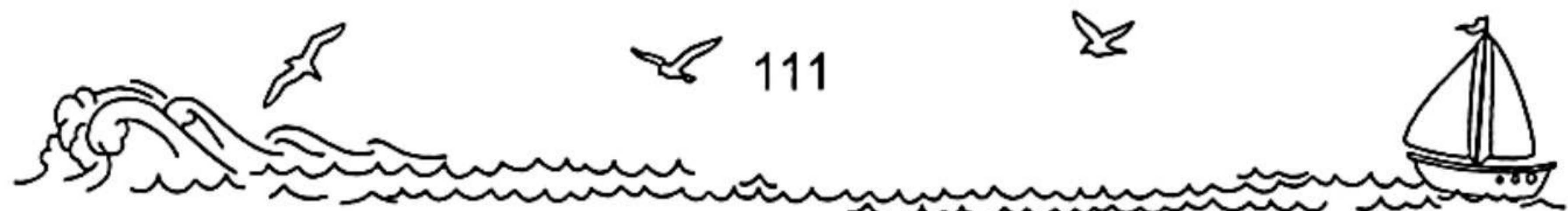
Барвінково, волошково
в небі світиться зоря.
Починаймо рідне слово
зі сторінки «Кобзаря».
Рідне слово любить ненька
і співає: «Люлі-лю».
Так любив його Шевченко,
так і я його люблю.

Анатолій Камінчук [19]

-
1. Чому рідне слово для кожного українця починається з «Кобзаря»?
 2. Пригадай, хто вперше прочитав тобі вірші Тараса Шевченка.

Маленьким про великого Тараса

...Минав Тарасові вісімнадцятий рік. Почав він просити пана віддати його хоча б у малярську артіль. Пан і віддав Тараса в учні до маляра. Той хоч славився хорошим майстром, та людиною був жорстокою, скупюю. Працювати примушував він свою артіль — хлопців-підмайстрів — цілісінький день, майже без пе-

репочинку. Оздоблювали вони покої, фарбували стіни, стелі. Жили хлопці надголодь, ходили в замурзаних халатах, спали на голих, блаженських матрацах на горищі над квартирою майстра-хазяїна.

У Петербурзі влітку бувають білі ночі — тоді видно, як удень. От білими ночами почав Тарас утікати зі свого горища у великий, гарний сад, який і тепер зветься Літнім. Сяде він там на перекинутому відрі з-під фарби і перемальовує статуї, які стоять у Літньому саду.

Якось уночі гуляв у тому саду молодий художник. Побачив він — сидить хлопець, малює. Підійшов, поглянув.

— Дуже добре малюєш! — сказав художник. — Ти вчишся малювати?

— Я працюю в артілі майстра-малювача.

— А звідки ж ти?

— Я з України.

А молодий той художник, Іван Сошенко, і сам був з України. Він про все розпитав Тараса і вирішив будь-що допомогти йому, бо був доброю, чулою людиною.

Іван Сошенко, молодий художник, учень Петербурзької академії мистецтв, розповів своїм товаришам, друзям, учителям — професорам академії, що зустрів надзвичайно талановитого хлопця — Тараса Шевченка. Дуже той хлопець Тарас хоче вчитись, а не може, бо кріпак, панові належить. А пан його — людина дарма що багата, а неосвічена, брутальна, пихата.

Учителем Івана Сошенка був славетний російський художник, професор Карл Брюллов. У нього бували інші художники, письменники, музиканти. Вони зацікавились Тарасом Шевченком і вирішили його викупити з неволі. А пан запросив за Тараса великі гроші — дві з половиною тисячі. Де такі гроші взяти? Таких великих грошей ніхто з них не мав, адже вони не багатії були!

Радились вони, радились і вирішили: Карл Брюллов намалює портрет свого друга — відомого й любимого всіма поета

Жуковського, і розіграють той портрет у лотерею, а за виручені гроші викуплять Тараса. Так і зробили.

Настав великий день у житті Тараса. У Брюллова зібрались ті великі благородні люди, які викупили його і дали папір, на якому було написано, що він уже вільна людина. Тарас поцілував той папір і заплакав. І всі ті добрі, славні люди —художники, письменники, музиканти, які допомогли йому, — теж плакали і раділи за Тараса Шевченка.

За Оксаною Іваненко [18]

1. Як жилося Тарасові в майстра-маляра?
2. Куди тікав Тарас літніми білими ночами?
3. Кого зустрів Тарас Шевченко в Літньому саду?
4. Який план звільнення Шевченка із кріпацтва склали художник Карл Брюллов та його друзі?
5. Який великий день настав у житті Тараса Шевченка?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.
 - Де зустрічає весну соловейко?
А у лісі Б у полі В у гаї Г у степу
 - Скільки років було Тарасові Шевченку, коли пан віддав його в малярську артіль?
А 17 Б 18 В 19 Г 20
 - Де спали учні майстра-маляра?
А на горищі Б у stodолі В у коморі Г на веранді
 - Парк у Петербурзі, де Тарас Шевченко малював скульптури, має назву...
А Зимовий сад Б Весняний сад
В Літній сад Г Осінній сад

- Іван Сошенко був...
 - А молодим художником
 - Б викладачем Академії мистецтв
 - В українським поетом
 - Г учителем Тараса Шевченка

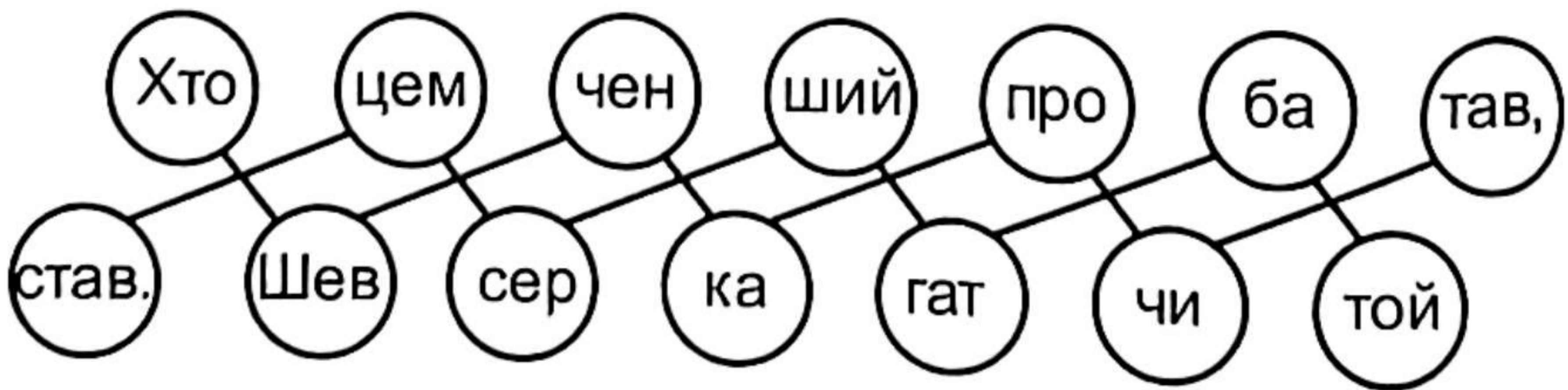
2. З'єднай рядки вірша з його назвою.

«Уквітчала її рястом,
барвінком укрила».	•	•	«І досі сниться...»
«І досі сниться: вийшла з хати
веселая, сміючись, мати».	•	•	«Рідне слово»
«Барвінково, волошково
в небі світиться зоря».	•	•	«Встала весна, чорну
землю...»

3. Доповни вірш пропущеними словами. Підкресли слова, що римуються.

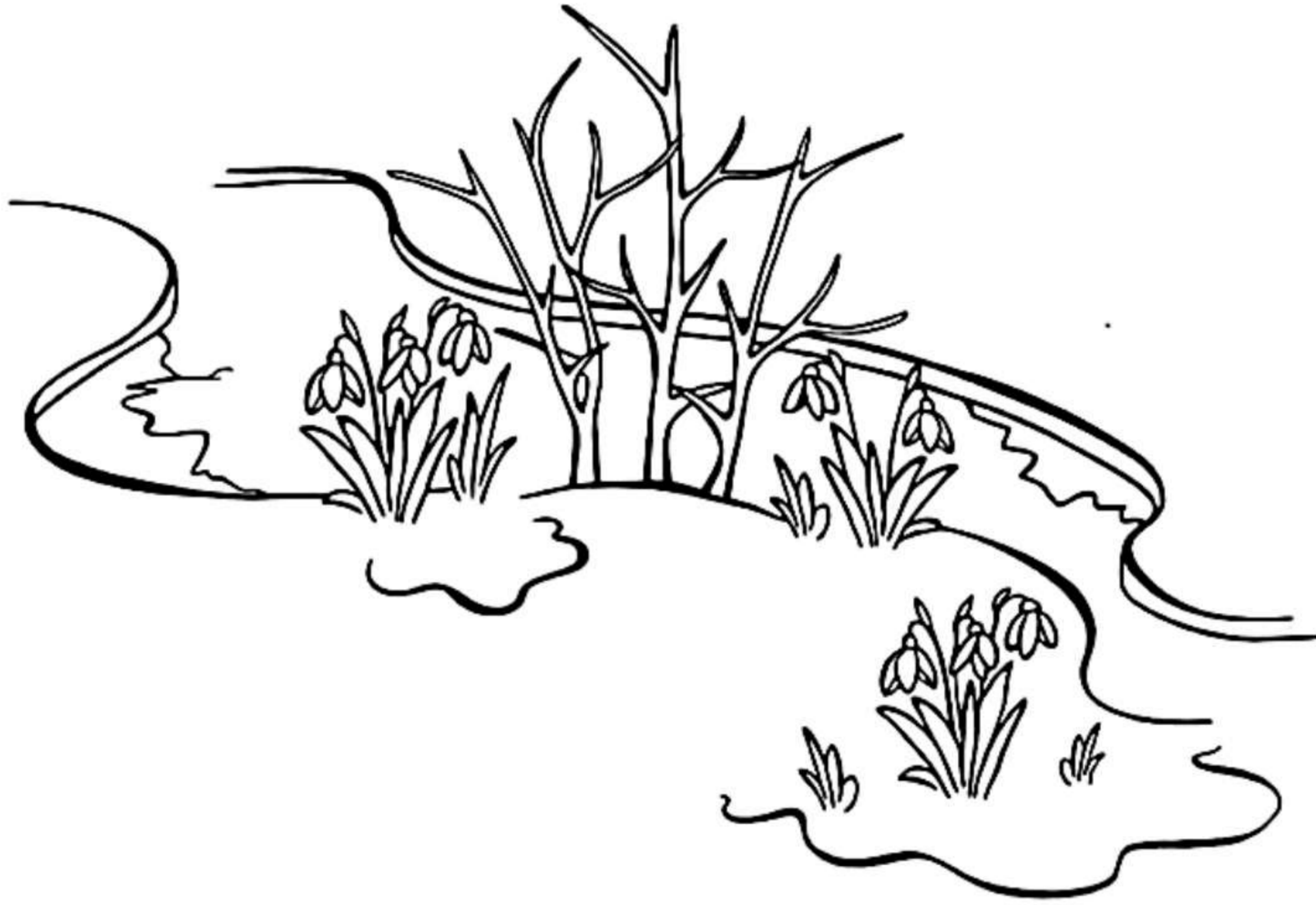
І на полі _____,
 _____ в гаї
 _____, убрану весною,
 вранці _____.

4. Прочитай прислів'я, прямуючи лініями.

**ВЕСНА ІДЕ — КРАСУ НЕСЕ,
І ТІЙ КРАСІ РАДІЄ ВСЕ**

Весна — час пробудження та оновлення природи, сповнений краси й радості. Спочатку в повітрі м'яко пахне вогкістю: це таять сніги, звільняючи землю від зимового полону. Потім тихенько пробивається перша зелена травичка, прокидаються дерева і кущі. Їх будить теплий весняний вітер. Зацвітають перші провісники весни — вербові котики, а далі з'являються молоді листочки. Нарешті прилітають з вирію птахи, наповнюючи ліс і сад веселим щебетом.

Дослухайся до звуків весни, розглянь її барви, відчуй запахи у творах Василя Сухомлинського, Зоряни Живки, Дмитра Чередниченка, Євгена Шморгуна, Олександра Копиленка. Зверни увагу на образи, цікаві словосполучення і порівняння, які ти зможеш використати, розповідаючи про власні весняні враження.

Веснянка

Хмари низом, низом, низом,
сонечко горою,
пострічалася вербиця
в лузі із весною.
Пострічалася вербиця,
низько поклонилась:
— Добрий ранок, люба весно,
де ти забарилась?
— Ой бувала я далеко,
звідси не видати,
принесли мене лелеки
до рідної хати.

Дмитро Чередниченко [66]

1. Хто з ким веде розмову у вірші?
2. Хто приніс весну на крилах з далеких країв?
3. Розкажи, які перелітні птахи повертаються до нас навесні.

Дощикові цимбали

Навесні, як розтане вже сніг,
радо чую я дощину сміх.
І люблю я дощі та калюжі,
бо з калюжами небо дружить —
у кожній калюжі шматочок блакиті.
Я також із небом хочу дружити!
Тому по калюжах, буває, стрибаю —
і майже до неба дострибну, буває!

Зоряна Живка [17]

1. Про який «дощичку сміх» говориться у вірші?
2. Чому герой вірша стрибає по калюжах?
3. Чому вірш має назву «Дощикові цимбали»?

Весняний вітер

Клен цілу зиму спав. Крізь сон він чув завивання хуртовини і тривожний крик чорного ворона. Холодний вітер гойдав його віти, вигинав їх. Та ось одного сонячного ранку відчув Клен, ніби до нього доторкнулося щось тепле і лагідне.

Прокинувся Клен. А то прилинув до нього теплий весняний Вітер.

— Годі спати, — зашепотів весняний Вітер. — Прокидайся, весна наближається.

— Де ж вона — весна? — запитав Клен.

— Ластівки на крилах несуть, — каже теплий Вітер. — Я прилетів з далекого краю, від теплого моря. Весна йде полями — завітчалася квітами, красуня. А ластівки на крилах несуть барвисті стрічки.

Ось про що розповідав теплий весняний Вітер Кленові. Клен зітхнув, розправив плечі. Зазеленіли бруньки, бо йде весна-красуня.

Василь Сухомлинський [59]

1. Що робив Клен узимку?
2. Хто розбудив Клена від зимового сну?
3. Які птахи несуть весну на крилах?
4. Склади невеличку розповідь про те, які зміни відбулися навесні з твоїм улюбленим деревом.

Вербові котики

Якось враз потепліло-потепліло, а Горинь набрякла і скинула кригу. Ринула вода берегами, городи затоплює, клекоче, плюскотить, у піняві вся.

Люди з крутогору дивляться — не надивляться: проросторінь така, що дух перехоплює. Тільки де-не-де по заплаві синіють вершечки вільх.

Кроків за кілька від сухої коси визирає з води вербовий кущик. Невеличкий такий, а на ньому — котики. Пухнастенькі, жовтаво-зеленаві. Ніби табунець гусеняток примостився спочити на тонких галузках. І такі вони лагідні та безпомічні! Здається, де вже їм, беззахисним, утриматися на хиткому сідалі серед піняви і клекотіння! Коли це знайшовся «сміливець»: роззувся, підкачав холоші, цьоп-цьоп по воді — обламав вербичку. Жодного котика не лишив. І чомусь раптом здалося, що довкола стало порожньо-порожньо.

За Євгеном Шморгуном [70]

1. Як автор описує повінь?
2. На кого схожі вербові котики?
3. Хто обламав вербичку?
4. Чому авторові оповідання здалося, що довкола стало порожньо-порожньо?

Весна іде

Ще зовсім недавно важко було сонечку пробитися промінням крізь хмари. Вони, волохаті, неначе брудні, нависають над землею, а ми поглядаємо на небо, питаємо:

— Коли ж ти, сонечко любе, розтопиш весь сніг, і сріблясті ручайки полинуть у річку, в яри?

Та ось повертаєшся зі школи і мружиш очі від яскравого світла. Сонце вже бавиться. Ще не припікає як слід, а тільки лагідно, ласкаво доторкається до обличчя.

Це ж березень місяць прийшов — перший місяць весни. А чи ж розвісили ви шпаківні? Десь уже мчать до нас з далеких країв заклопотані, веселі шпаки, їм треба хатину, щоб вивести своїх діток. Спочатку з'являться самці, а через кілька днів і їхні подружки — самочки. Так само прилітають по черзі й жайворонки та зяблики — теж наші перші весняні гості. Жайворонки поселяються на ланах, на таловинах, зяблики — у лісах, гайках, парках, садах. Незабаром ми почуємо їхні гучні, веселі весняні пісні. А які чисті голоси в пташок! На ще вогких пагорбках, на схилах зацвіли перші весняні квіти — мати-й-мачуха. Квітки яскраво-жовті, ніби краплини вранішнього сонця. З-під торішнього листа соромливо виставив свою фіолетову квітку волохатий сон. Щоб не боятися нічного холоду, він надів на себе цю пухнасту шубку.

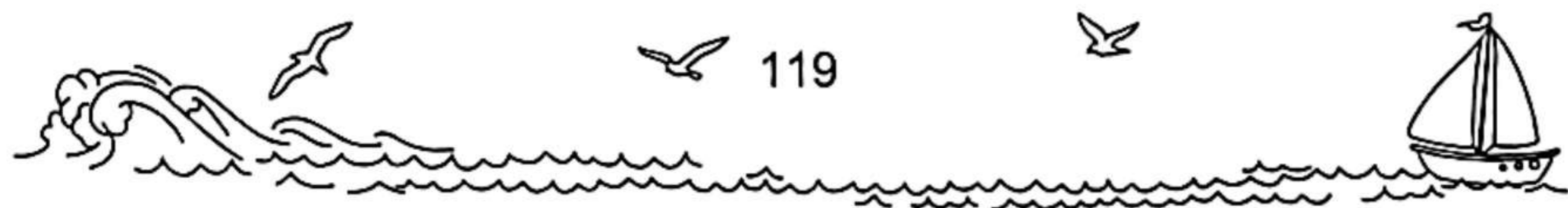
Погляньте, муха вже гріється на сонечку, ще млява, неповоротка, але вже пряде лапками, гладить ними себе по черевцю. Це вона чепуриться.

Та по-справжньому сонце почне оживляти все після 21 березня, коли день дорівнюється до ночі. А далі дні почнуть збільшуватись, а ночі коротшати. Йде справжня весна, щоб враз перемогти зиму.

За Олександром Копиленком [26]

1. Як пригріває сонечко в березні?
2. Які птахи першими прилітають до нас навесні?
3. Які весняні квіти зацвітають першими?
4. Як вони захищаються від ранкових приморозків?
5. Коли настає справжня весна?
6. Які прикмети весни тобі довелося спостерігати сьогодні дорогою до школи?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.

- Що чує навесні герой вірша «Дощикові цимбали»?
А музику Б сміх В спів Г плач
- Хто несе весну на крилах?
А жайворонки Б шпаки
В ластівки Г лелеки
- Із чим порівнює Євген Шморгун вербові котики?
А з курчатками Б з каченятками
В з кошенятками Г з гусенятками
- Коли сонце починає бавитися?
А у лютому Б у березні В у квітні Г у травні
- Які весняні квіти першими розцвітають на пагорбах?
А проліски Б кульбабки В підсніжники Г мати-й-мачуха

2. З'єднай назву твору з його автором

«Веснянка»	•	•	Євген Шморгун
«Дощикові цимбали»	•	•	Зоряна Живка
«Вербові котики»	•	•	Дмитро Чередниченко

3. Установи послідовність подій.

- Прокидайся, весна наближається.
- Клен цілу зиму спав.
- Клен відчув, ніби до нього доторкнулося щось тепле і лагідне.
- Клен зітхнув, розправив плечі.
- Весна йде полями — завітчалася квітами, красуня.

4. **Запиши, з якого твору ці рядки**

І люблю я дощі та калюжі, бо з калюжами небо дружить.

Це ж березень місяць прийшов — перший місяць весни.

Люди з крутогору дивляться — не надивляться: просторінь така, що дух перехоплює.

5. **Знайди в клітинках назви перших весняних квітів. Читати можна в різних напрямках.**

П	І	Д	С	Н	І	Ж	Н	И	К
Р	І	А	П	А	І	А	П	К	У
О	І	В	К	Р	О	К	У	С	Л
Л	Б	Щ	А	Ц	Ю	И	С	Т	Ь
І	Ю	И	С	И	Н	О	К	Ю	Б
С	Й	Р	Я	С	Т	Й	Р	Л	А
О	А	К	П	Ж	Н	И	К	Ь	Б
К	О	Н	В	А	Л	І	Я	П	А
Б	А	Р	В	І	Н	О	К	А	Ц
Ф	І	А	Л	К	А	І	Д	Н	И

ВЕСЕЛІ ВІРШІ

Сьогодні ми поговоримо про справжню поезію. Але вона вимагає уважного читача!

Обов'язково прочитай вірш Миколи Вінграновського «Почапали каченята» вголос. Можливо, тобі вдасться почути чалапання каченяткових лапок, тихий шелест лілеї-дрімолеї. Зверни увагу, як «грається» зі словами Сашко Дерманський. Ти, мабуть, і не здогадувався, що є стільки слів, у яких можна відшукати частинку **яків**. Григорій Фалькович написав зовсім незвичний вірш, у якому всі речення складаються лише з одного слова. А ти міг би скласти щось схоже? «Граються» зі словами, буквами, реченнями поети Любов Відута, Петро Сорока, Сергій Пантюк. І роблять це відчайдушно сміливо й захопливо!

Тепер ти знаєш, якою різною може бути поезія!

Почапали каченята

Почапали каченята
та по чаполоті,
каченята-чапенята:
сухо нам у роті.
В білих льолях сплять лілеї,
чапленя на чатах.
Ці лілеї — дрімолі,
а ми — каченята!
Свого дядька ми приспали,
і тата, і маму,
діда-качура поклали
спати в красноталу.
А самі, хоч далеченько,
чап! по чаполоті
до води, до водиченьки —
сухо ж нам у роті!

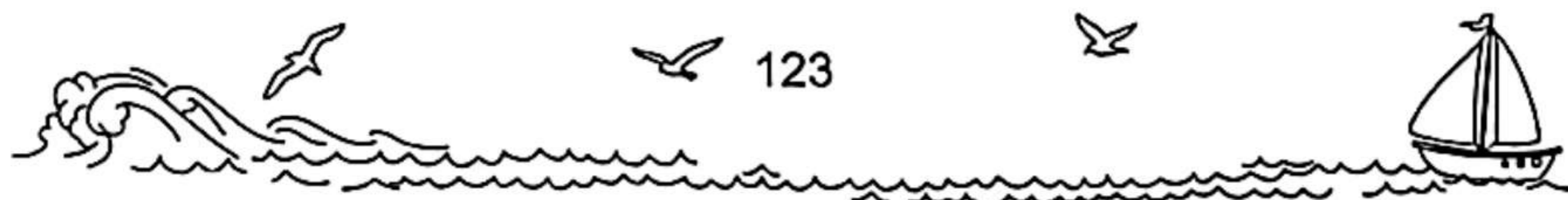
Микола Вінграновський [5]

1. Які нові слова вигдав поет у цьому вірші?
2. Підкресли слова, які містять літеру «ч», прямою лінією, а з літерою «л» — хвилястою.
3. Прочитай виразно вірш. Поміркуй, з допомогою якої букви автор передає сонний спокій води на болоті. А яка відтворює звук качиних лапок, що чалапають до води?

Про яків

В містечку Кобиляків
жив-був Без'яків Яків.
Та якось у поляків
купив собі двох яків.

— Коли я був без яків,
я був Без'яків Яків.
Тепер же, — каже Яків, —
Якецький буду Яків.

Отож Якецький Яків
із міста Кобиляків
завів собі друзяків —
двох здоровецьких яків.

«Чи хочете будяків?» —
спитав якось їх Яків.
«Ми не їмо будяків», —
сказав якийсь із яків.

Аж зніяковів Яків:
«То, може, вам буряків?»
«Не хочемо й буряків!» —
скривився другий з яків.

«Неякісних двох яків
купив я, — думав Яків. —
Якісь вони двоякі,
якісь вони ніякі».

Пішов він до поляків,
назад віддав тих яків —
та й знов зробився Яків
з Якецького — Без'яків.

Сашко Дерманський [12]

1. Яким чином Яків Без'яків став Яковом Якецьким?
2. Чим пригощав Яків своїх яків?
3. Якими словами «грається» автор у вірші?
4. Поміркуй, чому гра словами у вірші робить цей текст смішним.

Вікенд

Тиша. Сон. Будильник. Ранок.
Мама. Тато. Джек. Сніданок.
Сумка. Термос. Ковбаса.
Ліфт. Автобус. Шлях. Краса!

Стежка. Ліс. Дуби. Ялиці.
Вуж. Гриби. Пташки. Суниці.
Білка. Небо. Синь. Роса.
Тиша. Термос. Ковбаса.

Комарі. Вогонь. Димок.
Шлях. Автобус. Ліфт. Замок.
Ванна. Мило. Ліжко. Сон.
Джек зітхає, наче слон.
Згадує оту красу —
запахущу ковбасу.

Григорій Фалькович [63]

1. Спробуй передати зміст вірша звичайними розповідними реченнями.
2. Про що розповідає нам автор вірша?
3. Чи погоджуєшся ти з думкою, що поезія — це спроба говорити незвичним способом про звичайні речі?

Що може буква

Була арка — став аркан,
а із нього зріс паркан.
Песик персиком зробивсь,
кран у крам перетворивсь.
Був сирок, а став синок.
Крук літав — і кроком став.
Ось поглянь, була рука,
а тепер тече ріка!

Кролик — ролик, рис — ірис!
Хто це водить нас за ніс?

От що буквочка одна
може! Просто дивина!

Любов Відута [4]

1. Про що розповідає нам авторка вірша?
2. Які дивні речі відбуваються зі словом, якщо в ньому змінюється хоча б одна буква?
3. Поміркуй, чому треба бути уважним, записуючи слова в зошит.

Акрозагадка

В мене зуби, як ножі,
Очі загребуці.
В лісі я жахаю всіх,
Козенят — найдужче.

Петро Сорока [57]

1. Обведи букви, з яких складається відгадка акрозагадки.
2. Чи знаєш ти інші акровірші? Розкажи їх своїм товаришам.

Веселий крутисловик

Розвіршу вам скажі кльові:
конить скачик до дірбові,
сходце сонцить, дрім котячись,
щебетейко солов'ячить.
Ранний гарнок. Лерез чоси
лозять мчі у вербокози.
Доді! Госить! Збаг часнути —
я замовився у плуті!

Сергій Пантюк [44]

Завдання

1. Допоможи автору вірша розплутати «Веселий крутисловик».

Розкажу вам вірші кльові:
скаче коник по діброві.

2. Знайди у вірші Сашка Дерманського «Про яків» усі слова, що містять у собі частку *-яків*. Полічи їх, запиши у віконечку, скільки слів у тебе вийшло.
3. Добери чотири пари слів, у яких зміна однієї літери повністю змінює слово.

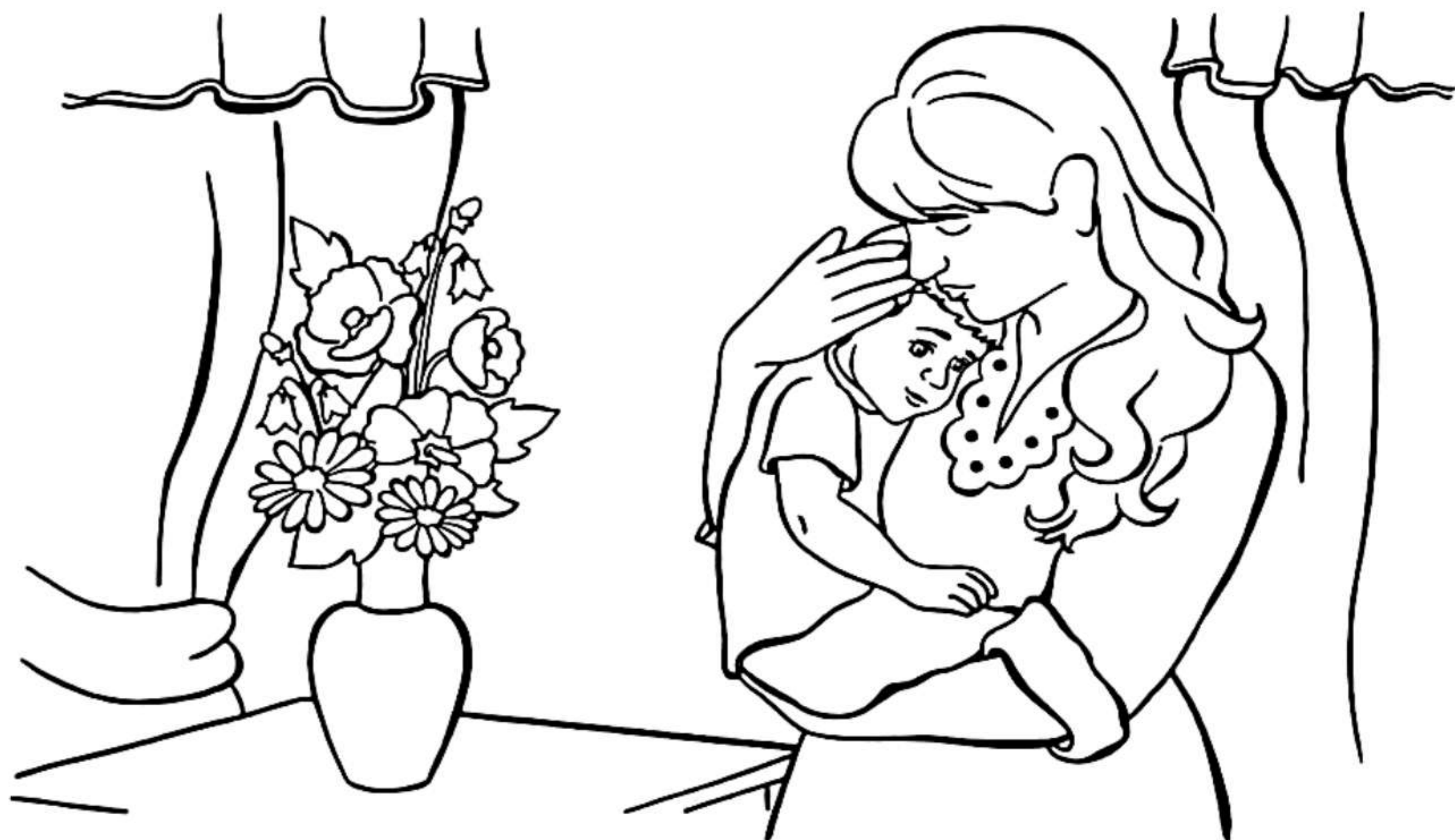
4. Спробуй скласти свій невеличкий вірш лише з іменників.

5. Склади свій акровірш.

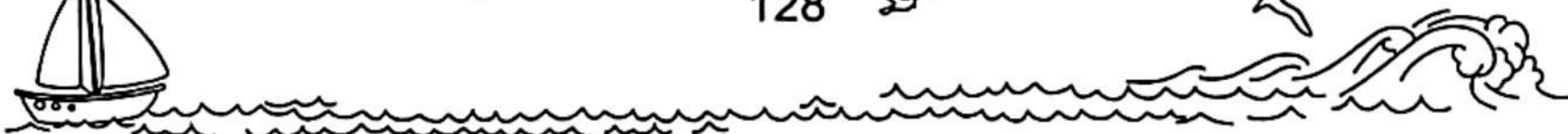

МОЯ РІДНА МАТУСЯ

Найперше слово, сказане дитиною, — «мама»! Воно звучить однаково в багатьох мовах світу. З цим словом в нашій уяві пов'язане щось ніжне і тепле. Мамині руки, мамині очі, мамина усмішка — вони для нас найрідніші й найдорожчі!

У цьому розділі ти прочитаєш вірші та оповідання про найріднішу для тебе людину — твою матусю! Найкращій і найласкавішій неньці присвятила свій вірш Марійка Підгірянка. Який солодкий сон сниться каченяті в гніздечку біля мами, розказав у своєму вірші Микола Вінграновський. Як добре, що всі звірята мають маму, і навіть Зоряні Ведмеді та наше Сонечко, як вважає письменниця Ніна Даценко! А ще в нас є Мати-Батьківщина — одна для всіх.

Пробудження

Снилось мені ясне сонце,
що в хаті світило, —
а то лиш так моя мама
дивилася мило.

Приснивсь мені легкий вітрик,
що пестив колосся, —
а то мені моя мама
гладила волосся.

Снилась мені ягідка,
як мед солоденька, —
а то мене цілувала
мама дорогенька.

Снились мені ангелики,
що в рай мене несли, —
а то мене мами ручки
до серця притисли.

Снилося мені, що на крилах
я в гору несуся, —
а то мене із постелі
піднесла матуся.

Марійка Підгірянка [45]

1. Із чим авторка вірша порівнює мамин погляд, мамині пестоці, мамин поцілунок?
2. Чому для порівняння авторка вибирає слова «сонце», «ангелики», «рай»?
3. Чи погоджуєшся ти з думкою, що кожна мама найкраща, найважливіша, наймиліша для своєї дитини?

Сон

Вночі, під ранок, у гнізді
у комишах, при мамі,
проснулось каченя собі
і глянуло в тумані

на срібне мамине перо,
на срібне небо повне...
Перевернулось на крило
і знов заснуло сонне.

І снівся каченяті сон,
солодкий сон при мамі:
цвіте куга, цвіте пасльон
при березі в тумані.

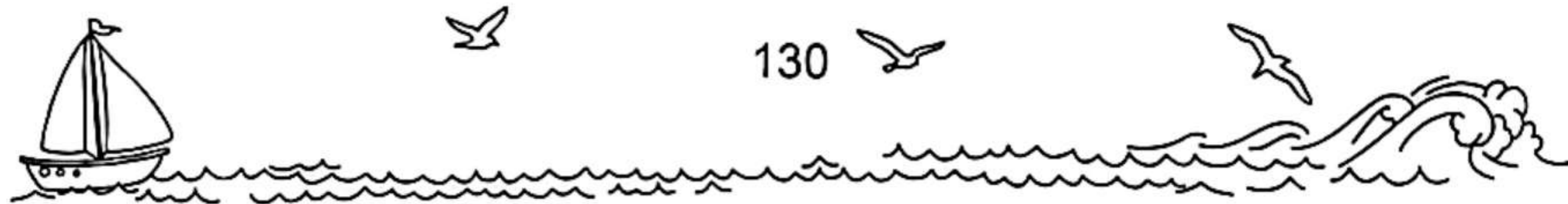
Цвіте при хмарі хмареня,
і зірка недалечко...
І чуло сонне каченя:
цвіте його крилечко.

Цвіте на небо, на політ,
на голубі тумани,
на синій цвіт,
на синій світ
в гніздечку
біля мами.

Микола Вінграновський [5]

1. Що наснилося каченяті «в гніздечку біля мами»?
2. Чому автор називає сон каченяти «солодким»?
3. Якими кольорами цвіте сон каченяти?

Серце

Маленька Жирафочка щосили витягує шию:

— Мамо, а я, коли виросту, буду такою ж, як ти?

— Якою — такою? — мама всміхається.

— Такою ж гарною — зі стрункими ногами і довгою шиєю, з гарними ріжками на голові?

— Так, моє серденько, виростеш — будеш красунею, з ріжками, довгою шиєю й великими плямками, в тебе вони ще малі... Але, донечко, знай, що краса — це минуще. Добре серце важливіше стократ.

— А в мене серце — яке? — питає Жирафочка.

— Я подарувала тобі часточку свого, — каже мама Жирафа, — але лише ти зможеш зробити його добрим.

— Я неодмінно зроблю це, мамочко, бо дуже хочу бути такою, як ти!

Ніна Даценко [11]

1. На кого хоче бути схожою маленька Жирафочка?
2. Чому маленька Жирафочка прагне мати добре серце?

Сонечко

Я розгойдуюся все вище й вище. Усередині усе перевертається і ціпеніє, однак я не боюсь — дід зробив міцну гойдалку, з бильцями, зі спинкою і оббив таким білим — щоб м'якенько сидіть.

Я то грудкою падаю вниз, мало не до землі, то підлітаю замалим не до самого неба. І Сонце гойдається разом зі мною на своїй гойдалці. Просто її за сяєвом не видко.

А коли я біжу з вистрибами, то Сонце підскакує разом зі мною, певно, і вихвицує так само. Ну, може, я трошки краще.

Я пливу, а Сонце, хитаючись, бігає по маленьких хвильках. Перевернуся горілиць, а воно на небі, як у воді погойдується.

І прокидаємося ми одночасно, і на велосипедах разом їзди-мо, і стрибаємо, і граємося цілий день разом. Тільки я на своїй землі, а Сонечко на своїй, блакитній.

Увечері запитую в мами:

— А що таке Сонце?

— Така зірка, тільки велика, бо близьенько біля нашої землі. Але я засинаю впевнений, що Сонце — такий же хлопчик, як і я. Інакше чому мене мама називає: «Ти моє сонечко»?

Ніна Даценко [11]

1. Розкажи, як сонечко грається щодня із хлопчиком.
2. Чому герой оповідання впевнений, що сонечко такий же хлопчик, як і він?
3. Як до тебе лагідно звертається матуся?

Зоряні Ведмеді

Далеко-далеко, серед веселих і холодних зір, живе собі сім'я пухнастих Зоряних Ведмедів: мама Велика Ведмедиця, тато — Великий Ведмідь і Маленьке Ведмежатко. Воно чогось таке збитошне вдалося — то від Місяця шматочок відламає, то взагалі Місяцем — як м'ячиком грає! То порозкидає хмарки по небу й людям зірок не видно, то шпурляє зірки — як камінчики в земні океани. Мама Велика Ведмедиця інколи й насвариться, а тато Великий Ведмідь їй каже таке:

— Наше Ведмежатко ще маленьке й не розуміє, що шкоду робити не можна. Але швидко воно виросте й так більше не робитиме.

А увечері мама Велика Ведмедиця обов'язково співає Ведмежаткові ведмежу колискову.

Якщо ти, лягаючи спати, тихенько полежиш у своєму ліжечку і гарно прислухаєшся, то, напевно, почувеш її:

Люлі-люлі, баю-бай,
спи спокійно, засинай...

Ніна Даценко [11]

1. Яка сім'я живе на зоряному небі?
2. Як пустує Маленьке Ведмежатко?
3. Що можна почути, якщо ввечері тихенько лежати у своєму ліжечку?
4. Пригадай колискові, які співала тобі матуся.

Батьківщина

Птаха крилами діток укрила:

— Спіть, мої любі, і швидше ростіть. Добре зіпнетесь на крила — ми вирушим у путь. Чекають на нас краї далекі, за морем, за горами і за лісами. Там завжди тепло, багато їжі, й багато птахів летить туди. Тут буде холодно, й наше гніздечко мороз огорне й заметуть сніги.

— Мамусю, люба, ми там залишимося? Будемо жити в теплі та добрі...

— Ні, мої любі, сюди повернемося, добра на чужині нема. Сюди, до рідних гніздечок, прилетимо навесні. Такого неба — як вдома — ніде не знайдете, рідного гнізда більш у світі нема!

Ніна Даценко [11]

1. Куди вирушають узимку пташки?
2. Чому перелітні пташки не залишаються в далеких краях, «у теплі та добрі»?
3. Чому кажуть, що любов до Батьківщини починається з любові до матері?

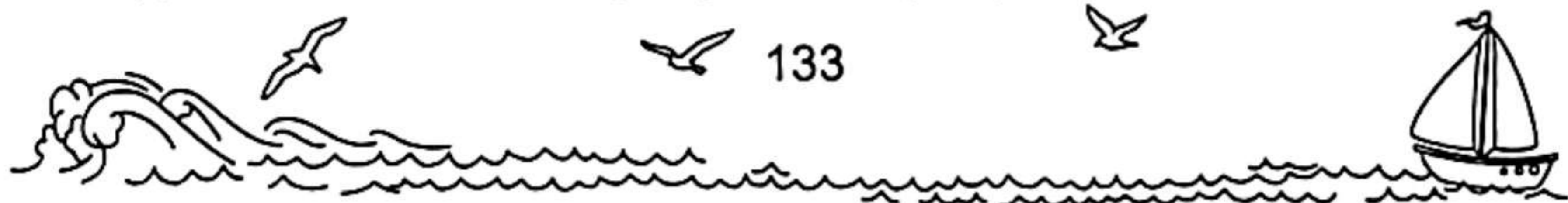
Мамине серденько

Казка

Жив собі хлопчик Андрійко. Чудовий хлопчик, розумний, але зовсім не шанував своїх рідних.

«А що? — думав він. — Коли я народився, батьки вже були, отже, вони так і будуть. Та й є вони лише для того, щоб мене доглядати, мені догоджати...».

І так був переконаний в цьому, що почав говорити погані слова до мами, а одного разу навіть ударив її.

Побачивши це, мамин ангел-охоронець, який завжди сидів на плечі й терпів усі вибрики малого Андрійка, не стримався.

— Отак, Андрійку! — скрикнув він про себе. — Не знаєш ти, що таке серце мамине! От зачекай, перетворю я його на тонкий кришталь, і тепер від кожного поганого слова на серці буде тріщинка, а з часом воно може розбитися...

Як сказав, так і зробив. Коли наступного ранку Андрійко прокинувся, біля його ліжка стояло у розкішній вазі незвичайної краси кришталеве серце. А всередині він побачив своє фото — велике-велике, майже на все серце, і багато інших речей. «Напевне, це нова прикраса для дому», — подумав Андрійко.

— Синку, до школи час збиратись, одягайся, прошу тебе. Ти ж запізнився, — вкотре просила мама.

— Не хочу в школу! Ти мені вже набридла з тою школою!

— Андрійку, та ж усім треба вчитися. Збирайся, я вже їсти тобі приготувала, — продовжувала просити мама.

— Фу, не люблю я такого їсти, воно несмачне! Що за мама така? Кажу ж, не хочу! Відчепися від мене!

Раптом почулося легеньке «хрусь». На кришталевому серці з'явилася тріщина. «Чого б це? — подумав Андрійко. — Адже ніхто його не зачіпав». Але за мить уже забув про це.

Викрикуючи різні нечемні слова, Андрійко таки зібрався до школи.

— Сину, простудишся! — мама протягнула Андрійкові шарфик.

— Та ну тебе! — вдаривши кулачком маму по руці, хлопчик вибіг із дому.

Дуже боліло мамине сердечко, обливалося кров'ю, а потріскане від попередніх злих та недобрих слів кришталеве серце від цього удару сина розкололося на маленькі шматочки.

Коли Андрійко повернувся зі школи, мами вдома не було. Якась чужа жінка ходила по кімнатах, переставляла меблі, поралася на кухні.

— А мама де? — запитав злякано хлопчик.

— Мама? А хто така мама? Тепер господиня тут я, — холодно, наче робот, відповіла вона.

— Мама... Мама — це... «Як же їй пояснити, хто така мама?»

— Мама мене дуже любить, вона мене народила і ...

— І що? Досить базікати. Швидко мити руки — і на кухню! — скомандувала жінка крижаним голосом.

Андрійко попрямував мити руки, із жахом думаючи, що ж трапилось, де мама і хто ця жінка. «Напевно, мама ще на роботі. От прийде додому, і все буде добре. А ця жінка тут, поки мами нема».

Після обіду Андрійко почав, як завжди, гратися. Знав, що мама раз у раз нагадувала йому робити уроки відразу після школи, а не відкладати на вечір. Але ж навіщо? Мама прийде, знову попросить, він знову трошки покапризує...

Настав час вечері. Сумно, самотньо. Чужа жінка продовжувала, пораючись, ходити по хаті, батько у відрядженні, а мама... мами чомусь довго нема. Андрійко вже почав хвилюватися.

— Мама... Де ж вона? — ледь не плакав, ходячи кімнатою. Раптом щось різонуло хлопчину в ступню. Глянувши вниз, побачив ущент розбите кришталеве серце і свою фотографію, що випала з нього.

— Ай! — скрикнув він. — Хто ж це розбив серце?

— Подивися на фото, — почув Андрійко голос. Це ангелик вирішив усе розповісти. — Його розбила людина, зображена на світлині. Її дуже любила твоя мама.

— Та це ж я! Але я не зачіпав його!

— Усі твої погані слова робили на серці тріщинки, а коли ти ще й ударив свою маму, воно розбилось. І ота жінка тепер буде жити поруч із тобою. Вона вміло куховарить, прибирає. Зробить усе це, як належить, тільки любити не вміє. А мамине серденько ти розбив.

— Ангелику, я хочу до мами... — зі сльозами мовив хлопчик.

— Не можна, дитино, у неї ж розбите серце...

— А що мені зробити, щоб серце мами стало таким, як було раніше?

— Не знаю. Це ти сам маєш зрозуміти. Шукай, що ще на світі є таке тепле, любляче, гаряче, велике, як мамине серце, де б ти помістився... — сказав ангелик, збираючись летіти.

— Я віднайду, обов'язково віднайду!

— Коли щиро так вирішив, я допоможу тобі. Віднайти ти му- сиш сам, а я оживлю його, — повернувшись і сідаючи на плече хлопчика, мовив ангелик.

Що тільки не робив хлопчина для того, щоб мамине сердень- ко знову було колишнім! І квіточку приміряв, і жаринку пробував, дзеркальце, промінчик, коштовний камінчик, а серденько ніяк не гріло.

— А далі що? — засумував Андрійко.

Прийшов до тітоньки, яка хазяйнувала тепер у домі, й усе щиро розповів. Аж сльози від жалю за вчиненим виступили. Роз- повів, як погано поведився, образливі слова говорив, як ударив маму і як хоче тепер усе повернути, щоб мамине серденько зно- ву гріло його...

І трапилося диво! Чужа й холодна тітонька раптом наче про- кинулась, її очі заблищали від сліз щастя, вона лагідно всміхну- лася й протягнула руки до синочка. Це знову була мама Андрій- ка. Така сама добра, любляча і лагідна. Найкраща у світі!

— Ніколи не розбивай матусі серце! — мовив тихенько ангел на вушко Андрійкові.

— Не буду більше, ангелику! Ніколи-ніколи...

За Іриною Мацко [37]

1. Як ставився Андрійко до своєї мами на початку оповідання?
2. Що зробив ангел, щоб захистити маму від образ сина?
3. Як поведилася чужа й холодна тітонька вдома в Андрійка?
4. Як хлопчик здогадався, хто саме розбив матері серце?

5. Що робив Андрійко для того, щоб мамине серденько знову стало таким, як раніше?
6. Як хлопчикові вдалося повернути свою маму?
7. Про що спонукає тебе замислитися це оповідання?

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.

- Гніздечко каченятка було...
А під кущем Б при дорозі В у комишах Г на озері
- Як мама називає хлопчика з оповідання Ніни Даценко?
А сонечко Б горобчик В зайчик Г розумник
- Що робить мама Велика Ведмедиця увечері?
А прибирає за Ведмежатком
Б читає Ведмежаткові казки
В співає Ведмежаткові колискову
Г грається з Ведмежатком зірочками
- Ангелик перетворив серденько на...
А скло Б крижинку В кришталь Г діамант
- Що повернуло мамине серденько до життя?
А чари ангелика Б щирий жаль хлопчика
В дорогі ліки Г прикраса з квіточок

2. Пригадай і запиши, кому з героїв прочитаних творів належать ці слова.

Такого неба — як вдома — ніде не знайдете, рідного гнізда більш у світі нема!

Але, донечко, знай, що краса — це минуще. Добре серце важливіше стократ.

Шукай, що ще на світі є таке тепле, любляче, гаряче, велике, як мамине серце, де б ти помістився...

3. З'єднай початок прислів'я з його закінченням. Як ти розумієш їх зміст?

Любов мамина	•	•	й на віддалі гріє.
Нема того краму,	•	•	щоб купити маму.
Дитина плаче,	•	•	а матері боляче.

4. Напиши якнайбільше лагідних слів, якими ти звертаєшся до мами.

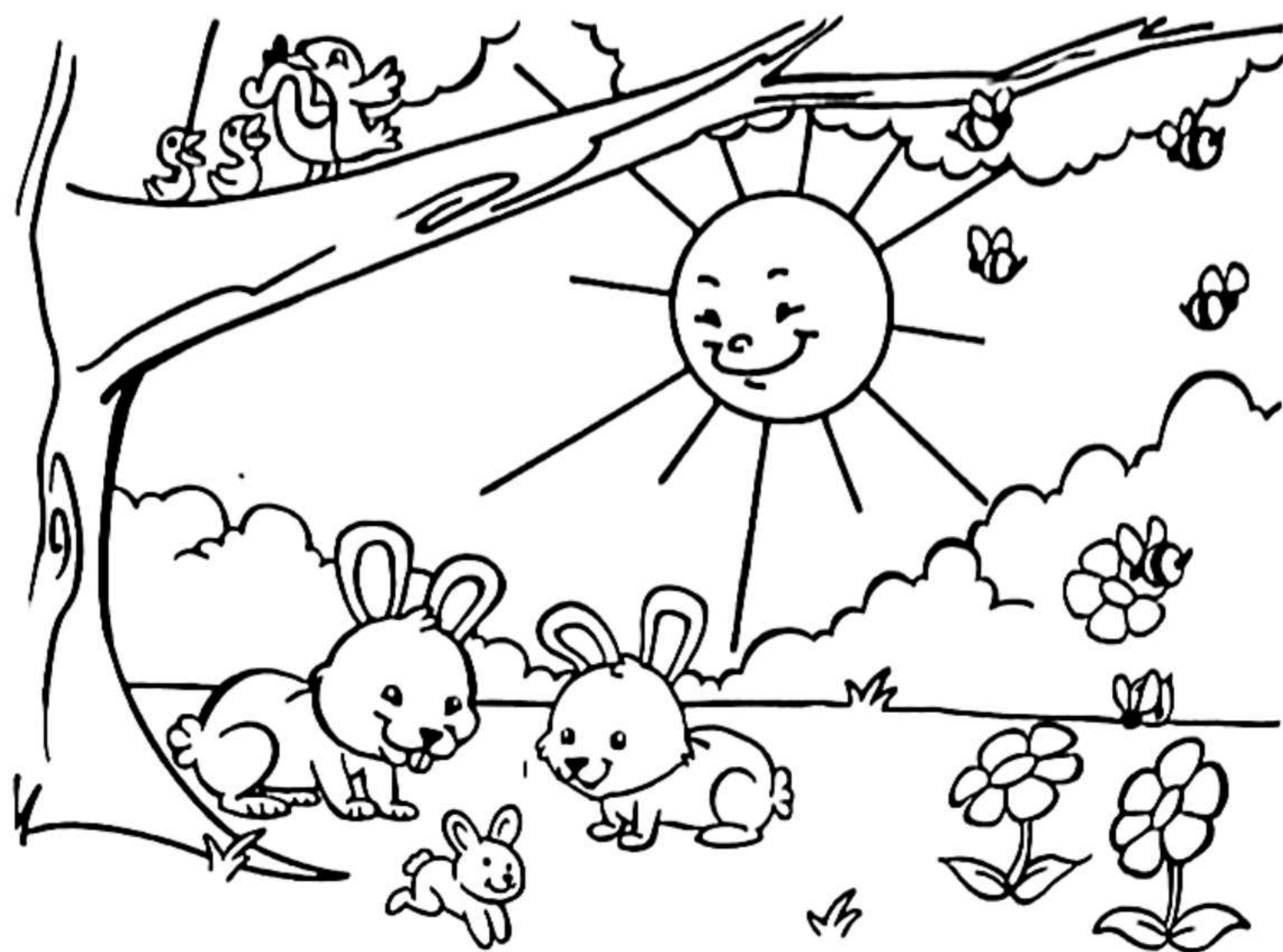
Мамо, мамусю, рідненька, _____

5. Обведи букву на перетині імені героя й назви відповідного твору. Прочитай слово, що утворилося.

	«Мамине серденько»	«Серце»	«Сон»	«Зоряні Ведмеді»
Андрійко	Л	А	К	Г
Каченя	Г	А	Ю	З
Ангелик	Б	І	Р	Т
Жирафочка	Т	О	К	І
Ведмежатко	Х	Б	А	В

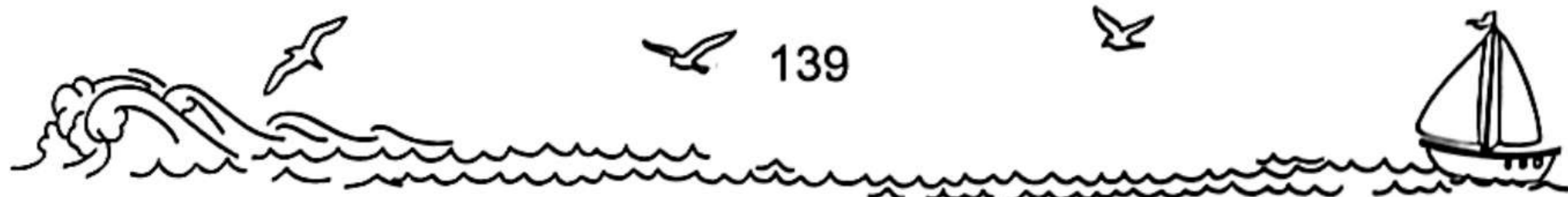

ЗДРАСТУЙ, ЛІТЕЧКО!

Найкраща, найтепліша, найблагодатніша пора року — це, звичайно, літо! Уся природа буяє на повну силу. Розкішна зелень вкриває ліси, поля, луки! Квіти милують око розмаїттям барв і форм. Тварини також радіють теплому літечку. А ще літо — це пора найдовших шкільних канікул. Ось коли є час набігатися досхочу, погрітися на сонечку, скупатися у теплій водичці, набратися нових вражень, помандрувати, побачити незвідані місця!

Про чудову літню пору ти прочитаєш у віршах Петра Сороки, Анатолія Качана, Оксани Кротюк. Про те, що роблять влітку тварини, дізнаєшся з оповідань Михайла Слабошпицького та Олега Погинайка. Василь Чухліб розкаже тобі, яку чудову музику виграє бджілка у квітці.

Літо

Як то гарно, як то любо
грає сонце над Дніпром.
У м'якій смугастій шубі
джміль дріма під лопухом.
Пахне літом. Синій дзвоник
ніжно світиться між трав.
А манісінький сюрконик
нам на скрипочку заграв.

Оксана Кротюк [31]

1. Про які ознаки літа розповідає авторка у вірші?
2. Що, на твою думку, означають слова «пахне літом»?

Серед літа випав сніг

Серед літа ведмежата
поховалися в барліг.
— Треба, — кажуть, — знову спати,
бо на землю випав сніг.

Як почули це сороки,
то сміялись цілий день:
— От, дурненькі лежебоки,
полюбуйтеся лишень.

Полягали тихі й кволі,
налякалися зав'юг,
а насправді — це з тополі
облетів останній пух.

Петро Сорока [57]

1. Чого налякалися маленькі ведмежата?
2. Про який «сніг» розповідає автор у вірші?

Соняшники

Уже важка, як олово,
роса за перелазами,
а в соняшників голови
косинками зав'язані.

Косинками барвистими
і маминою хусткою —
щоб горобці-пройдисвіти
насіння не полускали.

Це соняшники граються
у піжмурки, як діти:
на вітрі колихаються,
наосліп ловлять літо.

Анатолій Качан [22]

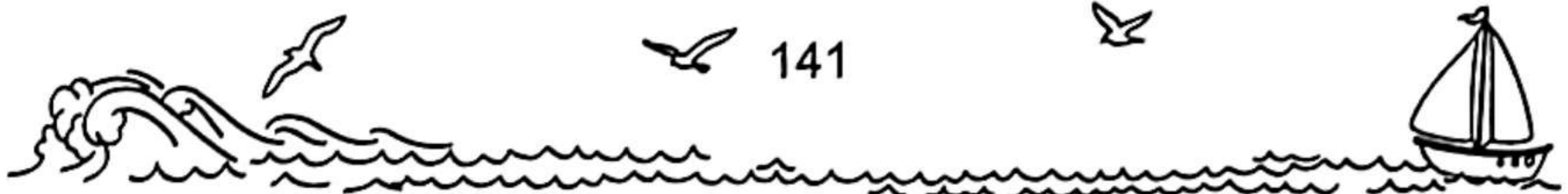

1. Про який літній місяць йдеться у вірші?
2. Для чого голови соняшників зав'язують хустками?
3. На кого стають схожі соняшники в хустинках?
4. Що цікавого тобі доводилося спостерігати на городі влітку?

Літо

Ось і літо прийшло. Тепле, веселе. Дружно гудуть бджоли, ніжно колишуться трави, колосяться на полях хліба.

Саме цієї пори ліс жив небаченим життям. Велика лісова галявина, яка ніби ще недавно була вкрита маленькою травичкою, квітувала. Яких тільки рослин на ній не було: ромашка, звіробій, полин, м'ята, дзвіночки, материнка, люцерна. Великий-великий килим нагадувала вона.

Вухастик любив її. А ще більше любив літо за найдовші у році дні, за чарівні медові аромати, які постійно можна було відчувати у повітрі.

Цікавим було все.

Навіть дощик, який зволожував землю. М'який, лагідний, він ніколи і нікого не ображав. І це розуміли навіть рибки, які жили у ставку.

А грибочки? Один за одним з'являлися вони: маленькі і великі, подібні на хатинки, під якими можна сховатися, відпочити.

Літо. Час ягід. Дозріває суничка, приваблює чорним кольором черемха. Смак її терпкий, але дуже смачний.

Пливуть і пливуть по небу хмарки. Кличуть у подорож, у країну, що називається просто — літо.

Олег Погинайко [47]

1. Які зміни в природі відбуваються із приходом літа?
2. Які рослини квітнуть влітку на лісовій галявині?
3. За що Вухастик любив літо?
4. Які дари лісу приготувало для нас літо?
5. Чи доводилося тобі бувати в лісі влітку? Що тебе найбільше вразило, здивувало? Що тобі запам'яталося?

Золоті бджоли

У нас новина — дідусь завів бджіл. Дві маленькі хатки стоять за нашою великою хатою у садку, і я вже зранку біжу до них.

Хатки називаються вуликами.

Продеру очі, зирк у вікно — сонячні промені так і стрибають по шибках.

Зирк по хаті — а їх повна хата. Отак вистрибом літають. Наче ті бджоли. Тільки не гудуть. То на дзеркалі зблиснуть, то у відрі з водою, то на миснику серед посуду.

Якби не бджоли — сидів би і дивився.

Біжу до бджіл.

Гульк — а на порозі півень.

— Кукуріку! — здоровкається. Треба б йому нотацію прочитати за те, що знову водив курей у шкоду. Але він довго огризатиметься. Показуватиме, начебто не розуміє. Потім з ним побалакаю. Тільки й кажу півневі:

— Ніколи мені — йду бджіл пасти.

Він сердиться і гулькотить, мовби повен рот води набрав.

— Ото треба було в шкоду не ходити, — таки кажу йому.

Він образився і подибуляв до криниці. Ліг, очі заплющив.

Треба кинути йому зерна. А то геть розсердиться.

Кидаю зерна. Він згукує курей, а тут бджоли летять.

Знову запізнився через цього півня!

Бджоли полетіли пастися аж на гречку. Якби ж вони втрапили додому!

Побіг би, пригнав би назад, але не знаю, де наші, а де чужі. Треба їх якось позначити.

Сиджу біля вуликів. Дивлюся, як танцюють золоті бджоли на сонці. Дзвенять. Раді-радісінькі, що тепло, що немає дощу і що я сиджу біля них. Ці нікуди не дінуться. Вони вулик стережуть. Якби ті не заблукали — дорога до гречки далека.

Може, собаку завести, хай пасе їх. По телевізору показували, як собаки овець пасуть. З бджолами собаці буде легше — їх вошки не крадуть.

Скажу дідусеві про собаку. Він і курей виганятиме зі шкоди.

Сонце гріє, трава росте, я слухаю.

Летять! Летять, наче літаки. Одна за одною. Ото, мабуть, напаслися!

Сідають. Залазять у вулик. Щось кажуть тим, які вулик стерегли. Хваляться, яка добра гречка.

Тепер ці спочивають, а ті летять.

Біжу за ними і свищу, щоб не одбилася яка в дорозі.

А назустріч дід.

— Куди це ти летиш?

— Бджоли пасти!

— Бджоли пасти? — дивується.

— Треба собаку завести, то не буде мені мороки. І курей глядітимо, і бджоли пастиме, — кажу йому, — бо скільки можна без собаки жити?

— Буде тобі собака, — обіцяє.

А бджоли вже полетіли — і не видно, й не чуто їх. А мені знову потерпай, чи втраплять додому.

Ідемо з дідом до вуликів. Він щось там пораяється.

— Смачний для тебе мед буде, — каже дід. — Такої гречки давно вже не родило.

Бджоли діда не бояться. Сідають на білу бороду — прямо в рот заглядають, що він скаже.

А мене ще бояться. Бо не звикли. Нічого, звикнуть.

Шкода, що в мене борода не росте.

Вони думали б, що я дід. І теж сідали б на бороду. О, знову летять!

Вже напаслися. І не заблукали. От розумні! Як собаки розумні! Дід правильно їх вибрав. Прямо над хатою — сонце. І вони вилітають начеб прямо з того сонця. Летять до вуликів. До нас. Гудуть, блищать проти сонця.

— Золоті в нас бджоли, — кажу дідові.

— А золоті ж, — погоджується. — Золоті...

Михайло Слабошпицький [54]

1. Про яку новину розповідає хлопчик на початку оповідання?
2. На що схожі сонячні промені, які стрибають по шибках?
3. Чому хлопчику ніколи розмовляти з півнем?
4. Якою ти уявляєш професію «пастух бджіл»?
5. Чому хлопчик хоче бути схожим на свого діда?
6. З якою метою автор оповідання вживає словосполучення «золоті бджоли»?

Скрипочка

Тетянка поливає квіти біля хати, аж Тарасик тут як тут:

— Хочеш послухати музику?

— Хочу.

Тарасик подав Тетянці велику гарбузову квітку, перев'язану травинкою.

— Ось, приклади до вуха.

І справді музика! У квітці немовби маленька скрипочка грає!

— Як це ти зробив? — Тетянка й про поливальничку забула.

— А дуже просто, — розказує Тарасик. — Пішов на город, підстеріг, коли бджола у гарбузову квітку залізла. І зачинив її там. Ось і є музика!

— Ти що! — спохмурніла Тетянка. — Їй треба з квітки на квітку літати, мед збирати. Давай випустимо бджілку.

— Давай! — погодився Тарасик.

Він розкрив квітку, і з неї враз вилетіла бджола. Покружляла трохи над дітьми і подаленіла. На город чи на пасіку. А Тетянці й Тарасикові ще довго вчувалося, як грає маленька скрипочка.

Василь Чухліб [68]

1. Яку незвичайну музику слухали Тетянка і Тарасик?
2. Чому діти вирішили випустити бджілку?
3. На що схожим видалося дітям бриніння бджілки?
4. Розкажи про свої незвичайні спостереження у світі комах.

Завдання

1. Перевір, чи уважно ти читав / читала запропоновані твори. Вибери правильну відповідь.

■ Де дримає джміль?

А під кущем

Б під лопухом

В під листком

Г під грибок

- Хто сміявся з ведмежат?
 А сороки Б ворони В сойки Г горобці
- Чим перев'язав Тарасик квіточку?
 А волосинкою Б травинкою В ниточкою Г стрічечкою
- Що нагадувала Вухастикові лісова галявина?
 А вишиванку Б хустинку В килим Г ковдру
- Скільки вуликів було в дідуся?
 А 2 Б 3 В 4 Г 5

2. Устав пропущені слова. Підкресли слова, що римуються.

А що таке «канікули»?

Це — _____ дні барвисті,
 це час, коли нам ніколи
 хоча б на мить _____,
 бо треба _____ босими
 наввипередки з вітром,
 з густих _____ приносити
 _____ — повні відра.

3. Запиши, які літні розваги тобі найбільше до вподоби.

4. З'єднай рядки творів з відповідною назвою.

«Дивлюся, як танцюють золоті бджоли на сонці. Дзвенять. Раді-радісінькі, що тепло, що немає дощу».

• • «Скрипочка»

«Він розкрив квітку, і з неї враз вилетіла бджола. Покружляла трохи над дітьми і подаленіла. На город чи на пасіку».

• • «Літо»

«Дружно гудять бджоли, ніжно колишуться трави, колосяться на полях хліба».

• • «Золоті бджоли»

55. Скребицький Г., Чапліна В. Як білочка зимус. *Веселка* / упоряд. В. Д. Крушинська, Л. В. Кремсал, Л. В. Гураш. К. : Радянська школа, 1989. 384 с.
56. Смаль Ю. Будні. *Пізнайко*. 2013. № 2.
57. Сорока П. *Пригоди кота Патріка* : вірші. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2004. 24 с.
58. Столярчук П. Рідна мова. URL : <https://web.archive.org/web/20200609124450/http://www.ukrcenter.com/Література/Панас-Столярчук/19880-1/Рідна-Мова>
59. Сухомлинський В. Весняний вітер. Сухомлинський В. *Весна-красна* : вірші, оповідання та казки. К. : Веселка, 1987. 70 с.
60. Тичина П. Слово. Тичина П. *Добрідень тобі, Україно моя!* : вірші. К. : Веселка, 1989. 40 с.
61. Утевська П. Правда, яка нагадує казку. К. : Веселка, 1977.
62. Фалькович Г. Комп'ютерні проблеми. *Пізнайко*. 2015. № 6.
63. Фалькович Г. Уікенд. Фалькович Г. *Про котів та про собак*. Л. : Видавництво Старого Лева, 2012. 29 с.
64. Франкевич О. Які бувають кораблі... *Ангеляткова наука*. 2010. № 2.
65. Чарівна торба. Українські народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я записані від М. І. Шопляка-Козака / упор., передм., примітки і словник І. М. Сенька. Ужгород : Карпати, 1988. 170 с.
66. Чередниченко Д. Веснянка. *Мої пісні тобі, Україно!* : зб. муз. творів. Житомир : Волинь: Рута, 2006. 747 с.
67. Цушко С. Наша мова. Квасниця І. *Дітям про державну і рідну мову в Україні*. Київ, 2012. С. 28.
68. Чухліб В. Скрипочка. Чухліб В. *Пісня тоненької очеретини*. К. : Веселка, 1983. 24 с.
69. Шевченко Т. *Кобзар*. К. : Дніпро, 1985. 622 с.
70. Шморгун Є. *Ключ-трава* : науково-художня книга. К. : Веселка, 1990. 231 с.
71. Як упізнати брехунця? *Барвінок*. URL : http://www.barvinok.info/secr_files.html

Відповіді

До кросвордів:

С. 11. 1. Жовтий. 2. Золотий. 3. Блакитний. Багряний. 4. Сірий. 5. Червоний.

С. 44. 1. Пір'їна. 2. Ніч. 3. Дорога. 4. Часник. 5. Сльози. 6. Риба. 7. Роса.

С. 71. 1. Снігур. Синиця. 2. Горобець. 3. Сорока. 4. Ворона.

С. 80. 1. Гарбузи. 2. Петрушка. 3. Картопля. 4. Капуста. 5. Морква. 8. Помідори. 7. Огірки.

8. Біб.

С. 87. 1. Танкер. Трейлер. 2. Човен. 3. Лісовоз. 4. Вітрильник. 5. Криголам. 6. Пліт.

7. Лайнер. 8. Чайка. 9. Пароплав.

С. 147. 1. Мак. 2. Волошки. 3. Дзвіночок. 4. Квіти. 5. Півники. 6. Кульбаба. 7. Ліля.

8. Троянда. 9. Ромашка.

До загадок:

С. 42–43. Роса. Ніч. Дорога. Часник. Риба. Сльози. Пір'їна.

С. 71. Сорока. Горобець. Синиця. Снігур. Ворона.

До ребусів:

С. 27. Підручник. С. 36. Волонтер. С. 56. Соняшник. С. 64. Біговел. С. 87. Барвінок.

С. 96. Мрія.

ЗМІСТ

Дорогі батьки і вчителі!	2
Осінній карнавал.....	4
Мова наша рідна	12
Любіть книгу.....	22
Наші захисники.....	29
Народна творчість.....	37
Казки українських письменників	45
Знайомі незнайомці	57
Зустрічаємо зиму	65
Веселі пригоди	72
В гостях у дитячих журналів	81
Історія винаходів	88
Ми уміємо дружити.....	97
Слово про Тараса Шевченка.....	109
Весна іде — красу несе, і тій красі радіє все.....	115
Веселі вірші.....	122
Моя рідна матуся	128
Здрастуй, літечко!.....	139
Список використаних джерел.....	148
Відповіді	150